

DE SCHANDE

DOOR

A. L. CONSTANDSE

DE SCHANDE

ROMAN

DOOR

A. L. CONSTANDSE

TWEEDE DRUK

UITGEVERIJ
DE ALBATROS
DEN HAAG

DE 30

WINDS
1800
EQUATORIAL

EEN JEUGD.

I

ONDER den fel-blauwen hemelkoepel, van zonnehitte doorgloeid, lag de steeg. Zwoele modderdampen en stinkende rioolwalmen hingen in de heete, omhoog krinkelende lucht. Gedompt rumoer en vage stemmen klonken van uit de bijeenhokkende bouwvallige krotten, die tegen elkaar aanleunden en vooroverhielden als hadden ze heimwee naar het graf en als hijgden ze in de benauwende, verstikkende omgeving, telkenmale wanneer de doffe klanken wat luider opsloegen naar buiten en het leven, amechtig, beefde door de steeg. Ergens in een beschaduwd hoekje lag een kind en schreide. Zijn snikkende grienen doorsijpelde gestaag de doffe stilte als een zachte droeve regen het loome loover. Als een troosteloos wanhopig klagen klonk dit geschrei en de seconden schenen eindeloos zich te rekken alsof de wereld hing te zweven in een moede eeuwigheid.

Dan, een deur die slaat, hard, schel en onrustwekkend. Een schrijnend-felle stem sliert de stilte uit een.

„Zit je wéér te grienen, mormel! Ga d'r uit! Ga je! Vooruit!”

En met een dreigende zwaai van één der ont-

bloote, rood-rauwe armen joeg een vrouw het ineengeschrompelde en in een hoek van de morsige gang weggedoken schuwe schoftje de straat op.

„k Mot toch óók wat hebbe.... toe nou.... geef mij nou ook....” snikte het schokkende lichaampje, toen het struikelend wegstropelde.

„Donder op met je geel bakkes, stuk schorem”, schreeuwde ze 'm schel achterna. En toen uit de voorste ruiten in de stinkende gang het verlepte gezicht gluurde van een buurvrouw, die met haar beenige schouders en rimpelige hals als een levend grauw karkas de etterende roode oogjes stiekum loeren liet naar het relletje, voegde het wijf er aan toe: „As 't nie was, dat er voor het schoelje betaald wier, dan hà 'k 'm allang 't pelitie-post opgetrapt. ....Zà je nou opblikseme, dief!”

Aan de overzijde van de huizenrij kwam het dikke, vettige wijf van Aart en ze waggelde naar het jochie en schreeuwde: „D'r uit! mispunt” en toen het bevende wegstoof, sloeg ze haar armen over elkander en deed met schorre stem haar beklag. „Is me gister dat gajes op me bloemerekje geklomme en de heele rotzooi sodemietert me daar naar benee. As 'k 'm in me hande krijg — klauwe zellen 't worre en knijpe zà 'k de schoft....”

De vrouw uit het voorste hok met de etterende oogjes wilde wat zeggen, maar haar stem klonk dof en klankloos als 'n eentonig gemurmel, dat eindigde in een rauwe schreeuw.

„Cente gappe, brood stele, andere minse terge —

en zel 't sekreet nog meer pesterije uitvinde, dan ransel 'k 'm tot -ie peigert."

„'t Is een schoffie hè," nijdigde het wijf van Aart.
„Z'n vader zit in de lik, zeggen ze."

„Voor vier maande, mins! In Utrecht mot -ie ze opknappe. Maar voor die marmot heit-ie zes maande vooruit betaald."

„Had-ie zeker een goeie kraak gezet", giechelde de dikke schor.

„Kwaad is de vent niet, hè?"

„Hij het tenminste voor het jong betaald. As z'n vrouw nou was blijve leve, zie je...."

„Die het er eigen genoeg voor 'm afgebeeld, da's zeker. Maar de meid lei 't af, toen dat mormel kwam. God het 'r zeker wille spare voor 't galgebok." En met een vloek slofte ze haar gang in.

II

Op den hoek van het steegje lag het boefje aangedrongen tegen een zandkist en loerde het loensch de straat in. Voor den uitdragerswinkel van Lucas stond een groep vinnige schooiertjes te kijken en te schreeuwen. Eén van hen kreeg de lompen en lappen in het oog bij de zandkist en hij gilte luid over de straat: „Hei, Bas, ga je mee?"

Bas vertrok zijn groezelige lippen en snotterde wat, tot -ie lauw terugriep: „Waar na toe?"

„Naar de duine....."

Bas trok zijn neus wrevelig op en schudde van

neen, zonder belangstelling en zonder lust tot meedoen.

„Naar de mart, jò!”

Bas luisterde nu, zonder op te staan uit zijn loome houding: hij geeuwde slechts. „Das jofel, jò!” riep nog een ander tot hem. En reeds ging de troep weg. Toen trok Bas zijn voeten met de uiteenvallende schoenen, waaraan de rottende zolen hingen te klapperen, òp van den grond, sjarde zijn gescheurde broek aan en schuurde met zijn naakte elleboogen in z'n zij, toen hij de straat overstak.

„Hè jullie 'n stok bij je?” vroeg Bas.

„Ja, ik!” schreeuwde een ander.

„En een spijker?”

Eén van de schooiertjes haalde 'n draadnagel uit zijn zak en Bas sloeg die dwars door het einde van den stok heen. „Nou eerst over de mart”, zei hij.

In kleine groepen trokken ze met z'n twaalven de stad in, joegen katten hoog in de boomen, sloegen vluchtende honden na, gapten peren van de groentekarren en op de markt slopen ze om de beurt listig langs de volle kramen, sloegen den in den stok gedreven spijker pittig en vlug in appels, die nog wrang waren en zuur, of in harde peren die ze behendig van de stellages wegtroggelden. Maar toen een venter met appelen en chocola Bas in de gaten kreeg, werd deze op den roep van den koopman zoodanig in het oog gehouden en opgejaagd, dat allen van 't voortzetten van den plundertocht moesten afzien en wraak zochten in het werpen van

krauwende, krijschende katten midden in de uitstallingen of in het schielijk weggrissen van kartonnen dozen. Weldra trok de schooierige bende dan ook weg naar de duinen om fantastisch en ruw Indiaantje te spelen, waarbij Bas als gevreesd opperhoofd met zijn lange gele haren en verwaarloosden, goren kop te loeren lag, met de begeerige kattenoogen half toegeknepen, zijn hart vol grootschen moed. Maar toen drie vijanden hem van achter overvielen en vastgrepen, boven op zijn hoofd en borst kwamen neerplonsen en hem met ijzerharde boefjesvuisten op neus en maag stompten, werd hij giftig als een adder, trapte zijn aanvallers midden in het gelaat, schudde barstend van driftige woede zijn besmeurd hoofd, beet met puntige roofdiertanden het bloed uit hun armen en kromde zijn vinnig-langgenagelde vingers als klauwen in hun vleesch. . . . Dan ontstond een hevige twist en de ruzie laaide op, zoodat ze alle elf stonden tegenover Bas, die sarrend lachte en hen allen verliet, om alleen terug te trekken, verder over de in de zon blakerende duinen en door het wuivende helm tot aan het strand, waar de zee wijd-uit blauw en kalm te deinen lag. Zacht drong ze zich tegen het blanke strand aan en wiegde terug, telkens weer met een tevreden gemurmel, zooals een kindje smakkend zuigt aan moeders borst. De verheven kalmte van dit schouwspel bracht vrede in het verwarde, doezelig-versomberde gemoed van het kleine boefje, dat d'onbegrepen ontroering onderging van het alleen zijn met de natuur. In elk

menschenhart, het kleinste zelfs, siddert bijwijlen, wanneer het eenzaam is, de eeuwigheid van het heelal. En Bas wierp zich de lompen van het gele lijf, spartelde naakt in het rustige water en dook met een diep ademen onder de wit-schuimende golfjes der branding, tot hij moede werd van zijn overgave aan dit feest der natuur en druipend uit de zee stapte, proestend zijn bundeltje vodden onder den glanzend-natten arm nam en weer de duinen introk om boven op een hooge, warm-gloeierende kruin zijn knokige beentjes uit te strekken en zijn magere armpjes te laten branden in de helle zon. Een oogenblik vloten zijn gedachten naar de stad en toefden in het steegje, en een vretende haat beet hem in de ziel, haat tegen de gang, tegen de schooiers, tegen de menschen die hem verjoegen en tegen de marktlui die hem scholden voor dief, haat tegen den honger die wroette in zijn lijf. Maar allengs droomde hij zijn ellende weg in waaghalzige avonturen en stoutmoedige daden, mijmerde zich in, held, rijk en groot te zijn, wien zonnestralen goud weven zouden op de kleeren. En hij zag half-sluimerende op naar de tintelend - blauwe lucht, die wijd en grootsch, doorzichtig gespannen was over gansch de aarde en over alle kleine, arme, ellendige menschjes, zóo ver weg, zóo oneindig diep, zóo groot. . . . Zacht deinde de wuivende helm naast zijn kleine buikje en de sprietten schenen z'n krom lichaampje troostend te zoenen; het glijende windje streek hem langs de lange haren en het was als de adem eener moeder.

Toen werd zijn kleine zieltje vervuld van een onbegrijpelijk groot verlangen, dat hem te machtig werd en dat hij niet verstond. En ruw stond hij op, grof vloekte hij zooals hem dat geleerd was en met zijn klamme hand veegde hij driftig een traan weg.

III

Met een stomme kankering in zijn schooierslijf slenterde Bas naar de steeg terug; maar nauwelijks aan den ingang beefde in zijn borst een spijtig begeeren naar het vrije leven, naar een eenzaam zwerven door struiken en heggen, norsch en vereenzelvigd, grimmig knauwend naar alles wat „wereld” was, naar het pesterig menschedom uit de stad, dat hij fel en hevig haatte. En toen in zijn hart een vervloeking grommelde en zijn lippen zich samenpersten, keerde hij heftig om en dreutelde weer terug. Voor het terras van een café loerden zijn oogen naar de gasten en als één ervan opstond sloop hij naar diens stoel, slorpte likeur of limonade dorstig op, vloog weg voor een nijdig toeschietenden kelner en jouwde dien van de overzijde sarrend uit, schold hem voor „zwarte fooiendief” en „peukiesoeteneur”, om met een schel gefluit achterop een voorbijschietende tram te springen, die hem aan een dompige gracht bracht. En daar, op een mufte schuit in het stinkende water, kroop hij tusschen de zakken, rolde zich in een donker hoekje en probeerde te slapen. Naast hem klapte het door den opstekenden

avondwind tegen de boot kletsende water; langs de kade verstomde weldra alle geluid en boven de berookte gevels en de verlepte boomblaren duisterde langzaam de lucht, begon de maan bleek te schijnen en flikkerden sterren op. De takken wiegden en de wind klapperde tegen de scheepsluiken, maar in zijn hoek dook het eenzaam schooiertje dieper in zijn lompen. In de verte klonk belgerinkel van de tram en een zacht geloei van de wielen over de droge rails; vaag hoorde Bas getoeter en verre klanken, die zich dompelden in de stilte al-om. Toen ving een onuitsprekelijke angst hem in haar knelling hij richtte zich sidderend op met groote angstoogen en kneep zijn nagels in de handen. Met een sprong stond hij op den wal en rende naar het krot in de steeg; in zijn toegeknepen keel smoorde hij de kreet van een bang kind, dat „moeder” roepen wil en bescherming vraagt. Alle haat was uit dit kleine hartje weggedrongen door de vrees voor den kouden, zwijgenden nacht en door de behoefte aan koesterende vriendschap. Bas wilde slechts weg kruipen in het kleine kamertje onder het stuk gescheurd deken, om daar veilig te zijn. Hij dacht niet langer aan het schelden en slaan; vol angstig sidderen was hij, dat hij zocht te verliezen. Verruimd draafde hij het zoo bekende steegje in, struikelend over kuilen en steenen. Toen strompelde hij het broeierige gore gangetje in en de trap op, duwde snel de krakende deur open, keerde zijn ruwe kop naar den muur en sloop onder de bedsteê, in zijn voddige deken, die

daar lag. Het groote lichaam van de vrouw, die als een zwarte schaduw voor het raam stond in de halfduistere kamer, wendde zich om, deed een pas naar hem toe en wachtte. Toen siste het uit haar mond: „Zoo lammeling, hè je je maar bedocht om terug te komme. Maar krijge zal 'k je, schorem.“ Ze kwam op hem toe en trapte hem onder de bedsteê. „Daar gajes, daar.“ En haar schoen stiet als ijzer op de smartende beenderen van het kind, dat een snikkende schreeuw uithuilde en toen in een schokkend schreien liggen bleef.

IV

Op den zoelen avond van een dag, toen Bas wederom had gespijbeld en langs de groentengrachten gezworven had om zijn kleine vinnige tanden te knauwen in zure appels en sappige komkommers, die onbewaakt stonden of te drijven lagen in het vuil-groene water, waaruit hij ze roofzuchtig opvischte, zat hij, wjl de zon reeds weggleed, te soezen in den schemer in den verscholen hoek van een tuinmuur. Vóór hem zag hij de vunzig-berookte geveltjes der overoude stumperige huisjes in het vallende duister schier wegkrimpen en vervagen; het was als duizelden ze in het sterven van het licht en de hel-spiegelende vensters schenen glazige oogen van dooden. Maar allengs donkerde de glans der ruiten, die vervielen tot een matte dofheid. Ster na ster dook flikkerend uit den schemer op en deed

den nauwgeboren nacht blauwig de aarde overschouwen. Nu stonden de muren der woninkjes scherp-zwart afgeteekend en staken de zangerig-ruischende bladerbossen der volle boomkruinen spokig in de lucht. Naast dit fijnbezenuwde beweeg der boomen lagen de huisjes oud en moe.

Bas mijmerde. Toen klonk in de straat een lichte stap, een vlug neerzetten van kindervoetjes, die naderden. Bas ontwaakte. Zou hij het kind bang maken en schreeuwen als een beest, en dan uit zijn hoek springen? Of zou hij het achterna sluipen als een spook? Daar stond het bij den hoek van den muur en hield even stil, om dadelijk weer voort te stappen. Met een sprong dook Bas uit zijn hoek. Het meisje schrok schokkend en bewoog angstig de bevende handjes ten afweer; Bas greep haar aan. „Leelijkerd”, wierp ze er vinnig uit. „Schoft”. Haar lippen trokken zich tot een wrevelige boosheid tezaam en haar oogen waren vol tranen. Een oogenblik was Bas in zijn verwilderd willen gestuit. „Ik wist niet, dat jij het was”, zei hij. Hij liep naast haar en was wat bedremmeld, want zij was „het echte kind” van zijn stiefmoeder, en die zou hem zeker slaan als ze wist, dat hij haar dochttertje had overvallen. „Hè je mijn eigen echte meid weer getreiterd?” zou ze dreigend vragen, en dan kromp Bas al ineen. Maar dra herkreeg hij zijn brutale manieren, trok tartend aan de piekerige haartjes van het kind en klemde haar hand tusschen zijn vingers. Ze sloeg hem, en hij stompte en trapte haar.

Kwaadaardig beet ze hem in zijn spannenden bovenarm, maar Bas scheen gevoelloos. Ze rukte zich wild los en schreeuwde van woede en pijn....

Met spottende oogen zag Bas haar aan, en grijsde nerveus. Zijn handen in de zakken drentelde hij langzaam achter haar aan. Ze dreinde en schold hem voor schoft en zei, dat ze het thuis zeggen zou. „Als je het doet!” dreigde Bas en kwam op haar toe. „Als je slaat, zeg ik het zeker”, vinnigde ze terug. Hij dorst haar niet meer aan te raken en drentelde onverschillig naast haar voort, bewust van zijn overwicht, dat haar zou dwingen uit angst te zwijgen. En eigenlijk was zij ook bang van haar moeder.... Bas was nu blij, als hij er over dacht, dat ze toch gelukkig niet zijn e c h t e moeder was. Onverwachts vroeg hij het: „Weet je, wie mijn moeder was?” Het meisje was verrast door de vreemde vraag en schudde van „neen”. „Ze was uit het circus, zegt mijn vader. Ze kon paardrijden, en ze was heelemaal in goud en zilver gekleed, en het paard had een witten mantel om. Aart heeft gezegd, dat ze dansen kon, en goochelen en dat ze door hoepels kon springen. Ja, hij kende haar wel niet, maar dat kunnen al die vrouwen, zei hij. Ze is dood.”

Hij zweeg plotseling. Een vaag besef was er in hem van al het moois van een circus, met licht en kleuren en veel, heel veel menschen. Paarden en kameelen en olifanten en leeuwen en tijgers waren er in. Zijn moeder was zeker wel rijk geweest, anders zou ze toch geen goud en zilver hebben kunnen

dragen. En ze zou altijd wel heel lekker gegeten hebben ook.

„Lust jij graag pudding?” vroeg hij weer onverwachts. „Waarom?” klonk het terug, want ze begreep het nut en den zin niet van zoo'n vraag.

„Als je rijk bent, kun je alles koopen, wat je graag wilt hebben”, legde hij uit.

„O, maar wij zijn arm.”

Bas zweeg verslagen. Dat was treiterend, nu te hooren: wij zijn arm. Dat was gemeen. Hij vloekte er van. Waarom moest hij arm wezen? Als ze het weer zei, zou hij haar slaan. Bas wilde niet arm wezen. Hij was sterk en alle jongens waren bang van hem. En toch was hij arm, en een schooier. Verbitterd liep hij met het kind verder, en ze loerden voor de café's en ergens gluurden ze door de kieren van het gordijn van een kroegje. Daarbinnen zongen ze, en je kon het hooren: „Op den dijk, op den dijk, daar ben ik den koning te rijk....” en toen wat later de deur even openging, verstond Bas het goed: „En als ik geen geld heb, dan steel ik me rijk, op den dijk, op den dijk.....”

Een flikkering lichtte in de oogen van het boefje. „Dan steel ik me rijk, op den dijk....” Ja, dat wàs het. Dat kòn dus! Rijk, rijk te zijn..... En dien ganschen avond bleef hij vol van een vreemd verlangen.

Enkele weken later vond hij op de markt Joop staan met een fiets. „Die is van mij”, zei deze trotsch. En tegelijk wees hij op zijn nieuwe, bruine schoenen en zijn zijden das, die hij had „verdiend”. „Waarmee?” vroeg Bas jaloersch en wantrouwend. „Met iets dat je niet aan snotneuzen en groenzoeters vertelt”, antwoordde Joop geheimzinnig, en toen Bas minachtend zijn schouders ophaalde, vroeg hij lachend: „Of ben jij niet vies van jatte?”

„Ik ben geen jochie”, antwoordde Bas norsch. „As je wat voor me te doen hebt, kun je me krijgen”, en hij slenterde zonder verdere verklaring weg. Wat later hield Joop hem staande. „Of hij wat kon verbergen, zonder dóór te slaan”. Bas vloekte, dat hij geen loenenaar was en dat Joop maar een ander moest zoeken als hij hem niet vertrouwde. Daarop had Joop aan Bas een gouden horloge-ketting in bewaring gegeven. Een week daarna kreeg deze twee gulden, voor het bewaren, en daarmee had Bas een begin gemaakt met de reeks diensten ten bate van Joop en zijn „gabbers”. Hij verborg gestolen goed, bracht het soms naar een opkoper, stond op den uitkijk en eens zelfs hielp hij met zijn pientere en sluwe kop bij een inbraak op klaarlichten dag. Thuis kwam Bas weldra niet meer; hij had nieuwe schoenen gekocht, een tweede-handsch pak en een „pinozapet”, rookte sigaren, trakteerde de jongens uit de steeg en had zijn stiefzusje een armband gegeven,

die de politie weer had teruggehaald. Twee maal reeds was Bas ingerekend en naar het bureau gebracht, om verhoord te worden. Beide keeren had hij er zich uitgered en was thuisgebracht met de boodschap aan Mie, zijn stiefmoeder, om hem in de gaten te houden. „'k Ben daar temmes”, zei Mie. „Voor mijn part gaat-ie morrege zijn vader achterna. 't Jong hoort in de bajes.” En Bas bleef schooieren, scheen goochem voor zijn veertien jaren, en de goosers vonden hem link. Ze hadden hem ingekwartierd bij een beruchten fietsendief, die ook meedeed aan het berooven der klanten van prostituées, en als er op de „peesklapper” weer een bink flink was beroofd, kreeg Bas zakcenten van de „schore”. Meest moest hij op den uitkijk staan, boodschappen doen, geld wisselen en dergelijke karweitjes. Toen hij eens na een gelukte inbraak met een deel van de buit werd weggestuurd, ving de recherche hem echter op, arresteerde hem en dwong hem tot bekentenis. Bas hield eerst vol, dat hij alleen was geweest en dat hij den zak had gevonden, niet wist wat er in zat, en hij weigerde halstarrig en koppig, iets los te laten over de anderen. Beloften werden hem gedaan, als hij „dóorsloeg”, maar hij zweeg stug. Overgebracht naar het Huis van Bewaring bleef hij norsch in zijn dompige, donkere cel weggedoken, weigerde te antwoorden voor den rechter van instructie, die hem treiterend vernederde zoovaak hij kon. Maar in de halfverlichte cel, waarin van tijd tot tijd het luiden van een klok of het toeteren van een auto flauw

doordrong, zonder dat hij ooit méér zag van de wereld dan een smal gedeelte der lucht, pijnigde en drukte de benauwing zijn vagebondenziel, hunkerde hij naar een stukje duin, naar een gevecht, naar de steeg en de stad. Wanneer zou hij weer vrij kunnen rondloopen, in de lucht zien zoover hij wou, en genieten onder de boomen, in de straten het woelige, stroomende leven kunnen ervaren? De nachten waren verstikkend en angstwekkend, en soms drukte de worgende gevangenschap hem zoo, dat hij snik-kend in zijn krib lag en schreeuwde om lucht. Dan klonk sleutelgerammel buiten de cel, dan knarste de deur open, en klonk het norsch van den toevallig voorbijgaanden bewaker, dat hij zijn mond moest houden en niet moest vergeten, waar hij was. Dan kroop het schreiende boefje dieper onder de dekens, en snikte heel zacht zijn gevangenis-ellende uit. En na drie weken te hebben gezwegen, hadden het voedsel en het vunzige hok en het afsnauwende treiteren hem tam gemaakt. Hij bekende alles, zei „ja” op datgene wat de rechter had vermoed; en toen zijn zaak vóórkwam, werd hij ter beschikking gesteld van het rijk.

VI

Bas bleef tot zijn achttiende jaar onder de hoede der Gestichtsleiders. Aanvankelijk was hij naar een Opvoedingsgesticht gezonden, waar de tucht noch de dwang al te hinderlijk waren, en waar vooral ook

jongens werden heengezonden, die slechts voor betrekkelijk korten tijd moesten worden opgenomen wegens uitspraak van de rechtbank, hoewel het Gesticht hen gewoonlijk zonder vorm van proces veel langer hield dan het vonnis gebod. Doch welk een verschil met de cel! Hier waren de jongens bijeen in groote zalen en sliepen precies als in de ziekenhuizen, vond Bas, of in de kazernes, wel altijd onder toezicht, maar toch niet gekooïd als een gevangen vogel. En van tijd tot tijd mochten ze gaan wandelen met één der opzieners. Vooral de kok was een heel goedge kere! met zijn glimmend rood en vriendelijk gezicht trok hij Bas aan. Eerst had deze hem schuchter en schichtig genaderd, terwijl hij eens in de waschklokalen „kokkie” moest helpen. Het was toen gebleken, dat kokkie een groot hart voor de jongens bezat en hen probeerde op te vroolijken met verhaaltjes en grappige opmerkingen. Enkele dagen later stoeiden de jongens zelfs met hem en in hun uitbundigen overmoed wisten ze hem omver te duwen. Bas had gehoord, hoe de kok daarvoor een berisping van den directeur had gekregen. Op één der eerste Zondagen had de kok thuis moeten blijven, om met de jongens te wandelen, en hij had heel veel over zijn kant laten gaan. Maar toen de jongens begonnen, terzij van den weg akkers te berooven van wortelen en rapen, had „kokkie” ze een hevig standje toegediend en met straf gedreigd. Bas zou zeker tot koppig verzet zijn gekomen, indien de man niet had uitgelegd, dat de Geldersche boeren onge-

naakbaar waren en zij zeker elken dief zouden aanbrengeu. Bas begreep toen iets van de goedheid van dezen eenvoudigen kok, die sindsdien alles van hem gedaan wist te krijgen, wat hij verlangde. Andere opzichters vielen uit en dreigden en sloegen, maar het kokkie wist door een goed humeur alleen alle jongens aan zich te binden. En eens, toen op een Zondagnamiddag vele jongens door familieleden waren afgehaald om enkele uren met dezen door te brengen en Bas zielig alleen achterbleef, omdat hem geen vader of moeder, geen oom of tante, niemand, geen sterveling zou komen halen, toen liep hij hopeloos door de leegc zalen den kok te zoeken, die met de fiets gereed stond, uit te gaan, en dorst hem slechts aarzelend te naderen.

„Zoo, jongen, ben je alleen? Jij mag dus straks d'r op uit met den opziener, hè?”

Bas haalde de schouders op en zei, dat hij dat niks prettig vond. Die kerel was zoo streng en zoo vervelend. En wat moest hij onderweg zeggen, geheel alleen met den „kale”, zooals ze hem noemden?

Toen lei hij in een plotselinge opwelling zijn hoofd op den arm van kokkie, met een bijna vleiend teeder gebaar, en keek zielig en schier aandoenlijk op naar den flinken boerenkerel en vroeg: „Wanneer gaat u weer een Zondag met ons uit?”

„Dat duurt wel 'n half jaar, Bas. Zul je je vanmiddag netjes gedragen?”

„Ja kokkie.” Bas keerde zich om, zocht in zijn grenzelooze verlatenheid het leegc huis dóór naar

een menschenziel. En hij ontmoette slechts een norschen bewaker, die ontstemd was omdat hij voor dien éénen jongen zoo'n goddelijken middag verknoeien moest, die hem wrevelig meenam en telkenmale berispte of gemelijk antwoordde op de weinige vragen, die Bas hem stelde. Na de thuiskomst wreekte de jongen zich op de zware en rustig spinnende kat, wie hij haar rust misgunde. En hij wierp keisteentjes naar de vogeltjes, wat de opziener baldadig genoeg vond, om hem naar binnen te sturen. Daar mokte Bas verder en zon op maatregelen tot verweer van zijn gekrenkt persooontje. Hij dacht aan de vlucht, doch wijl deze hem te afschrikwekkend voorkwam, omdat zij voor hem geheel nieuwe moeilijkheden zou openen uitte hij zijn haat jegens de stichting, door stoelen omver te trappen en te schoppen tegen de groote zware tafel.

Sinds dien dag kon Bas in het Gesticht geen vrede meer vinden. Zijn lijdelijk verzet en morrend humeur wekten drift en woede bij de bewaarders. Reeds was hij een ganschen langen nacht opgesloten in een kale cel, die slechts een harde matras bevatte, was hem verboden de vrije uren buiten door te brengen. Op school en in de werkplaats stond hij onder bijzonder scherp toezicht, en alle gunsten waren hem ontnomen. Leesboekjes zou hij niet meer ontvangen, arbeid buiten de werkplaatsen in de vrije lucht werd hem onthouden. Het Gesticht was voor hem een gevangenis geworden en de voor zijn vijftien jaren ouwelijke jongen ontvluchtte op zekeren avond het

harde huis. Het was vergeefs. Reeds den volgenden ochtend werd hij door boeren opgevangen en teruggebracht. Twee dagen bracht hij door in de cel: twee dagen volkomen alleen in het halve duister, gekerkerd, aangegrepen door een benauwende, verstikkende angst bijwijlen en uit den slaap opgeschrikt door folterende, waanzinnig-makende droomen. Er kwam slechts een einde aan dezen gruwel door nog grooter leed: Bas werd op transport gesteld naar de Kruisberg; en in volle verslagenheid gaf hij zich over. Hier was de omgeving sterker dan hij. Hier waren alle onderwijzers en het gansche personeel ingesteld op het meedoogenloos en voor goed onderdrukken van elk verzet. Hier ging het hard tegen hard; en Bas bezweek. Hij was geslagen, hij was in het cachot geworpen, hij was klein gemaakt als een worm. Daardoor werd hij weldra een wèl opgevoed boefje: hij zweeg bij onrecht — uit vrees; hij huichelde deemoed en was gehoorzaam — uit angst; hij onthield wat hem was vóórgedaan of gezegd — uit belang. En zoo had de tuchtschool dan toch waarlijk niet zonder resultaat haar gezag doen gelden, en op zijn achttiende jaar werd het Bas toegestaan onder toezicht te gaan arbeiden in de maatschappij. Het was de terugkeer na vier jaar van een gevangen menschje in de woelende wereld, de stap die voor Bas de overwinning geleeek van licht op duisternis, van vrijheid op slavernij. In die vier jaar was de verbeelding van dit wezentje hartstochtelijk werkzaam geweest en zij was in de

dulle beslotenheid tijdens de puberteitsjaren de toevlucht geworden voor alle onderdrukt verzet, voor elke gesmoorde emotie, voor de ontwaakte in hem bevende sexueele bewustwording. Bijwijlen waren Bas' fantazieën van een sombere, grillige zwaarmoedigheid en zijn droomen door nachtmerries verscheurd. Dan weer mijmerde hij over geluk in de blijde wereld met een jonge vrouw, wier lijf en ziel hij beminnen zou. Dit tot zichzelf en zijn verbeeldingen ingekeerde leven, dit dubbele bestaan behoedde hem voor de epidemische onanie, die soms in het gesticht heerschte, en dwong hem tot zelfbewaring, omdat hij zich overgeven moest aan het onwezenlijke, aan de bekoringen van idealen en utopieën. Reeds was een deel van zijn verleden weggewischt uit zijn herinnering, wyl gansch zijn denken gericht was op de gedroomde, schoone vrijheid der samenleving buiten de tuchtschool, en elke rebellie onderwierp hij aan zijn geloof, dat weldra het geluk zijn deel zou worden, weldra — in de vrijheid!

Bas was monteur geworden en als bijna volwassen man zou hij, het Gesticht verlatend, zeker zijn weg wel vinden. Zijn nauwbeperkte ontwikkeling was eenigszins gedwongen uitgebreid, hoewel deze grimmige jongenskop wel ontvankelijk bleek voor wat kennis der techniek en belangstelling in het vak. Toch had de ontzag-indonderende methode der onderwijzers Bas' voorkeur voor studies niet aangemoedigd en hij was een werkmán geworden van

degelijke, doch niet schitterende bekwaamheid. In fatsoenlijkheid hersteld, gereclasseerd, zou hij zijn plaats in de samenleving moeten zoeken en hij zou haar wel vinden. Al wat gewroet en gevreten had in zijn ziel, al zijn wolfachtige bruutheid was ingetoomd en onderdrukt, en in zijn hart leefden de angst en de haat jegens de school, maar de hevige hoop op het geluk der toekomst lachte licht over de zwaarmoedigheid heen. Bas stooft niet meer op, hij joeg niet meer in waanzinnige drift tanden en nagels in het lichaam van wie hij weerstond; hij schold niet meer, en het spattende vuur in hem deed hij niet uitbarsten; over alle emoties hing een walm van kleurlooze gelatenheid. Toch groeide in hem een wrange, herhaalde vervloeking en 'n vlammeende haat: het was de verwensching zijner jeugd, en de verdoemenis riep hij aan over zijn bestaan, over de lente die niet geleefd was....

DE WERELD.

I

DE eerste jaren, dat Bas de wereld zou ingaan, moest hij, gereclasseerd boefje, onder toezicht blijven van een daartoe aangesteld voogd, een filantropisch ingenieur. Toen hij den man leerde kennen, had hij hem gevreesd en telkenmale voelde hij 'n hevig opwellenden afkeer als hij hem ontmoette. Eerst was het de neerbuigende goedheid, die Bas kwetste, wijl er een voortdurend medelijden in verscholen lag, dat ondragelijk werd. Het was, of hem onophoudelijk werd verweten, dat hij kwaad had gedaan en dat hij nu toch wel zeer dankbaar moest zijn voor de zorg, waardoor hij weer fatsoenlijk en braaf was geworden. Daartegen verzette Bas zich, en hij kwam de voorwaarden en bevelen niet na, gedroeg zich onverschillig jegens den voogd en den patroon. Hij was als knecht geplaatst bij een klein baasje, een vromen smid die bijwijlen zeer godsdienstig zijn kon en die Bas blijkbaar moest opkweeken in kerksche Christenheid. Reeds des morgens vroeg ving de opvoeding daartoe aan met een even uitvoerig als verward gebed en een wijdloopige dank, zalvend uitgegalmd door den orthodoxen vromen man. Des middags en 's avonds werd er na het eten een gansch hoofdstuk uit den

Bijbel voorgelezen. De oude had dan zijn bril stevig op den neus gezet en dreunde met een tergende eentonigheid vers na vers op, zooals een afslager cijfers en namen leest. Dan zat zijn vrouw met de handen in den schoot zedig en vroom voor zich uit te staren tot ze knikkebolde; bij elk vers, dat haar man wat luider sprak, sperde ze met schrik de oogen open, luisterde oplettend en ernstig, tot ze opnieuw wegsufte. En Bas stond of zat intusschen dicht bij het raam, tuurde ongeduldig naar buiten, bewonderde de wiegende boomkruinen en het zachte groen aan de struiken en heel zijn hart haakte naar de vrije schoonheid der natuur. Het was of de mufte kamerlucht en het begriplooze bijbellezen, dat de schoonste verzen verminkte tot bespottelijk kreupelen stijl, ook zijn geest verdoften en bestoften.

Intusschen was er één groote afwisseling in dit bestaan van sleur: dat was de Zondag. Dan alleen kon Bas genieten van een vrijen middag en avond, die hij naar eigen lust besteedde. En ook de ochtend gaf hem een zeker genoegen: hij wekte in den jongen, die weinig ongewoons nog beleefd had, den zin voor humor, die elk mensch eigen is. Het onverwachte, dat geen gevaar meebrengt, ontspant plotseling het vreezend of peinzend gemoed en boeit of wekt den verlossenden lach. Het patroontje van Bas nu was lid der Hersteld Apostolische Gemeente, welke geleid werd door een gewezen timmerman uit Enkhuizen, die reeds eenmaal in Dordrecht, waar Bas was uitbesteed, op bezoek was

geweest. Deze vreemde apostel had toen reeds op Bas een zonderlingen indruk gemaakt: hier sprak een ongeletterd en onbestudeerd arbeider, die waarschijnlijk weinig begreep van wat hij beweerde, doch een zoo vervaarlijke reeks van bijbelteksten wist aan-een te hechten, dat zijn gehoor sterk onder den indruk kwam van zijn wijsheid. Op genoemde bijeenkomst had van Oosbree, zoo heette de opperapostel, vooral uitgeweid over de noodzaak der offering. „Mijne Lieven”, had hij gezegd „volgens het Jezuswoord heeft alleen de gevende iets te verwachten. Gierigheid is de wortel van al het kwaad.” Wie het goede wilde oogsten, moest aanvangen te zaaien, en het zaad der liefdadigheid en goedgeefschheid wijd uitstrooien. „Die twee rokken heeft, zegt Lucas, deele met hem mede, die er geen heeft, en die spijsze heeft doe desgelijks.” In den gezegenden goeden tijd hadden de vromen tienden gegeven; dat is velen een te groot offer. „Maar men bedenke wel: elk offer zal een volkomen offer en niet verminkt zijn. Man en vrouw moeten naarstig overleggen, hoeveel zij tot hiertoe met hen allen wekelijks als een offer brachten, maar ze zullen zich ook naarstig afvragen: hebben wij in dezen gedaan wat wij konden, of hebben wij God beroofd? Velen hebben te weinig geld in het zakje geworpen, doch als de ouders het voorbeeld geven, zullen ook de kinderen het een eer achten, hun geld in 's heeren offerbus te werpen. Na de godsdienstoefening stelle zich een der broederen op den hoek der verhooging

op met een zakje met korten stok. Allen, die nu hun offer der erkentenis en der liefde brengen willen, leggen dit bij hun komen tot den verzoeningsdisch eerst in bovengenoemd zakje, waarna zij het dadengenot der gewerkte verzoening in 't sacrament van brood en wijn nuttigen kunnen. Degene, die 's morgens niet aanwezig is, doe dit 's avonds." En nadat de apostel ook de huisbusjes had aanbevolen voor kleine dankoffertjes, sloot hij de bijeenkomst, de innige groeten overbrengend der overige broeders en met dank aan den Heere, opdat deze het werk der broederschap rijkelijk mocht zegenen.

Bas had zich over dit alles verwonderd. De godsdienstleeraar in het gesticht was een goedmoedig, wat ouderwetsch man geweest, die voornamelijk den jongens verhalen had verteld uit den bijbel en had uitgeweid over de goedheid van Jezus. Daaruit had Bas een groote mate van vereering overgehouden voor den Christus, al gold deze eerbied dan ook een gestalte uit het verre verleden. Wat hij thans hoorde over den godsdienst leek hem ongevoon: het was een zeer practisch pleidooi voor hoogere contributie. Bij het verlaten der bijeenkomst had een andere broeder zijn patroon aangesproken en wrevelig gevraagd, of deze meedeed met Van Oosbree. „Ja", zei de man „ja, het is Jezus die door hem spreekt. Heeft God hem ons niet gezonden, om onze harten week te maken en te offeren?" Waarop de onbekende metgezel de schouders had opgehaald en stroef had tegengeworpen: „Ik wil mijn deel wel

schenken voor God en het Evangelie, maar niet voor Van Oosbree. Wie contrôleert hem? Waar blijft het geld?" Toen was de baas toornig geworden en hij had den apostel in Christus' dienst fel verdedigd. En wijl de ander dezen voorganger niet bleek te vertrouwen en hem zelfs een oplichter noemde, nam de geloovige oude man den Bijbel tot verweer en vermaande: „Oordeelt niet, opdat ge niet geoordeeld worde. Zien we niet altijd den splinter in het oog van den ander en niet de balk in het eigen oog? Wie zonder zonden is, werpe den eersten steen. Zoo spreekt het Evangelie, en laten wij niet wijzer willen zijn dan God."

Bas had zijn oordeel niet uitgesproken; het was hem alles vreemd en onbegrijpelijk. En nog veel meer verbaasde hem de godsdienstoefening, die hij gedwongen was bij te wonen. In een kaal en verveeloos zaaltje kwamen de broeders en zusters tezamen. De vrouwen hadden haar kinderen meegebracht en geen oogenblik heerschte er rust. Eén der broeders sprak de gemeente toe en hield een soort predikatie, die over 't algemeen zeer realistisch was en een commentaar op bijbelverhalen. Doch voortdurend heerschte er gestommel en lawaai. Kinderen dreinden en trippelden tusschen de stoelen door, moeders gingen af en aan om haar kleintjes naar buiten te brengen of naar de privaten, en de broeder-apostel sprak onaandoenlijk voort. Men ving aan en eindigde met zang en gebed, en de eerste twee malen dat Bas ter kerk was getogen had zich, behoudens het

rumoerig gedraaf, niets ongewoons voorgedaan. Den derden Zondag evenwel ontstond er een incident. Een broeder, die de gave des woords bezat, en deze tot haar recht wilde doen komen, werd ernstig gehinderd door het gezeur van eenige kleine meisjes en midden in zijn voordracht over Jozef, die door zijn broeders werd verkocht en nochtans door God uit de vernedering werd verheven tot hoogen staat, hield hij op en wachtte tot de stilte zou zijn weer-gekeerd. Doch wijl het gedruisch eer toenam dan verminderde steeg hem het bloed naar de slapen en zijn tijdelijke waardigheid geheel over het hoofd ziende, schreeuwde hij een bedrijvige moeder toe: „Wat bliksem, Katrien, komt er nooit een eind aan dat gezanik?" Er ontstond daarop een geweldig kabaal, dat eindigde met de uittocht van verscheidene moeders met kinderen, en dat nauwelijks was te bedwingen. Na een algemeen volgehouden sst-geroep keerde tenslotte de betrekkelijke kalmte terug, doch de redenaar bleek alle crediet te hebben verspeeld. Immers, toen hij in het vuur zijner hervatte redevoering uitriep: „God wil, dat wij ons nederig gedragen en Hij alleen zal ons verhoogen, want Hij ziet onze dienstvaardigheid met welgevallen aan", klonk plotseling van de voorste rijen de hatelijke stem eener vrouw: „Hoe weet jij dat?" En de verbeterde stemming was voor goed verloren.

Eenige weken later beleefde Bas een nieuwe wonderlijke gebeurtenis. Temidden der prediking begon een vrouw hevig te beven en daarna als

waaninnig te gillen. Alle aanwezigen wachtten in ademlooze stilte, wat zij zou te zeggen hebben, want zij waren er zeker van, dat de ongelukkige thans bezeten was en getuigenis zou afleggen. Inplaats van in vervoering te spreken, bleef de vrouw echter de wildste kreten uitstooten, het schuim stond haar op den mond en vreeselijk rolde zij met de oogen. Toen eerst schoten een aantal andere vrouwen toe, om haar weg te dragen en te verzorgen, en nadat de laatste gil was verstorven, hervatte de broeder zijn rede met deze woorden: „De duivel heeft getracht, onze samenkomst te verstoren, doch hij moest wijken voor Gods woord en alle bezetenen zijn nu heengegaan.” Doch kort daarop begon een andere vrouw uiterst opgewonden en sidderend te gebaren en vloekend en razend scheurde zij zich de blouse van het lijf, al maar uitroepend: „De duivel staat dáár, de duivel staat dáár”, waarbij ze in bevende woede wees op den voorganger, die — blijkbaar aan dergelijke staaltjes gewend — rustig neen stond te schudden en meewarig haar aanzag. De geheele bijeenkomst verliep in een hysterische epidemie, en nadat Bas eerst een zeker vermaak had gevonden in het schouwspel, walgde het hem ten slotte. En hij weigerde, ooit weer een dergelijke godsdienstoefening bij te wonen.

De oude vrome smid was er wat verlegen onder. Hij beloofde Bas, den volgenden Zondag met hem naar de groote kerk te gaan, waar een ethisch predikant optreden zou, maar Bas gaf zijn wensch

te kennen, te gaan waarheen hij wilde. Deze poging tot verzet scheen het patroontje tot ernstig nadenken te bewegen en waarschijnlijk zag hij er een vóórbeeld in van diepe verdorvenheid. Hij begon althans alle vertrouwelijkheid terzijde te stellen, sloot kasten en deuren af, en het kleine rimpelige vrouwtje scheen Bas te vreezen. Dit alles prikkelde dezen tot verderen weerstand en de verhouding werd van beide kanten uiterst hatelijk. Toen den eerstvolgenden Zondagochtend Bas werd opgecommandeerd voor de kerk, had hij zijn schouders opgehaald en was wat gaan wandelen in het park en langs de rivier. Dáár had hij in vervoering bevrijding gevonden. Over de brug bij den Biesbosch en de „Staat” liep hij, het duistere huisje en de benepen stad achter zich, de zon tegemoet, wier stralen werden gekoeld door een zacht, bijna streeleend briesje. Bij de oude ruïne overzag hij de breede, rustige, grootsche Merweê, die glinsterend haar watervlak spiegelde in het zonnelicht. Een overweldigende rust, een koninklijke kalmte was in dit machtige vloeien van den schoonen stroom. Bas strekte zich uit langs het kleine dijkje bij de zingende boomtoppen die de ruïne beschaduwden. Dicht bij zijn voeten klotsten en kabbelden deinende golfjes en hij overzag de gansche breedte der rivier tot aan den dijk aan de overzijde, waarachter de roode daken der woningen als speelgoederen omhoog staken. In de verte zag hij de hooge spoorbrug zich welven over het water en daarvóór lagen nietige, droomerige visschersbootjes.

Een enkel schip voer bijna plechtig af zonder dit verheven feest der natuur te verstoren. Boven hem staarde Bas in het ijl-trillende eeuwig-wijkende luchtruim, en hij wist op dat oogenblik zich in volslagen rust, één met de oneindigheid. Alle werkelijkheid, alle gebeuren week uit zijn geest en hij mijmerde over niets en over het Al zonder te denken; hij vervloede in zijn droomen met den hemel en met de zon en met het heerlijke water der Merweê.

De stemming onder het eten in het duffe huisje was 's middags stroef en kil, en de beide zielige menschjes schenen te verschrompelen in de koude hunner samenleving. Ditmaal wachtte Bas de bijbel-lesing niet af en vluchtte vóór dien naar buiten. Hij wist thans waar hij gelukkig zijn kon, en rap haastte hij zich naar de haven, huurde een kleine boot en roeide alleen de rivier op. Talrijke sloepjes met gansche gezelschappen ontmoette hij, en ze wuifden en riepen hem vroolijk toe, dezen eenzame, en vreugdige broederschap heerschte er op het zonnige water. Doch Bas roeide hen allen voorbij, onder de spoorbrug door, de wijde kalme Maas op. Aan beide oevers strekten zich breed en ruischend de rietvelden uit, en daartusschen wiegde hem als een moeder, de Maas.

Weinig schoonheid had Bas nog in het hart getroffen, en dit verheven beeld overweldigde hem en ontroerde zijn geheele ziel. Hij liet de riemen onbewogen neerhangen en lag achterover in zijn

boot, de handen achter het hoofd. Langzaam draaide het vaartuigje om en om en dreef op den stroom. Toen schouwde Bas in de wazige verte de oude stad, die nu den horizon prachtig teekende, en haar forsche, breede donkere toren opstiet in den lichten hemel. Roereloos rustten de booten aan de oevers der rivier en haar gereinigde dekken blonken in het stralen der zon, terwijl de beschaduwde rompen hun duisteren weerschijn tooverden in het trillende watervlak, dat vrede ademde, vrede en geluk....

II

Toen Bas tegen den avond terugkeerde naar huis, zag de smid hem streng en bestraffend aan. Hij had zich dien middag beklaagd bij den ingenieur, en deze, die op de middagwandeling was gestoord in zijn zondagsche rust, had wrevelig gemeend, dat Bas maar eens flink onder handen genomen moest worden. Dien eigen avond nog moest hij voor zijn voogd verschijnen, en de baas zei dit als een onheilspellende bedreiging.

Na het avondeten te hebben gebruikt in het benauwend-dompige achterkamertje, waar een huisorgel en een vogelkooi nog een groot deel der kleine ruimte voor zich opeischten, zette Bas een hoed op en stapte naar buiten; de avond was kil, leek het en de wind scheen opgestoken te zijn en te jagen door de zuchtende boomen; over het stadje hing een atmosfeer van koude ontreddering en Bas voelde

den weerklank dier armoe in zijn eenzaam leven. Kleine takken knapten krakend af en in de verlaten avondstilte sidderden de struiken. Een kleine villa stak haar muren op in een ruimen tuin; het vertrapte grint knarste onder zijn schoenen, toen hij het huis naderde. Hij belde aan; luid en schier hinderlijk klonk de schel in de hal en het was als hoorde Bas in den tuin een echo in het felle geritsel der blaren. Een licht flitste op in de gang. De deur werd geopend en in de schittering van de electricische lamp stond een meisje; haar blonde haren lagen in weerbarstige krulletjes, waardoor het licht straalde, om het frissche gezichtje en hare lichtblauwe ooggen schenen verrast.

Bas vroeg, eenigszins schuw en verlegen, mijnheer te spreken. Toen werd de houding van het meisje trotsch en hooghartig, en bijna bevelend zei ze: „Wacht hier maar”, waarna ze zich omkeerde en de tochtdeur liet dichtvallen. Een andere deur werd geopend en weer gesloten. Bas stond met saamgeperste lippen in de vestibule en wachtte verbeteren. Hij voelde zijn wilde bloed in het hoofd opstijgen om de treitering van het grauwe wachten in de koude, kale vestibule — als een misdadiger. Daarbinnen had niemand haast. Zeker, er zou gezegd zijn: het boefje van den Kruisberg — en ze zouden allen op hun brave gezichten een trek van afkeer hebben getoond: dat schooiertje op Zondagavond? En straks zou de „voogd” komen, groot en hoog,

met de gouden lorgnet en de harde oogen en hij zou strak hem aanzien....

In de gang klonken langzaam-zekere schreden, de tochtdeur werd geopend en daarachter verscheen de strenge figuur van den weldoener. „Zoo!” Zijn twee koele, trotsche oogen zagen neer op het stug gerimpeld hoofd van Bas. „Kom jij maar eens hier.” In de voorkamer draaide hij licht aan en wees den zwijgenden jongen een breede fauteuil. „Er zijn klachten over je gekomen en.... het zullen de laatste zijn, verstaan? Dat je niet kunt gewinnen aan de regelen van het huisgezin — dat je niet in staat bent te beseffen, wat de maatschappij van je eischt, en dat je je verzet — dat alles weet ik. Maar jij zult leeren, en hard leeren desnoods, dat je hebt te gehoorzamen. Begrepen? Ik duld niet de minste inbreuk op de discipline van het gezin, en allerminst van jou....”

De kaken in het verstrakte gelaat van Bas krampden tezaam en de lippen persten op elkander. Was dit dus de wereld en de vrijheid? Hij had het hoofd wat gebogen en de halfgesloten oogen tuurden onbestemd met vervaagden blik. Een golf van bloed had hem de slapen doen stampen en het hoofd klam gemaakt, maar hij had gezwegen. Zijn ruwe vingers beklopten nerveus, maar zwaar de stoeleuning en klampten zich daarom vast.

„Ik heb nu geen tijd, je verder te onderhouden. Je weet, wat je hebt te laten.” De deur werd voor hem opengeworpen. Schuw en gehaast sloop hij den

tuinlaan over en het hooggedreven ijzeren hek door, waar een trillende auto juist passeerde; hij zag zijn bleek gelaat voorbijgaan in haar spiegelende glazen. Onder de duistere, stoere boomen der singels beving hem een moordend heimwee. Al wat zijn jonge leven had kunnen wezen, al wat jeugd had moeten zijn riep en wenkte en lokte hem. Maar zijn hoofd bonsde en martelde hem. Als een schroeiende bloeding lag de smart in hem, en een heete traan druppelde op zijn gelaat. In zijn keel kropte zijn verkommerde en ellendige eenzaamheid een verstikkend leed op.

Een lichte auto ging hem met een zachte zucht voorbij; daarbinnen klonk een lach, gul en vroolijk, en zat goedig en eerwaardig met de zijnen de weldoener. Maar Bas sloegen de hoornsignalen als donderslagen in de hersenen en zijn hand sidderde. Dan schokte zijn lijf in een wringenden snik om de doodsche armoe van zijn leven....

DE STAD.

I

WIJL mettertijd Bas in het vrome huis onhandelbaar bleek en vrees noch straf hem schenen te kunnen doen berusten, besloot men hem een ander kosthuis te verschaffen. Eén der officieren van het Leger des Heils bezocht hem en sprak langen tijd met hem. De man bleek zeer gevoelig te zijn voor alle bezwaren, welke Bas moest hebben tegen zijn toenmalig leven en buitendien een zekere sympathie te toonen met den eenzamen jongen. Hij sprak met hem over het werk, over de kerk en over het bestaan der menschen in 't algemeen, en een diep medelijden met de nooden en ellenden sprak daaruit. Bas verzette zich, toen de officier deze smarten noodwendig noemde, doch kon overigens wel met hem overweg. „U lijkt heelemaal niet van het Leger,” zei hij tenslotte, waarop de man wel wat beduusd glimlachte. „Wanneer dat voor mij een compliment is, dan moet ik het opvatten als een beleediging voor het Leger, geloof ik.” Toen zag Bas hem strak aan. „Ja”, antwoordde hij „de officieren van het Leger des Heils, die ik ken, hebben allen gedaan alsof wij de ellendige zondaars waren en zij de engelen. Ik geloof, dat ze niet begrijpen, hoe de omstandigheden ons soms dwingen tot zoogenaamde

misdriven; zij denken altijd aan de slechtheid der menschen. Maar ik geloof, dat wanneer zij zoo arm waren en zoo ongelukkig als veel misdadigers, dat ze dan nog veel grooter misdadigers zouden zijn. Een jongen op den Kruisberg had eens twist met een onderwijzer; die jongen kwam uit een slop in Rotterdam, was na zijn elfde jaar niet meer op school geweest, had langs de deur geloopt met veters, gevent met bloemen en was toen gaan stelen. Die meester zei: „Als ik jou was geweest, had ik dat niet gedaan.” En toen zei die knul: „Als u mij was geweest, had u geen zwijntje gejat, maar dan hadt u misschien ingebroken met moord en doodslag.” Daar is hij erg zwaar voor gestraft — maar hij bedoelde het goed: als de nette menschen, die nu fatsoenlijk zijn, ook eens zonder werk en zonder geld en zonder huis kwamen te staan, dan moest je alle deuren zwaar grendelen; want ze zouden de grootste misdadigers worden.”

„Dat is een heel gevaarlijke theorie”, antwoordde de officier. „En het gaat niet op, hoor. Want heel veel arme menschen blijven braaf en netjes, en rijke menschen kunnen in 't geheim veel slechts doen.”

„Juist meneer, en als die rijkelui nou eens in onze plaats waren, dan deden ze hetzelfde als arme menschen, en dan liep het in de gaten, en dan gingen ze de lik in. Nou merkt niemand wat van de zwijnderij.”

„Stil, stil! Wind je niet op, hè! Je moet heusch van me aannemen, dat een mensch heel veel doen

kan aan zijn eigen lot. Vechten moet je tegen de omstandigheden, anders ga je kapot."

„Tegen den honger en de kou kun je nooit vechten. Je legt het af of je wordt een dief. Natuurlijk doe je wel je best, maar ik wil zeggen: de omstandigheden kunnen je dwingen. En dat begrijpt u toch ook, hè, want u helpt ook wel met kleeren en eten en geld. Nou, als iemand die dat allemaal mist nou bezwijkt, is hij toch niet slecht, meneer!"

Bas had bijna gesmeekt: hij wilde den officier overtuigen, dat hij geen slecht mensch was, en deze begreep dat. Daarom antwoordde hij: „We zijn allemaal Gods kinderen, jongen en Hij verlaat zelfs den minste onder ons niet. Maar we moeten meehelpen, en we moeten zèlf willen."

Daarop had hij gevraagd, wat Bas wilde. En deze had verzocht, in een groote stad werk te mogen krijgen, in een stad waar niemand hem zou kennen, en waar ze niet zouden zeggen, dat hij het boefje was van den Kruisberg. En misschien mocht hij wel zelf een kosthuis opzoeken, waar ze óók niets weten zouden van zijn verleden. Hij zou zich dan wel geregeld aanmelden bij de reclasseering.

De officier wilde er ernstig over denken, en reeds na enkele weken kwam hij terug. In Den Haag was er werk voor Bas, doch niet in zijn vak. Men vroeg er opperlieden en daarvoor was hij zeker geschikt. Zelf mocht hij een kosthuis kiezen uit een aantal ontvangen adressen. „En elke week trouw aanmelden, tot je één en twintigste jaar." Bas gevoelde

zich gelukkig en voor het eerst meende hij waarlijk vrij te worden: nog niet geheel, maar het was een belangrijke schrede voorwaarts.

II

In één der talloze, gelijkvormige straten der arbeidersbuurten met haar ontelbare rijen platgegevelde woningen en in eentonige regelmaat gezette kazernes vond Bas zijn nieuw tehuis. Over een kale, gesleten trap bereikte hij de tweede verdieping van het bovenhuis, dat in zijn dompige sfeer en warme waseming de stoffige kamers gevangen hield. Daar huisden tezamen een nachtportier en zijn vrouw, die moeizaam in hun levensnoodzaak voorzagen en in dat van twee meisjes. Zij hadden Bas aangetrokken, omdat ze niet hadden verheeld, in hem steun te zoeken tot hun onderhoud en wijl hun levensopvatting hem verruimd leek. In de voorkamer hing een groot portret van Leo Tolstoj, en vooral de vader scheen dezen russischen Christen te vereeren. Hij was doopsgezind, doch naar hij zeide „traditioneel”. „Ik ben doopsgezind zooals onze voorvaderen dat waren. We moeten weerloos en geweldloos zijn, ook al stierven wij erdoor. Er staat in den Bijbel terecht „Wie het zwaard neemt, zal door het zwaard vergaan.” En we mogen niemand een geloofsbelijdenis opleggen, want het geloof moet vrij zijn. Daarom ben ik nog lid van de doopsgezinde gemeente. Wij leggen ook nooit den eed af, zie je.

Er staat in den bijbel: „Uw ja zij ja, en uw neen zij neen.“ Maar vroeger wilden de Doopsgezinden niet zweren, omdat ze het gezag der Overheid over ons geweten niet erkennen wilden.”

„Je kunt dat later wel eens allemaal vertellen“, waarschuwde zijn vrouw.

„O“, zei Bas „ik vind het heel interessant.“

„Vroeger dan hebben de Doopsgezinden vaak geloofd aan de spoedige komst van het duizendjarig Rijk en den ondergang der wereld, en daarom wilden ze geen aardsche machthebbers dienen. Maar nu is al lang alles anders geworden; alleen hebben we nog overgehouden, dat we niet zweren en onze kinderen niet doopen. Die moeten op lateren leeftijd zelf maar beslissen of ze lid willen worden.“

Nu was het de vrouw des huizes lang genoeg geweest en ze vreesde, dat haar nieuwe commensaal door zulke beschouwingen werd verveeld. Daarom vroeg ze, of Bas wel eens boeken las: hij kon er veel halen uit de bibliotheek. „Uit de doopsgezinde bibliotheek gratis, vulde de man aan. Zij had daarop geglimlacht en vergoelijkend tot Bas gezegd: „Dat is nu zijn stokpaardje, hè! Mijn man is door en door doopsgezind.“

Toen Bas eenigen tijd in de stad was, leerde hij zijn omgeving beter kennen. De man was slechts bijwijlen spraakzaam en meestentijds in zich zelf gekeerd. Tegen den ochtend, na het nachtwaken in het hôtel, kwam hij een oogenblik huiswaarts, opdat hij zich wat kon verwarmen. Dan vertrok hij weer en boog

den rug krom achter de volgeladen broodwagen, die hij wel vijf uren moest voortduwen. Wanneer Bas 's morgens opstond en zich onder de keukenkraan wachte, proestend van het over hem stroomende water, zag hij hem binnentreden; stijf en stram waren de beenen van het nachtelijk waken, kil leken de knokige vingers en blauwig hard was het ruwe vel van zijn gelaat. Weinig sprak hij dan, en met zijn bevende handen omvatte hij de breede kom met thee, die zijn vrouw hem vóórzette en die hij slorpend uitdronk. Daarna stond hij weer op, wachte zich het gelaat en de handen en at wat brood. En dan strekte hij de beenen uit, mompelde zijn morgen-groet en daalde voorzichtig de trap af. Zij kon dan Bas droevig aanzien en hulpeloos 't hoofd schudden; een nog flinke, krachtige vrouw was ze; eens moest ze zeker mooi zijn geweest. Haar oogen stonden zacht te staren en haar gelaat, dat week leek, had eens donzig kunnen zijn. Soms scheen een trotsche weemoed gansch haar wezen te sluieren, en leek ze moe en toch voornaam. Ze was luidruchtig noch banaal, en ingehouden teer in haar liefkozingen. Soms kon ze Bas over het hoofd strijken of ze een moeder voor hem wilde zijn en hij gevoelde zich veilig in haar huis. Dan zag hij dankbaar op en in deze kamers met stukgetreden kleeden, vervlooze meubelen, gescheurde gordijnen en verwaarloosd behang wist hij zich rustig en beschermd. En bovenal vrij.

De beide meisjes van omstreeks acht en veertien

jaar, met nog slaperige oogen, verlieten dan na het heengaan van haar vader weldra haar bed en in verstelde nachtjaponnen liepen ze blootsvoets de keuken door, waschten zich daar en keerden naar het slaapkamertje om zich te kleeden. De jongste was ziekelijk-bleek en de blauwe kringen onder de oogen, de doorzichtige huid, het korte en voortdurende gekuch en de zwak-zangerige spraak verrieden haar ziekelijkheid. Met een glimlach antwoordde ze op een grapje van Bas en stil en moe at ze haar schraalbesmeerde boterham op.

„Ans is geloof ik niet goed wakker”, vergoelijkte moeder dan geregeld haar lijdelijkheid, terwijl ze haar dunne haar kamde. Dan trok vaak de oudste kattig den neus op en smeed er hard uit „Die is altijd halfdood”, en trotsch op haar grove gezondheid coquetteerde ze uitdagend met haar forsche gestalte en reeds volle borsten en stevige dijen, waarrond wat dunne onderkleeren spanden. Als een reeds rijpe vrouw kon ze Bas aanzien, en deze, schuw en onrustig door de bekoring van dit lijf, dat jong en gezond was, gevoelde zich soms verward en verlegen; zij was toch nog een kind, en hij schaamde zich voor zijn beklemdheid, wanneer hij haar aanzag; want hij ontwaakte thans uit een doffen sluimer en de hartstocht ving in hem aan te woelen. Doch daarmee groeide tevens zijn rebellische zin en het opstandig gemoed begon al luider en luider zijn verontrustende stem te doen hooren.

Bas was er toe overgegaan, enkele romans en andere boeken ter leen te vragen in de boekerij der doopsgezinde kerk. Hij was er vriendelijk ontvangen en twee dames hadden hem verscheidene werken aanbevolen, die hij zelf ook niet te moeilijk achtte om te begrijpen. Daar had hij ook den predikant ontmoet, die later bij de familie, bij wie hij inwoonde, op huisbezoek kwam. Eens toen Bas terugkeerde van zijn werk, stond de grijze dominé op het punt te vertrekken; hij was een hartelijk en vriendschappelijk man en daarbij merkwaardig om aan te zien. Hij kon zeker niet meer jong zijn, want de kruin van zijn schedel was reeds kaal en de baard geheel wit. Doch de zon had hem gebruind, neus en wangen zagen frisch rood en een paar levendige oogen spraken in dit voorname gelaat.

Eenigszins vaderlijk vroeg hij Bas naar diens arbeid en gezondheid, informeerde zeer terloops of hij ook doopsgezind was. Maar Bas was niet gedoopt en niet aangenomen en hij wist niet, wat hij eigenlijk geloofde. „Onverschillig?“, vroeg de predikant. „Neen, dat niet“, antwoordde Bas, „maar de gelegenheid ontbrak me kennis te nemen van andere godsdiensten dan de orthodoxe. En die bevielen me niet.“ „Geen zin, om eens bij me te komen luisteren? Je komt maar eens, en je mag vrij je meening zeggen, hoor. Mijn catechisaties zijn soms echte debating-clubs. En je verplicht je tot niets.“

Bas had behoefte aan een mensch, met wien hij kon spreken; hij dorstte naar wat kennis en wat gezelschap. En hij nam het aan. Zoo stapte hij op een avond naar de Paleisstraat, in een breede, rustige, voorname buurt, waarin fraaie tuinen de woningen omgaven. Toen hij het breede hek van den zijlaan naast de kerk doorkwam, gevoelde hij de nerveuze schroom van een jong mensch, dat vreemd staat in de wereld. Hij dorst de deur, waardoor hij anders de boekerij bereikte, thans niet doorgaan en wachtte. Verschillende andere jonge mannen en vrouwen traden naar binnen, doch hij had er den moed niet toe. Wel hoorde hij luid spreken en lachen, en hij vermoedde, dat een weldoende warmte zou uitgaan van dit kleine gezelschap, maar tevens vreesde hij, als een ongewenschte indringer de stemming te zullen verstoren.

Juist op het aanvangsuur kwam de dominé aan. De gestalte van den grijsaard was nog kaarsrecht en hoewel de wind koud en bijna guur was, ging de predikant blootshoofds en liep hij, zonder overjas, met stevigen pas, op de deur toe. Daar ontwaarde hij Bas. „Hé, nog buiten? Ga maar mee, volg me maar." En vlug stapte hij de leeskamer binnen, waar enkele brandende lampen met haar gedempt licht een sfeer van vertrouwen hadden geschapen. Het groene laken op de lange tafel leek eerder uitnoodigend dan deftig. Een twintigtal catechisanten stonden of zaten in kleine groepjes rond de tafel; zij verhieven zich, toen zij den predikant begroetten.

Deze sprak een kort doch hartelijk woord, wees Bas een kleerenhanger voor zijn hoed en jas en zette zich aan het hoofd der tafel. Daarop stelde hij Bas aan allen voor, zonder overdreven plichtspleging doch uitermate beleefd, en verzocht hem plaats te nemen.

Weldra vernam Bas, dat hij deel uitmaakte van een der clubs van de catechisatie der doopelingen. „Maar dat wil niet zeggen, dat jullie je allemaal moet laten doopen, hoor. Als jullie niet volledig overtuigd bent, dat je kunt toetreden tot onze gemeente, moet je het niet doen. Vroeger had ik de gewoonte, aan mijn catechisanten te vragen, of ze gedoopt wilden worden. En dan dachten ze, dat ze er mij een plezier mee deden, en dan knikten ze allemaal ja. Maar dan zag je de helft niet meer in de kerk terug. Daarom moet jullie, als je lid wilt worden, je zelf maar komen aanmelden.”

Den eersten avond reeds was Bas wonderwel op zijn gemak gesteld. De dominé begon een gesprek te voeren met één der catechisanten, die informeerde naar den financiëleen toestand der gemeente, waarover de predikant onderhoudend vertelde en welke vrij goed bleek, hoewel hij afhankelijk was van vrijwillige bijdragen. Al pratende kwam men tot oordeelen over den financiëleen toestand der menschen in het algemeen, en Bas constateerde, dat de predikant een wat conservatief man was in deze dingen, doch zijn oordeel was nimmer hatelijk, omdat het niet werd opgedrongen. Bovendien wist hij met

humor de ernst af te wisselen. Zoo vertoonde hij plotseling een bonboekje der distributie en beklagde zich, dat hij voor elk boekje, goed gerekend, een kwartier had moeten wachten. „Die ambtenarij, die is werkelijk verschrikkelijk. En zooals tijdens dezen oorlog heb ik het nog nooit beleefd. Er zijn op het oogenblik geloof ik meer ambtenaren dan gewone menschen, en we gaan langzamerhand naar den bureaucratischen staat toe.”

„Maar denkt u niet, dat anders de rijken alles zouden opkopen en de armen niets meer zouden kunnen bemachtigen?” vroeg één der jonge vrouwen.

„O, ja, ja, het is heel moeilijk hoor. Maar zoo'n regeling moet toch eenvoudiger kunnen zijn. Kijk, ik ben uit een familie van kooplieden gekomen, en de koopman leeft nog altijd in me. Ja, nu moet je niet denken, dat ik een sjacheraar zou willen zijn, hoor! Maar ik bewonder de durf, en het initiatief, en het organisatie-talent van de leiders van groote ondernemingen. En die sukkelige ambtenarij met al die kleine klerkjies die koning willen zijn — tja, dat is vervelend.”

„Maar die groote ondernemers maken toch dikwijls ook groote fouten,” wierp een jonge man tegen, die kantoorbediende scheen te zijn.

„Natuurlijk, natuurlijk. Maar toch zie je — ik geloof zoo, dat wanneer de kooplieden en niet de diplomaten er over hadden kunnen beslissen, dat deze groote oorlog niet zoo gauw was uitgebroken.”

„Maar Duitschland is toch den oorlog begonnen

om de ijzer- en steenkolenmijnen en de koloniën, en dat hebben de kapitalisten toch gewild", meende weer een ander.

„Daar kunnen we nog niet over oordeelen", zei de predikant. „Ik geloof niet, dat Duitschland de hoofdschuldige is. Ik bewonder het duitsche vernuft: de techniek, en de handel zijn er buitengewoon ontwikkeld. En ik geloof niet, dat zij verantwoordelijk zijn voor den oorlog."

„Dat zijn alle menschen die er aan mee doen. Die zijn allemaal even schuldig", zei weer dezelfde opmerker.

„Schuldig, schuldig!" En de dominé scheen peinzend zijn woorden te zoeken. „Wanneer eenmaal het vaderland in gevaar is, mijn jongen, dan is het moeilijk lijdzaam te blijven toezien. Ik ben een oud man, maar als ons land in oorlog kwam — ik zou geen geweer kunnen opnemen om mee te trekken, en toch zou ik mijn vaderland op alle wijzen probeeren te dienen."

„De oorlog is toch een kwaad, dominé, en daaraan mogen we toch eigenlijk niet meedoen", zei hetzelfde meisje, dat eerder reeds had gesproken.

Weer vervaagde de blik van den predikant, die scheen te staren naar een ver, verwijderd beeld. Hij zweeg. En zoo rustte zijn blik onbewust op Bas, en plotseling hief hij het hoofd op.

„Wat denk jij daar nu eigenlijk van?"

Bas kleurde door deze onverwachte vraag. Doch

wijl de stemming hem niet afschrikte, dorst hij wel zijn meening te zeggen.

„Vroeger waren de Doopsgezinden weerloos, nietwaar? Dat vind ik wel een heel mooi standpunt.”

„Maar als je leven nu gevaar loopt, wat zou je dan doen: een ander dooden, of jezelf laten dooden en het heele volk onder vreemde overheersching laten vallen?”

„Och, ik denk dat een duitsch leger bijvoorbeeld ons met rust zou laten, als wij niet gewapend waren. En ik vind, dat we nooit voor het vaderland mogen dooden.”

„Zou je niet willen vechten uit vrees, dat jij en anderen gedood werden?”

„Neen, ik zou nooit een ander willen dooden. Vooral niet, als die ander mij niets kwaads had gedaan.”

„Ja, ik vind ook dat de oude Doopsgezinden gelijk hadden”, zei er iemand.

De predikant scheen het vraagstuk zeer moeilijk te vinden. „Ja, die oude Doopsgezinden. Maar die konden dat ook niet altijd volhouden. Als er een stad werd belegerd, en die vesting viel, dan werd alles geplunderd en gedood en verkracht. En dan moesten toch die Doopsgezinden meehelpen de stad te verdedigen. Weet je, wat ze dan deden? Wapenen mochten ze niet dragen, maar dan goten ze kokende olie uit op de bestormers.” Hij had dat zoo droogjes weg verteld, dat allen een oogenblik lachten. Doch

hijzelf kwam tot den ernst der zaak terug, en peinzend zei hij:

„Dus jij zou eigenlijk meer gevoelen voor het standpunt van Tolstoj? Ja, dat was een merkwaardig man, een groot Christen. Misschien had hij ook wel gelijk, misschien was het ook beter zóó. . . .”

En toen dacht hij met schrik aan zijn eigenlijke catechisatie. „Allerheiligen! zoo gaat het nu altijd. Waar moesten we 't eigenlijk over hebben, jongens? Over Paulus, meen ik.” En hij begon te spreken over den eersten brief aan de Corinthiërs, en weldra discusseerde men over de brieven van Paulus in het algemeen. Bas, die veel uit den Bijbel had vernomen en er ook menig hoofdstuk, gedwongen of uit verveeling, in had gelezen, werd uitgenoodigd, ook zijn zienswijze mee te deelen, doch hij zei slechts, dat hij moeilijk een oordeel kon vellen. Slechts één ding wilde hij vragen: wat bedoelde Paulus, als hij schreef: „Huwen is goed, maar niet huwen is beter?”

De predikant legde dit uit door te verwijzen naar de askese en het geloof aan de spoedige wederkomst van Christus der bijbelschrijvers, zoodat ze den ondergang der wereld verwachtten. Doch deze tekst kon voor den huidigen tijd niet meer gelden. „Een catechisant is eens boos geworden, omdat ik zei, dat ik me toch niet meer houden kon aan wat een Jood twee duizend jaar geleden heeft geschreven. Maar dat is toch waar. Ik vind het huwelijk een zegen. Al dien tijd dat ik gehuwd ben, heb ik uit mijn huwelijk slechts kracht geput. Mijn vrouw en ik hebben nooit

één woord gehad, en wij hebben onze kinderen met vreugde grootgebracht; en allemaal zijn ze goed terechtgekomen; en dat maakt je echt gelukkig. Neen, als iemand kwaad spreekt van het huwelijk, word ik nijdig. Ik vloek natuurlijk wel niet, maar ik voel toch een kriebeling in me opkomen, als ze met die tekst van Paulus komen aandragen en dan zeg ik: Allerchristenezielen, als jullie toch wist, hoe goddelijk een ernstig huwelijk kan wezen: ik heb dat ondervonden."

Het was bijna plechtig, en Bas begreep, dat deze mensch zijn vertrouwen volledig waard zou zijn. Toen hij aan het einde der les, als alle anderen, den predikant de hand reikte, bedankte hij hem; hij zou zeker elke week terugkeeren.

IV

De karwei, waarop Bas nu werkte, aan den rand der stad, in het stuivende prikkelende duinzand, lag te ver van huis dan dat hij in den middag huistoe kon gaan. Zoo bleef hij dan omstreeks een half uur in het schaftlokaal, at er zijn schraal gesmeerde boterhammen met af en toe wat worst of kaas, slorpte zijn opgewarmde koffie en praatte met de andere werklui nog wat na. Daar waren reeds oude en meestentijds grommende arbeiders, die met elkaar twistten over wat ze in de krant hadden gelezen.

„Schaper zal weer interpelleeren over onze acht uur en goed ook. De arbeiderspartij mot er weze,

jonge, en ze zal het voor ons beter make. Hè je die rede van Troelstra gelezen, schele? Allejezus, d'r was geen woord fransch bij."

„Och", merkte een ander op „ik zeg, laat die politiekers maar scharrele, we worre d'r geen haar beter van. Waarom betale we nou voor schoene een tientje en vroeger een riks? Nou, en zoo gaat het met alles: we snappe d'r niks van en de heere bekonkele het wel. Ik hou mijn dagje nog wel uit; ik het braaf oppassende jongens en ik hou me maar bij me kippies en me duifies."

„Daar hè je nou de onverschilligheid," zei de ander. „Jullie en je heele klasse late je maar bedondere en je mot blijve zwoege en je gaat uit vissche. Snap je nou niet, dat ze dât juist graag zien, de heere? Laat jij maar je duifies uitvliege, dan wor je zelf gebraje."

„Och, man, je ziet 't hè: de politiekers rijje in auto's en leve rijk en jij het de zorge."

„Zullie zeker niet. Och man, wat hè jij daar nou verstand van. Ze motte van alles op de hoogte weze. Nou, en wette make is niet het werk van een gewoon mensch."

„Daarom zijn ze zeker zoo idioot", vinnigde een ander, die revolutionnair bleek te wezen.

„Maar jij profiteert er maar van as je werkloos bin."

„Nou ja, dat betale we toch immers zellef. De baas wordt er geen cent armer door!"

„Ja, jullie doen niks, hè, en dan scheld je op 'n ander. Klaploopers benne jullie."

„En jullie doen geen bliksem dan contributie betale en stemme. En in je handen klappen. En je bent schapen en lammetjes op 't werk.”

„Kankeraar”, schold de oude. „Profiteere hè, van wat onze manne doen. En dan maar kankeren.”

„Ik vraag ze niks”, zei de revolutionnair. „Ik kan zelf mijn zaken opknappen, lammeling.”

Toen kwam er een loensche metselaar bij.

„Wou jij soms je harsens tegen den muur kapot loope?” En het debat verwerd tot een grof gescheld.

Dan verliet Bas hen, om zich niet op te winden. Hij achtte al die twisten over de leiders zoo nutteloos, omdat het toch alles van de arbeiders zelt afhing. En die waren hem een diepe teleurstelling. Voor Bas was niet ganschelijk de gedachte vervaagd, dat de mensch in de vrijheid, in de maatschappij buiten de gevangenis of buiten de tuchtschool, toch beter, broederlijker, gelukkiger kon zijn dan de gevangene. Allengs wees hem de praktijk des levens uit, dat dit niet zoo kon wezen, maar Bas wilde zijn schoone illusies nog niet prijsgeven. Met de andere arbeiders kon hij daarom niet goed overweg: zij spraken tegen de slavernij en het machtsmisbruik, en tikten aan de pet voor den patroon, voerden alle bevelen der opzichters met een zekere angst uit. Daar waren natuurlijk redenen voor, daar was de vrees voor werkloosheid die dreigend hen dwong, maar dan was daartegen toch weinig verzet en weinig strijd. Hoe zou men er ooit onder uit komen? Bas deed zwijgend zijn werk, weigerde gewoonlijk een opzichter te zien

en draaide zich om als men hem gadesloeg of tot harder werken maande. Bas had maling aan den baas, zeiden degenen die hem kenden. Soms bewonderden ze hem in zijn onverschillige rust, maar als hij ook de overige arbeiders òf verliet òf hun de waarheid zei, spanden ze tegen hem samen. Ze sloten hem bijwijlen buiten een accoord of een aangenomen karwei, omdat hij niet snel en hard genoeg arbeidde en dus de loonen niet hoog genoeg zouden wezen. Verbeten wendde hij zich dan tot hen en noemde hen „haaiïge kapitalistjes, die alleen maar geen geld genoeg hadden." Dan schaamden de anderen zich somtijds en boden hem samenwerking aan, maar Bas was te zeer teleurgesteld om alles te begrijpen en te kunnen vergeven. En meermalen klom hij boven op de steigers en zag over de duinen heen en over de stad. De wind schokte de hooge slanke palen en gromde in de steenhoopen; soms ruischte hij zangerig en dan weer loeide hij zacht. Tot den hoogsten top trok Bas zich op langs de gladde palen en over de hobbelende losse planken, die soms schommelend terzijde weken en krakende bogen. Hij zag om zich heen en zijn hart klopte sneller als de open duinvelden, hun glooiënde wanden in de zonneblakering zichtbaar werden. Hij genoot dit vergezicht om zijn opbeurende verfrissing. Heel in de verte blauwde een lichte streep van den zee-horizon, waarboven wolken hoog dreven naar de zon. Het strakke en stugge, doffe groen der helmplanten op de duintoppen wiegde met den wind op en neer. Bas

dacht aan zijn jongensjaren, aan het steegje en aan de rooverijen, aan de vrijbuitery langs het strand en de gevechten in het duin. En hij overpeinsde weer de schrijning en de walging om de terugkeer in het krot. . . . .

En dan luidde fel de bel van het werk. Een gemompel van naderkomende werklui, dat aanwies tot schor en druk geschreeuw rukte Bas uit zijn mijmering. Hij daalde naar omlaag, in de schaduw der muren en ving zijn arbeid aan.

Het was tegen den winter, dat Bas nog immer werkte aan den uitgebreiden huizenbouw, en stortende regens wisselden met rukkende stormen af. „Zwaar weer”, zei de aannemer. „Lastige vertraging” mompelde de baas. „De steigers zwiepen als boomen”, merkte een opzichter bedrukt op. Maar de baas besliste. „Alles staat vast”, was zijn oordeel „en er kan met de steigers niets gebeuren. Ik heb ze nog pas zelf gecontrôleerd.” De aannemer waarschuwde nog: „Laat er geen nekken gebroken worden, hoor. Je staat er voor in, dat de zaak veilig is?”

„Geen nood, meneer. Arbeidersnekken zijn nog harder dan de steigerpalen. En d'r zijn ook meer gebroken harten dan gebroken nekken op de wereld.” En ze lachten allen om deze kostelijke grap. . . .

Die week gebeurde het toch. Na den regen was de wind begonnen te striemen en vroomde het voor 't eerst een ganschen nacht. IJzel kartelde rond de

takken der boomkruinen en op de bruggen en straten en steenen. Op het werk stieten de palen der witte steigers ijzelpunten in de lucht en de steenen der metselaars waren koud als de dood. Voorzichtig stegen ze op de ladders en opperlieden heschen zich moeizaam omhoog. Er heerschte een bedrukte stemming om de kou en de gladheid en den tot storm aangroeienden wind. Stommelende kwamen de opperlui aan en stootten hun steenen neer, die dreunden op de planken. In den storm ging geschreeuw verloren. De wolken dreven op-een tot een grauwe lucht en door de open venstergaten sloegen de vlagen met zwaren slag.

Kort voor den middag daalde Bas naar omlaag en tastte daar steenen op. Zacht neuriede hij er een oud schooiersliedje, tot hij plots verstomde en bleek zijn handen stilhield. Planken donderden naar omlaag; gekraak scheurde de lucht. Een verward stemmen-geklank, luid geschreeuw, vloeken, toen een opnieuw dreunend neerstorten van hout en daarboven uit een striemende gil, een daverend geloop, naar omlaag, en een klagelijk, pijnigend gekreun.

Bas snelde toe. Vóór hem op een steenhoop lag een man. Zijn hoofd was tot een bloedige vleeschklomp geslagen, de kaak vermorzeld, de hals gescheurd, de opengerukte mond was een diepe, warme wonde. Bas zag den vreeselijken opslag der oogen, in doodsangstige sperring van het bloedende wit en de wanhopige wenteling van den blik. Hij boog zich over den man heen, in een namelooze

verschrikking bevangen, en beurde den schouder met zijn bevende vingers op. Hij hoorde naast zich andere stemmen van menschen, die mede den man tilden en wegdroegen. De gewonde hield nog het hoofd omhoog, tot een golf van rauw bloed over den hals stortte, de pupillen der oogen wegsloegen, de armen fel krampten in een hevige stuip. Toen strekte zich het lijf en het hoofd sloeg omlaag; slechts een doode bracht men heen. . . .

Het volk rotte tezaam, het werk stond stil. De werklieden kwamen aanhollen en voegden zich bijeen. Er was een schor klinken der stemmen en er ontstond rumoer. Bas keerde terug en liet den doode achter in de keet; de arbeiders stuwden op en drongen aan op den baas.

„De steigers staan los!” stootte er een uit.

„Ga naar huis”, snauwde de baas.

„Jij bent verantwoordelijk, schoft”, riep dreigend een ander. En ook Bas drong zich naar voren en bevend van woede wierp hij den baas toe: „Jij hebt dien dood op je geweten, jij, versta je?!”

Dreunende stemmen drongen aan, opstandigen dreigden den baas. „Twist niet om een doode”, schreeuwde de opzichter. „Die vloekt jullie, parasieten.” „Die klaagt jullie aan!”

De werkers kwamen in verzet. Reeds grepen enkelen den baas toornig bij den arm; doch deze rukte zich los en stootte zich door de groep heen. Politie trad op, het werk werd gestaakt,

samenscholingen uiteengedreven. Na een uur lag het karwei verlaten, de neergestorte steiger hing als een wrak geraamte tegen het bouwwerk; de storm loeide om de onvoltooide huizen, welker karkas in trieste vormen van roode steen, gestriemd door den regen, als een gewond en geschonden beest ontrederd en verlaten te staren stond.

V

Wijl de staking spontaan was uitgebroken en derhalve „wild” heette, hadden de betrokken arbeiders dienzelfden avond vergadering. Er moest beraadslaagd worden met de leiders van enkele vakorganisaties, teneinde de houding vast te stellen, welke men verder zou aannemen. Doch er was geen sprake van eensgezindheid in deze bijeenkomst. Eén der stakers, die het voorzitterschap op zich had genomen, had kort uiteengezet, waarom het werk was neergelegd: men was zijn leven niet meer zeker en eischte totale vernieuwing van het steigerwerk, alvorens weer aan den slag te gaan. Doch na hem sprak een zeer bezadigd, blozend en amicaal heer die secretaris bleek te zijn van een vakvereeniging. Hij zette uiteen, dat de reden tot staking was vervalLEN, toen het ongeluk plaats vond. Immers daardoor had de politie een onderzoek moeten instellen, en zeer waarschijnlijk zouden de verantwoordelijke leiders van den bouw voor de rechtbank moeten verschijnen om zich te verantwoorden voor het bestaan van toestanden, die den dood van een

werknemer tengevolge hadden gehad. Het was dus beter, de staking op te heffen en — waar niet onmiddellijk allen weer te werk konden worden gesteld zoolang de steigers niet waren vernieuwd, vergoeding te eischen voor de aldus te lijden loonderving.

De aanwezige arbeiders schenen deze oplossing zeer aanvaardbaar te achten en er werd geëmplaudisseerd toen de spreker zijn voorstellen had uiteengezet. Doch na hem vroeg een bezoldigde der syndicalisten het woord. Het was een klein, heftig mannetje, wiens beweeglijke oogjes vinnig boven de lorgnet meegebaarden, wanneer zijn roerige handen levendig de woorden begeleidden en onderstreepten. Onder het spreken wond hij zich op, en de vergadering werd onrustig. Hij betoogde, dat in het bouwvak, over de geheele linie, een flinke actie tot algemeene lotsverbetering moest worden ingezet; dat elke aanleiding daartoe moest worden aangegrepen; en dat nu geëischt moest worden verkorting van den arbeidstijd wegens het groote bedrijfsgevaar. Tevens moesten de patroons een kapitaal afstaan, waardoor de weduwe en weezen van den getroffen althans een redelijk inkomen zouden behouden. „Voor dezen idealen eisch der solidariteit moeten de bouwvakarbeiders warm loopen. Daarvoor moet een algemeene solidariteitsstaking worden geproclameerd. Ik stel dus voor, de staking niet op te heffen, doch uit te breiden.”

Er was ditmaal geen applaus. Bas voelde er wel

voor, maar hij was bang, domheden te zeggen, wanneer hij het woord vroeg. En met een glimlach van zelfverzekerdheid stond de eerste spreker op. „Het was duidelijk”, zei hij triomfeerend „dat hier geen aanhangers waren van de avonturierspolitiek der syndicalisten. Wat die vrouw aangaat, wist iedereen wel, dat ze trekken zou van de ongevallenwet. En wie de uitkeering daarvan te laag vond, deed beter de rijen te versterken der arbeiderspartij, opdat deze bij de komende verkiezingen een flinke overwinning kon behalen ten bate der weduwen en weezen.”

Op dat oogenblik sprong de syndicalist, die tot nu toe onrustig op zijn stoel heen en weer schoof, òp en schreeuwde: „Demagoog! Jij hebt niet het recht, hier politieke reclame te maken voor jouw standje. We zijn hier bijeen, om de arbeiders te helpen die staken, en niet om jouw kornuiten aan een baantje te helpen in de kamer. Ik vraag aan de vergadering, of hier politiekers propaganda kunnen maken, die de arbeiders verdeelt, inplaats van de eenheid in de actie te handhaven.” Toen riep een staker: „Gooit die schreeuwelelijk d'r uit!” Maar een lange, forsche metselaar op de voorste rij stond op en breed gebarend tegen zijn mede-arbeider noodigde hij dezen uit, eens naar voren te komen.... De voorzitter klopte als razend met zijn zwaren hamer op de holklinkende tafel, doch verkreeg geen stilte. Velen schreeuwden tegelijk, en niemand wist blijkbaar waarom. En daartusschen galmden de anderen, nog luider en met meer lawaai: „Stilte!!” zoo aanhoudend

en zoo overweldigend, dat zij tenslotte den boventoon voerden in het rumoer.

Na eenige minuten keerde een zekere rust weer. De voorzitter vroeg, wie op fatsoenlijke manier zijn meening wilde zeggen. Er waren een achttal stakers, die grootendeels op het standpunt stonden van den bezadigden reformist, doch ook meenden, dat er iets voor de weduwe moest worden gedaan, en dat de staking niet onvoorwaardelijk moest worden opgeheven: de zekerheid moest bestaan, dat allen konden terugkeeren. En misschien was er nog wel een ander voordeel te behalen. Toen dan ook één der radicale arbeiders voorstelde, een commissie te benoemen, die zou confereeren met de patroons, werd bijna algemeen goedgevonden, dat ook de syndicalist met een vertegenwoordiger der ongeorganiseerden deel zou uitmaken dier commissie. Doch wie moest de ongeorganiseerden vertegenwoordigen? Wie gaf zich op? Niemand. Toen riep er één: „Bas Vermeeten.“ En allen knikten: natuurlijk, die was van de niet-georganiseerden het flinkst; die dorst den baas aan. Hij móést het aannemen natuurlijk. Geen praatjes.. En Bas nam het aan.

Nog dienzelfden avond werd één der patroons opgebeld, en deze zegde een conferentie toe tegen den volgenden ochtend. De beide bestuurders, de voorzitter der vergadering en Bas kwamen vooraf tezamen in een zaaltje van het gebouw der sociaal democraten, teneinde hun gedragslijn vast te stellen. Het viel moeilijk, de twee leiders te weerhouden

van nieuwe debatten; nu moest er practisch worden gearbeid. Doch tenslotte was men het toch eens. De staking zou worden opgeheven, indien de patroon bereid zou zijn het tariefloon iets te verhoogen, opdat de arbeiders zich minder behoeften te haasten; dan alleen was de kans op gevaarlijke nieuwe rampen gering. En tevens moest er iets voor de weduwe worden gedaan.....

Vol zelfvertrouwen gingen de afgevaardigden op weg. Ze kochten broederlijk tezamen sigaren — goede sigaren, vond Bas. Daarna sprongen ze op de tram en bereikten weldra het kleine heerenhuis van den bouwer op één der breede buitenlanen. In den uitspringenden erker zag Bas 'n kind, dat schaterend lachte en over den vloer rondtolde met een zwarten, ruigharigen hond. De lichtblonde krullen van den kleine staken zonnig af tegen de haren van den zwarten poedel. Een bundel zonnestrallen goot zijn licht op het dartele tweetal....

De blinkende voordeur werd door de dienstbode geopend. „De heeren moesten maar binnenkomen en in een zijkamertje wachten.” En kort daarop trad de patroon binnen, met zijn plompen gang en groote zwaaiende voeten, zijn breed, dik lijf en rooden kop: een parvenu uit de wereld der bouwers, die zoo rijk is aan uit de arbeidersklasse voortgekomen kleine en groote kapitalisten. Hij trok de zijdeur met een slag achter zich dicht, zag onverschillig op de vier bezoekers neer, zonder zich te verwaardigen, hun

de hand te reiken, en vroeg zonder plichtplegingen: „En wat willen de heeren?” Waarop hij zich breed en zwaar, in een diepen fauteuil liet neerzinken.

Hier was de goedmoedige, bezadigde bestuurder op zijn plaats. Hij zette uiteen, dat enkele voorwaarden moesten worden vervuld voor 't opheffen der staking. De patroon sloeg zijn zware hand frisch in de lucht, als om de woorden der anderen af te weren. „Hij wilde heelemaal geen concessies, want voorloopig had hij niemand noodig. De arbeiders hadden de staking gewild — welnu, ze konden staken! Zoolang ze wilden. Hij had in 't geheel geen haast. En later zou hij wel weer de werklui aannemen, die hem bevielen.” Hooghartig, bruut, plomp verzocht hij hen, zijn huis te verlaten.

Bas zag de verlegenheid, de verslagenheid der anderen en het bloed klopte hem bonzend in de slapen. Moesten ze als weggedreven honden de straat op? Kwamen ze niet namens alle arbeiders, als kameraden van een doode? En was het ongeluk niet de schuld der ondernemers? Voor hij er bij dacht, stootte hij er uit: „Maar U hebt het ongeluk op Uw geweten” . . . . „Neem me niet kwalijk, maar je weet heel goed, dat ik het werk weer had uitbesteed aan een onder-aannemer.” „Wie is dan verantwoordelijk?” vroeg driftig de syndicalist. En glimlachend haalde de patroon de schouders op, alsof hij er zich over verheugde, dat dit zoo moeilijk viel uit te maken. „En U zorgt niet voor de weduwe?” Met een bedrukt gelaat haalde de ander de schouders

op. „Het is niet mijn schuld", zei hij.

Toen stond Bas op, en in hem laaide het verzet „Zoolang we leven, zuig je ons uit — en dan zijn we voor de mesthoop!" Hij had het er uitgesmeten, in felle verontwaardiging, en trad op de deur toe. Doch de ondernemer was hem voor, wierp de deur wijd open en liet hem uit. De anderen volgden, schutterig en verrast. Slechts de syndicalist gromde, dat het een schandaal was.

Eerst liepen ze met hun vieren stil en zwijgzaam terug. Het eerst sprak de reformist. „Dat had je niet moeten zeggen, zie je. Dat was reuzenstom. Want we moeten bij hem terug komen."

„Maar zonder mij", zei Bas.

„Het zal een heele toer wezen, ze allemaal weer aan 't werk te krijgen", zei bedenkelijk de ander.

„De staking uitbreiden tegen zulke zwijnen", bromde de syndicalist. En mismoedigd sjokten de verslagenen voort.

Op de vergadering van dien middag werd er veel geraasd en de verwarring was grooter nog dan den vorigen avond. Want niemand wist raad. Natuurlijk: ze moesten posten, en onderkruiperij voorkomen. Maar dan? Er zat niets op dan weer te confereeren.

Zoo beleefde Bas zijn eerste staking. Des morgens trok hij met de anderen naar het karwei en ze schoolden samen voor de zandhoopen en steenmassa's. Grauw was de lucht, kil en guur het weer, en de ochtendwind striemde het gelaat. Dan kwamen de onderkruipers — een man of zes — teneinde den

steigerbouw te voltooien. Ze werden voorafgegaan door politie en aldus beschermd. Wanneer ze kwamen, ging een luid gejoel op uit de groepen der stakers, die werden teruggedreven, zoodra ze het werk zeer naderden. Soms wierpen ze steenen naar de werkwilligen en dan voerden de gewapenden met getrokken sabel een charge uit, waardoor de stakers uiteenstoven en in kleine troepjes op de hoeken der straten wachten bleven. Bas schaamde zich voor de machteloosheid der werkers. Ze moesten posten, en vergaderen, en aanhooren, of er al een conferentie geweest was. Toen de staking vijf dagen geduurd had, weigerde de patroon nog immer te onderhandelen. En de stakers morden en protesteerden, want ze zouden die week geen uitkeeringen ontvangen, omdat de staking „wild” was. Duurde ze langer, dan zou een steunbeweging worden georganiseerd; en wat zou deze brengen? De minst moedigen werden ongerust, dat deze staking zou uitloopen op langdurige werkloosheid. En ook de anderen zagen in het verschiet het laatste redmiddel: steun van armbestuur. Doch liever weer aan den arbeid, zonder winst, dan deze vernedering. O! ze kenden haar: de liefdadigheid van het armbestuur. Het lange wachten in bewaakte rijen, om zich aan te melden, tezamen met de lange stoet van verarmden, poover gekleede hongerlijders, vrouwen wier mannen gevangen zaten, fatsoenlijk gekleede verongelukten die zich schaamden, ruwe kerels die dit alles gewend waren en driftige, opvliegende proleten die het onrecht,

knagend, vretend, zouden willen wègvloeken. Dan het tergende huisbezoek, dat een onbeschofte of onkiesche ambtenaar bracht. Had deze niet de beschikking over wel en wee van een gezin? Vroeg hij niet allen uit, alsof de mensch geen intieme geheimen bezit? En dwong hij hen niet, alles wat waarde had te verkoopen of te beleenen, zoodat alleen diegenen, wier huisraad was geplunderd en verstrooid en verspreid, wier bezittingen van eenige beteekenis in de lommerd stonden of bij den uitdrager waren beland, steun ontvingen? En het schrikbeeld van het arbbestuur dreef tot opheffing der staking.

Eindelijk na acht dagen kwam de conferentie. De staking moest beëindigd en de patroon zou slechts diegenen in dienst nemen, die hij kon plaatsen. Dat was de volslagen nederlaag; twee dagen weigerde de meerderheid zich te bukken; en elken dag kwamen er onderkruipers méér. Totdat tenslotte allen zich overgaven. Wie zouden terugkeeren, wie slachtoffer zijn? Men berekende het vooruit en Bas gevoelde uit de blikken der overigen, dat dezen hem geen kans meer gaven.

Twee weken na de staking wist Bas het reeds. Hij was uitgesloten, broodeloos gemaakt. Hem wachtte, evenals alle anderen die geen recht hebben op arbeid en dus geen recht op leven: de liefdadigheid. Het was hem, of hij werd teruggeworpen in de verkommering, de afhankelijkheid en de smaad van zijn gansche verleden.

Drie weken reeds had de ellende geduurd. Zonder loon, zonder uitzicht op werk was Bas zwaarmoedig en triest geworden. Zijn weinige gespaarde guldens waren verbruikt, en reeds verscheidene dagen leefde hij ten koste van het gezin, dat hem herbergde. In dien tijd zwierf hij langs de bouwwerken en de putten, bezocht hij bedrijven, die personeel behoeften en liet zich inschrijven op de arbeidsbeurs. Wie, wat kon uitkomst geven? Nog immer stond hij onder toezicht, en zeker zou hij worden heengezonden, naar het woudhuis of naar een kolonie, indien bekend werd dat hij staker en werklooze was. En in de benauwenis dezer peinzingen dook uit zijn herinneringen het vervaagde beeld op van zijn vader. Op alle vragen die hij in het gesticht had gesteld over de woonplaats van hem, dien hij nauwelijks van nabij gekend had dan in de zeldzame uren van vluchtig bezoek, was het antwoord uitgebleven. Men had hem zijn vader willen doen vergeten, omdat deze een recidivist was. Dat begreep hij en tenslotte had hij berust. Maar terug in de vrijheid had hij hem opnieuw gezocht en reeds na enkele maanden wist Bas, dat zijn vader in Rotterdam werkte. Hij schreef en ontving nimmer antwoord. Wilde dan de vader zijn zoon niet meer kennen? Bas had een langdreigende wrok niet weten te onderdrukken en hij verweet zijn vader, dat deze hem verwaarloosd en vergeten had en nu hem van

zich afstooten wilde. Alle verlangen was gedood en geen kinderlijke genegenheid dreef Bas op onderzoek. En aldus had hij werkeloos gewacht en gedraald. Maar nu! Kon misschien zijn vader hem niet een hulp zijn? Had hij niet de rechten van elk kind, dat in nood verkeert? En in Bas rijpte het plan, zelf zijn vader te zoeken.

Laag en dicht hing de natte mist over de roerige, morsige Maasstad. De vuile gevels, druipend-smerig, die met roetvlekken schenen beplakt, en glimmend in hun glibberige oneffenheid bloot lagen onder de grauwe luchten, gaven aan de straten een mistroostig aanzien. Zwaarbeladen lange karren en bonkende, stootende vrachtauto's schenen de modder te persen uit het ongelijke plaveisel. Haastige mannen, bespet en nat, druipend van den fijnen neerslag, scheerden langs den eenzamen jongen. Langs smalle kaden en door bochtige straatjes bereikte hij de woonplaats van zijn vader. Hier moest het zijn. Een werkplaats beneden, gewitte, groezelige ramen, vervelooze kozijnen, een rammelende deur. Aarzelend, met toegeknepen keel, zenuwachtig trad Bas binnen. Een timmerman zag op, onderzoekend, wrevelig gestoord. Hij had een ruigen, behaarden kop op een breede borst; korte, vettige gestalte. Bas prevelde een naam. „Boven”, zei de ander. „Twee trappen op en kloppen.” De hand aan het glimmend-zwarte touw, over de smalle, uitgesleten treden, klom Bas omhoog. Een adembenemende dompige, moerassige lucht hing in het trappenhuis. Plakkaten witsel waren uit den muur

gevallen, en de grove baksteen en lagen er bloot. Deze armoedige onverzorgdheid van dit oude binnenstadshuis vermeerderde het neerdrukkende gevoel van groot onbehagen en diepe ongerustheid. Op het tweede overloopje rustte Bas in het schemerlicht een oogenblik uit. Hier bonsde hem het hart, en klopte gevoelig het bloed langs de slapen. Hij tikte aan de deur. Een zachte, brommerige stem antwoordde. Toen Bas de deur opende, zag hij voor zich een klein, halfduister kamertje. Nooit zou hij het vergeten: stukken uitgevreten matten op een kalen, houten vloer; een tafel met een zeiltje, dat half was afgeschilferd, en dat nog wat blauwe figuurtjes toonde op het overgebleven witte lak. Enkele ongelijke stoelen met rieten en houten zittingen; op den schoorsteen een ouderwetsche zwarte klok met een gebroken paard daarop, terzijde twee kale beeldjes met afgebroken hoekjes, waar 't witte gips door heen loerde. De lamp was 'n berookte gaspit onder een wiebelende, geëmailleerde plafondbeschermer. Vuile gordijnen hingen flodderig voor twee kleine achterraampjes. En in een leunstoel voor één der ruiten zat zwiiggend, voorovergebogen, een bejaard man. Hij deed eenige trekken aan zijn pijp, alvorens om te zien. De haren waren gelig-grijs en dun, een stoppelbaardje ringde om de kin. Daaronder knoopte zich een das. Kleine, maar rustige oogen tuurden door het raam.

In enkele seconden had Bas dit alles waargenomen op een voor hem beslissend oogenblik. Hij

vroeg: een naam..... De oude keerde zich om, verwonderd, en blijkbaar ietwat gehinderd. Hij wilde spreken en aarzelde. „Wie zei je?” Bas herhaalde 't. Nog weifelde de man. Hij zag Bas zonderling, bijna vreesachtig en toch nieuwsgierig aan. Toen stond hij met een ruk op. „Dat ben ik.” En alsof hij een aanval verwachtte, keerde hij zijn gelaat ten volle naar Bas.

„Dan bent u mijn vader”, zei Bas. Hij kneep de nagels van zijn vingers in de handpalmen en wendde den blik af, naar buiten. Overal flodderende gewaschen ondergoederen, die hingen te druipen in den mistigen regen, voor gebarsten en beplakte ruiten. Wat kale, stakkerige stokjes in bloempotten daarvoor en een enkele maal een hel kleedje daartusschen, rood of groen of fel-blauw.

„Ik had het gedacht”, zei de man gedempt. „Ik had het niet gewild, maar nu je er bent, is het goed.” Hij deed onwennig en zocht naar woorden. Toen, bruusk: „Ga zitten. Dan kunnen we praten. Waarom kom je?”

Bas stamelde wat over werkloosheid, terwijl de oude het hoofd schudde. „Het leven is moeilijk en hard. Wat is er tegen te doen!” En hij sneed elken stap af. „Ik kan niets voor je doen. Niets. Hier word ik geduld, hier laten ze me zitten, zoolang ik mijn zes gulden betaal. En ik verdien elken dag een gulden in een pakhuis. Eén gulden voor een halven dag, zie je. Want ik ben maar een halve kracht....”

Het was thans voor Bas, als stikte hij hier in deze benauwenis. Dat was immers zijn vader! Die half-grijze, oude en gebroken man. Een halve kracht!

Hoe oud kon hij zijn? Tusschen de veertig en vijftig. Meer niet. En die zat daar als een kapot wrak voor een vuil gordijntje in een stinkende buurt, hulpbehoevend, uitgezogen en toch zonder opstandigheid. En dan... zijn vader, zijn vader....

„U bent nog niet zóó oud. Is er dan geen ander werk? Zoo weg te zinken... te vervallen....” Het woord was er uit, vóór Bas het wilde.

„Ik ben wel oud, Bas. Ik draag de jaren dubbel.” Er lag nu iets vertrouwelijks in deze enkele woorden, bijna iets... vaderlijks. En het ontroerde den jongen.

„Ik weet niets van u”, zei Bas. „Niets.”

„Toen jouw moeder stierf, was het met mijn leven uit. Alleen kon ik het niet houwen.”

„Wat was mijn moeder?”

„Ze was figurante in den ouwen schouwburg, toen ik haar leerde kennen. Ik was tooneelknecht. Twintig jaar geleden. Toen begon mijn eenige geluk in mijn leven. Nou ja — 't is voorbij.” En de oude dampte groote wolken uit zijn pijp.

„En verder?”

„Waarom daar nog over spreken? Het is voorgoed voorbij. We hadden groote plannen, want je moeder kon misschien iets worden, voor het variété of zoo. Ik bleef tooneelknecht. We trouwden. En toen jij werd geboren, stierf ze.”

„En u bleef alleen op de wereld....”

„Zoo is heñ, ja. Het is zóó lang geleden voor me, dat ik het niet meer begrijp. Ik haatte jou toen, omdat je de oorzaak was van mijn ellende. En jij

leefde, maar zij... Wat zou ik met je beginnen..."

"Ik weet, hoe vaak ik van huis veranderde. Eens woonde ik geloof ik bij u..."

"Ja, de eerste jaren was je in een kinderthuis. Toen je te oud werd, zorgde een buurvrouw voor je. En later heb ik je heelemaal moeten uitbesteden. Hoe had ik je kunnen opvoeden?"

"Ik herinner me, dat u in de gevangenis zat, toen ik twaalf werd. Waarom deed u niets voor me... niets..."

Er lag een verdedigende klank in zijn stem, toen de oude antwoordde. „Kijk, toen je moeder stierf, bleef ik moederziel alleen achter. Jij was alleen een last. Ik zwierf uren langs de straten en had nergens rust. Toen begon ik te drinken. Mijn betrekking ging er aan. Ik was dood-arm. Jij weet dat niet, neen, jij kan dat niet weten. Ik sliep bij de schooiers en de landloopers, en at bij 't Leger des Heils. Wat ging mij de wereld aan? Als het regende, zoals nu, liep ik dagen met doorweekte kleeren langs de straat te schooien. Ik kreeg er koorts van. En dan de honger, zie je, de honger en de kou... Toen begon ik te stelen."

Hij had het met een klemmenden nadruk gezegd, alsof het een verlossend woord was: te stelen. „Wat kon ik anders?" zei hij, en hij haalde de schouders op. „Ik had het niet-eens zoo slecht meer. Ik had geld... Geld is alles voor een arm mensch. Je kunt het niet weten — maar je zult het wel eens gewaar worden — voor den arme is geld alles. Je

denkt er dag en nacht aan. Als je langs de straten zwerft, denk je: misschien vind ik wel een dubbeltje, of een gulden. . . . Je loert er op. En elken keer als je iemand tegenkomt, denk je: zou die geld hebben? En een warm huis? En een vrouw en kinderen. . . . Ik heb gevloekt langs de huizen, langs alle huizen heb ik ze allemaal vervloekt, die geld hadden en een kamer en warmte. . . . Het was een verlossing, toen ik ging stelen. Ik werd weer een mensch zie je. . . ."

Bas zag zijn vader aan, vragend, angstig bijna. Dit zelfde had hij gevoeld, op zijn dertiende jaar. . . . Die bekoring van het geld en zijn waarde.

„Ik was een vod, een lomp. Ik was een verzopen zwerver. Toen ik ging stelen, vond ik mijn eigenwaarde weer terug. Ik voelde me; ik vond me sterk; ja, het was goed, dat ik stelen ging. Want niets is zoo verschrikkelijk als de armoede. . . . Natuurlijk vloog ik er op 't laatst in: ik had een jaar. De eerste straf was zwaar; ik kreeg een verschrikkelijke trap; van de politie, de rechercheurs. Dat schoelje! Maar de bewaarders waren beter; ze begrijpen een mensch, als ze willen. En als ze 's avonds wel-te-rusten hadden gewenscht, en ik in mijn kooi lag, en het buiten stormde en regende, dacht ik aan de zwervers buiten, die met natte voeten en kleeren in de stad liepen. Ja, de buitenwereld is soms nog erger dan de cel."

„Hebt u nooit moeite gedaan, om er uit te komen? Je moet toch probeeren, je moet je toch verzetten. . . ."

De vader haalde de schouders op. „Na mijn eerste vonnis kon ik geen werk meer krijgen. Ik was een

verschoppeling. Overal was het: hij heeft gezeten. Als je gezeten hebt, ben je weg. Toen heb ik bijna tien jaar met de wereld gevochten; zes daarvan zat ik in de bajes. En nou ben ik moe, en bang. Wat moet ik doen, als ik heelemaal op ben? Mijn laatste redmiddel zal wel wezen bij de bietzers op Veenhuizen. . . ."

Met bitteren glimlach had de man deze woorden gesproken. Alle vernedering voor een dief ligt in dit woord; als bedelaar te worden gegrepen, te worden „opgezonden”, dat is de nachtmerrie van een vervloekte, maar onvermijdelijke toekomst, Bas wist 't, hij ontstelde; hij kende de trots van de menschen van het „vak” en de diepe minachting voor den bietzer. „Kunt u niets meer vinden; goed werk?”

„Als ik nog wilde, Bas, dan zou het niet meer gaan. Ik ben lichamelijk kapot gemaakt. Weet jij, wat de cel doet? Je went er aan, want op 't laatst berust je. Maar je wordt slap en zwak en dan. . . . de eenzaamheid breekt je, zie je. Je voelt je niet meer thuis onder de menschen. Je weet, dat ze alles doen voor geld, en dat iedereen voor geld te koop is. Ze sluiten je op, als je aan hun geld komt. Ze schieten je ervoor neer. En omdat je zelf een dief bent, zie je achter elk gezicht de angst, om wat te verliezen. Ik heb eens ingebroken bij een kerel, die uit zijn bed kwam; toen hij me zag, werd zijn gezicht net als een doodskop. Ik dacht: dat zit achter elken kop; die lippen, dat lachen, die vriendelijke oogen van de menschen — dat is maar schijn. Steek je hand uit naar d'r porte-

monnaie, en ze worden bleek, strak, hatelijk — als de dood...."

Hoe kwam het, dat Bas geboeid was? Omdat zijn vader sprak; omdat hij hem aansprak als „Bas", met een zekere vertrouwelijkheid? Hij wist het niet; hij kon niet spreken.

„Het is beter, dat jij me nooit opzoekt. Misschien sta ik je toekomst in den weg. Wat kan ik voor je doen? Niets. En je mag me niet eens opzoeken. Neen, laat mij maar rustig verdwijnen." Hij legde een eigenaardigen nadruk op dat „verdwijnen". „Wat zal er met me gebeuren? Hard werken zonder genoeg te eten? De gevangenis? Veenhuizen?"

„Ik wou, dat ik iets voor je doen kon. Als ik werk heb, misschien dan...."

De oude maakte een afwerend gebaar. „Ik ben het leven moe. Ik verlang naar het einde. Maar wanneer" ... Toen, plotseling: „Ben je er zeker van, dat er geen vóórtleven is?"

„Waarom? Ik weet het niet.... Hoe kom je aan die vraag...."

„Ik gelóóf niet, dat er nog een leven na dit leven is, waar de dominé's altijd over preeken. Wist ik het maar zeker...."

„Wou je dan na je dood nog...."

Met een scherpen, heftigen knik antwoordde de ander. „Nooit, nooit wil ik nog weer eens leven, zie je. Als we opnieuw moeten beginnen, zal het even erg wezen als hier.... Ik wou, dat ik zéker wist, dat het uit was met je dood. Voorgoed uit.... Dan

zou ik op tijd verdwijnen.... Dan kon het tenminste uit wezen, voor altijd...."

Hij zag, dat Bas hem niet begreep. Bas moest maar gaan. Dat was toch veel beter. Als ze 'm hier vonden! En ongerust hoefde-ie niet te wezen. Leven of dood — nou ja, wat deed dat er toe. En in de gevangenis? „Als je d'r ooit achterkomt, schrijf me nooit. In de cel houd je 't wel uit, als je de heele wereld vergeten kunt. Dat heb ik altijd gedaan. Geen brief, geen bezoek. Als je vergeten bent, heb je rust. En de gevangenis is niet erger dan de wereld...."

„Vind je de wereld zóó verschrikkelijk?"

„De mensen, de mensen.... ze zijn zóó, dat als ze je der uitgooien, en je opsluiten — dan krijg je 't niet slechter...."

Het was doodstil daarboven. Beneden klonken hard en zwaar de hamerslagen óp; buiten druipte druilerig de regen over de vergrijsde wereld....

DE APOSTEL.

I.

BAS had het eindelijk aangedurfd en na de catechisatie hulp gevraagd aan den predikant, die peinzend over zijn witten, kleinen baard had gestreken. „Dat is vervelend, ja. Je woont, . . . o, ja. Ik zal zien. Morgen, heusch, ik zal er werk van maken. Misschien. Je bent.. monteur? Chauffeur desnoods ook? En anders armbestuur. . . tja. . . . Overmorgen heb je bericht.”

Bas had bericht. Hij moest komen. En de predikant legde het hem uit: een ongehuwde dominé wilde iemand, die thuis 't zware werk wat doen kon en chauffeur was. Misschien was het wat. Het zou een gelukkig toeval zijn. Des avonds om een uur of vijf was de collega thuis. „Ga er eens heen. . . .”

Onder het naar huis gaan liep Bas gelukkig te droomen. Wie weet! Afwisselend werk, een patroon, dien ze bij de reclasseering goed móesten vinden, misschien veel rijden, en dan weer verdienste. . . . En den ganschen dag bleef Bas verheugd.

Het was een klein heerenhuis op de Boetzelaerlaan, waar de jonge dominé woonde. Toen Bas schelde, deed een jonge, frissche vrouw hem open. Ze nam hem wat onverschillig op en liet hem wachten in de vestibule. Daar hing op een in het oog vallende

plaats, een kop van Tolstoj. Vreemd, evenals bij zijn kostbaas. Een zonderling mensch, die Tolstoj. Een zondaar, die zich bekeert, en opstandig wordt. Die heel de wereld veroordeelt en oproept tot bekeering. Zou het de wereld redden? Zou het Evangelie de menschen verlossen kunnen? De zachtmoedigheid, de opofferings-gezindheid, de lijdzaamheid — wat zouden die vermogen tegenover het kapitaal? Was ooit een kogel afgestuit op een zacht hart? Had ooit een glimlach vol goedheid een beest getemd...? Was geweld niet beter misschien, streng geweld....

Bas moest boven komen. In een groote voorkamer stond een klein tafeltje. Langs de muren hooge, volle rekken met boeken. Op een divan, verward-verspreide kranten. En tegen het raam een groot, zwaar schrijfbureau. Daarvoor stond, leunend tegen het kozijn, de dominé. Hij was nog jong, zeer jong blijkbaar. Dikke, zwarte haren gaven aan zijn fijne gelaat het uiterlijk van een kunstenaar. Zijn bruine oogen keken trouwhartig in die van Bas. Groote rust, met een zekere onverschilligheid lag over hem. Hij wees Bas een stoel. „Je kwam voor dat baantje? Kun je rijden? Zoo'n beetje. Nou, dat leert dan wel. En zoo wat ander werk, om de juffrouw wat te verlichten. Dat zal ook wel gaan.” Ze spraken wat over het loon. Bas zou vijftientig gulden krijgen, wat véél was. En hij moest Maandag dan maar komen....

Binnen tien minuten stond hij weer buiten. Een zonderling mensch. Er hing op die studeerkamer geen enkel portret, geen enkele schilderij, die anders zoo

dikwijls de geestesgesteldheid onthullen van den bewoner. Wat zou deze dominé gelooven? Wat kòn een mensch van dezen tijd eigenlijk gelooven? Was er nog iets overgebleven van de oude dogma's, dan was het toch volslagen gemoderniseerd. De tijden veranderen nu eenmaal, en wat geschiedenis was, keert niet terug op dezelfde wijze. Niets blijft bestaan, zooals het eens was. En deze wereld... was haar vonnis niet reeds geveld? Was de mensch van heden niet veroordeeld? De oorlog had velen de oogen geopend, in Rusland had de revolutie een aanvang genomen en werden de soldaten opstandig. Er groeide wat nieuws in dit voorjaar, iets verblijdends; de oude wereld met haar waanzin, haar onmenselijke domheid en wreedheid, moest ééns overwonnen worden. Wie was in staat de krachten te meten, die haar ondergang gingen vóórbereiden; wie kon weten, wat er morgen geschieden zou, als de massa's ontwaakten uit den vreeselijken moordroes, waarin zij verzonken waren? Zeker, droef en troosteloos was nog het bestaan — maar kon niet onverwachts een storm over Europa woeden, om dit alles te doen in-een storten? En Bas wandelde, sinds weken weder wat opgewekt, tegen den zouten bries in naar de zee. Op den verlaten Boulevard stond hij, als een eenzame schildwacht, wiens hart zwaar is van verwachting. Zij was onrustig, deze eeuwige zee, die nimmer stil is en altijd verlangt; zij ruischte, deze wijde oceaan, die de stranden der wereld bespoelt en bevrucht, wier diepten peilloos en wier beweging ondoorgron-

delijk zijn als die des levens. En nu ving haar stormen aan, nu wierp zij haar schuimwitte koppen op, en rijzen zou zij onder den zweependen wind; het zou een wilde vloed worden, reeds dreigden de luchten. En ook in 't hart van den jongen woelde de branding.

II.

„Heb jij ook nog een geloof?”

Bas was bezig den motor schoon te maken, toen dominé Liborn de garage binnentrad. Hij sprak een oogenblik over de auto en toen kwam zijn onverwachte vraag.

„Ik weet het niet”, zei Bas. „Wat zou ik nog gelooven van al die wonderen en dien onbegrijpelijken God in den hemel? Heeft hij ooit iets van zijn goedheid of wijsheid in de wereld geopenbaard? Overal is God afwezig. . . .”

De jonge man schudde het hoofd. „Hij is overal aanwezig, maar de menschen willen Hem niet zien of begrijpen. Want de menschen willen God niet, omdat ze te veel houden van hun brandkasten en hun vrouwen en hun huis. Ze hebben Jezus gekruist, omdat hij waarlijk godsdienst van hen eischte. En de stakkerds dienen liever hun kruidenierswinkel, of hun partij, of hun beurs, of den staat. En ze verkopen hun broeder voor een medalje.”

„Wat verstaat u dan onder God?” Bas was eenigszins verbaasd en zoo wilde hij graag méér weten.

„God is, wat hij altijd geweest is en eeuwig zijn zal: de waarheid. Alleen maar de waarheid. Een simpele Idee. Daarom legt hij het af tegen den natuurlijken mensch. Zoo lijkt het tenminste. Want hij is nooit te vernietigen. Toen Jezus was gekruisigd, stond hij weer op uit het graf. Want dit graf was alleen de dood van den natuurlijken mensch; maar de geest komt juist daardoor tot de overwinning.”

„Ik begrijp niet goed, hoe de waarheid zou kunnen overwinnen zonder den mensch van vleesch en bloed.”

„Niet zonder hem — dóór hem. Door zijn dienstbaarheid, door zijn offers. Maar de natuur moet zich ondergeschikt maken aan den geest. Dat noem ik godsdienst.’

„Als u God de waarheid noemt, dan maakt u er toch maar een zinnebeeld van, nietwaar?”

„Ik niet. Ik zie God als den ontastbare, als de niet-op-zichzelf-bestaande, maar in elk mensch inwonende Idee. Zoals het Evangelie zegt: „Het Koninkrijk Gods is binnen in U.” En zoals de ingewijden het wel wisten. Maar de massa — nou ja” — er was minachting in zijn stem—„wat weet die van de waarheid! Die wou haar op een plaatje hebben: God op een bank en Jezus aan het kruis. En dat hebben ze gegeven, hè! De priesters zijn altijd goede handelaars geweest: ze leverden het artikel, waar vraag naar was. De christelijke Heidenen wilden wat zien, en toen werden hun de wonderen verteld, die men vroeger gezien hebben zou. En van Jezus maakten ze een mensch naar hun eigen beeld, een stakkerd.

Maar het Evangelie konden ze niet verdonkerden, al zitten ze er mee in hun maag. En dat Evangelie wil ik nu preeken...."

„Maar welk evangelie dan? En hoe moeten de menschen 't opvatten? Er zijn zooveel verklaringen."

„Och, je houdt je maar aan de Bergrede. Die kan iedereen verstaan. Maar die wil niemand hooren. Want als ze zich daaraan houden, is het gedaan met hun macht en rijkdom en hun beestachtigheid."

„U is dus eigenlijk Tolstojaan?"

„Och neen... ik ben maar een christen."

„Er zijn zoo veel soorten christenen tegenwoordig. Wat beteekent het woord dan nog?"

„Het beteekent, dat je moet probeeren te leven naar het Evangelie en de Bergrede, waarin het menschelijke en het redelijke zegeviert over het dierlijke. Al die geboden zijn verheven: niet oordeelen, niet toornig zijn, zich niet wreken, zijn broeder dienen, vergeven — dat zijn allemaal christelijke geboden."

„Goed, maar maken ze de arbeiders niet weerloos in hun strijd? Kan een arbeider een kapitalist als zijn broeder zien en dienen en vergeven? Dat zou toch een vrijbrief wezen voor alle kwaad. „Weersta den booze niet", staat er ook in den Bijbel. Maar dat is toch vreeselijk conservatief...."

„Nee, dat is het niet. Het wil zeggen, dat je nooit je vijand met zijn eigen wapens moet bestrijden, maar altijd op een edeler manier. Het is eigenlijk de bedoeling, dat de mensch lijdelijk verzet zal plegen,

door de eenvoudige weigering. Niet met het geweld, dat positief aanvalt."

"U staat heelemaal buiten de werkelijkheid, dominé. Heusch, dat gaat toch niet. Als de kapitalist niet wordt aangevallen, niet wordt onteigend en machteloos gemaakt, denkt u dan, dat hij uit zichzelf afstand doen zal van zijn macht?"

"Kijk eens, laatst las ik iets van een schrijver uit de zestiende eeuw, een Franschman. Die schreef over de tyrannie. En hij vroeg: met wiens armen vecht de tyran — met wiens geld oefent hij macht uit, — met wiens wapenen houdt hij zich staande — door wiens handen wordt hij gevoed? Door de mijne en de jouwe, door de onze. Welnu, hoe kunnen we hem overwinnen? Eenvoudig door hem dat alles te onthouden. Het is niet noodig, hem aan te vallen of omver te stooten. Ontneem hem de grondslagen, waarop zijn macht rust, en hij valt uit eigen zwaarte omlaag. Zie je, zoo is het. En al lang voor dien tijd wisten de oostersche wijsgeeren het evengoed, vooral de Indische en de Chineesche."

"Goed, maar zou dat voor het Westen wel geschikt zijn? Er zijn zooveel meesters, zooveel patroons, zoo'n massa van kleine kapitalistjes...."

"Dat is het juist. De massa zelf is geheel en al kapitalistisch; zij zelve is de bron van al het verkeerde. Ze steunt het, ze verdraagt het, ze juicht het toe.... Neen, dāt is waar: als niet elk mensch wordt wedergeboren, dan is er geen verbetering mogelijk."

"En de omstandigheden dan, dominé? Dacht u, dat

iemand werkte voor zijn plezier, dat hij den oorlog inging met zijn eigen wil? Het is de honger, die dwingt en anders de bedreiging met den dood. Als dat niet verandert, kan de mensch niets goeds doen."

„Maar het zit hem toch niet daarin, zie je. Dat streven naar hooger loon en mooie huisjes is toch óók maar alleen de zucht om te hebben. Ik keur het niet af, hoor, maar het proletariaat is toch niet beter dan de rest. Het vecht niet uit beginsel, niet voor de rechtvaardigheid of voor het socialisme, want dan zou het anders handelen. Het wil zijn deel van de buit, dat is alles."

„En daar heeft het recht op."

„Ja, maar het vraagt er niet naar, hoe dat alles is verkregen. Ten koste van nóg armere sloebers, in de tropen bijvoorbeeld. En zoo exploiteert de europeesche arbeidersklasse, samen met haar kapitalisten, de gekleurde rassen. Is het niet?"

„Ik weet niet. Daar heb ik nooit zoo over gedacht." Bas was eenigszins uit het veld geslagen. Zoover reikten zijn gedachten niet. Was dus iedereen schuldig? Hij kon het niet voor zich houden: „Volgens u is het slachtoffer even schuldig als de aanrander; maar als we nu allemaal. . ."

De dominé glimlachte. „Je moet het niet persoonlijk zien, zei hij. Maar dit is waar: niemand weet, wat een berg van onrecht het leven zelf is. . . . Leven willen, zich handhaven, dat is op zichzelf al een oorzaak voor kwaaddoen. . . . Je ontkomt er niet aan."

„Och, zei Bas, dat is nog al 'n zwartgallige levensbeschouwing. Op die manier vergaat alle levenslust je. Ik geloof, dat het Christendom, ook het uwe, toch de menschen niet gelukkig maakt, dominé....”

„Misschien niet. Maar wát maakt ons dan wel gelukkig?”

Er was een wanhoop in zijn stem, die Bas trof. Zóó had hij zelf meermalen in het leven gestaan. Maar nu had hij werk, een salaris, en een toekomst. Nu was het toch geen tijd meer tot treuren. Als bij elk mensch, die geen denker is, en meer leeft naar zijn gevoelens, waren de hevigste indrukken toch niet zóó blijvend, dat ze voor immer een stempel drukten op zijn karakter. En hoe kon je nu het hééle leven zien als een onrecht?

„Op die manier, herhaalde Bas hard op, zou je zelfmoord gaan plegen.”

De dominé zag hem strak aan, ietwat verwonderd over de uiterste conseqwentie.

„Of naar een hemel gaan verlangen. Zóó hebben de christenen altijd geredeneerd, als ze de arbeiders willen uitbuiten. Geen geluk op aarde, alleen in den hemel.... Neen, dat neem ik toch niet aan....”

Bas schudde heftig zijn kop: daar had je weer die oude sprookjes over den hemel en de zonde en zoo. Elke dominé was toch eender.

De jonge predikant scheen te bemerken, wat in Bas omging. „Je moet dat van dien hemel niet zoo letterlijk opvatten, zei hij. Het beteekent den hemel in je. Je geluk ligt nooit buiten je, nooit in de omstan-

heden. Het ligt in je innerlijken vrede, in je zelf. En die bereik je, door niets na te streven, wat de menschen ongelukkig maakt: geen geld, of macht, of heerschappij. Dat alles is onchristelijk. . . ."

„Ik weet het niet, dominé, maar het lijkt me erg onpractisch. Daar begrijpen de menschen niets van.”

„De waarheid is onpractisch. Ja, en daarom snappen ze er niets van. Daar heb je gelijk in. . . .” Hij wendde zich om en wilde gaan. Maar Bas, die dacht, dat de predikant ontstemd was, en hem graag mocht, wilde 't weer goed maken en haastte zich te vragen:

„Preekt u hier ook?”

„Zeker.”

„En over diezelfde dingen?”

„Niet anders. Kom maar eens luisteren. Je zult het nog wel zoo kwaad niet vinden.”

„Waar preekt u Zondag over, als ik vragen mag?”

„Och, over iets onpractisch.” En hij glimlachte met een zekere ironie.

„Over den oorlog zeker? Daar zijn alle menschen vol van. En u spreekt toch tegen den oorlog, natuurlijk, dat kan niet anders. . . .”

„Nee, ik preek nu eens tegen den lieven vrede. Want de beestachtige oorlog komt alleen voort uit de groote vredelievendheid van de menschen.”

Bas zag hem aan met onverborgen verbazing.

„Iedereen wil in vrede leven met onze schijnchristenen, zie je. Ze gooien het met God en met Jezus op een accoordje terwille van den vrede en de orde en de rust. Ze vreezen den strijd, dien Chris-

tus voerde tegen de wereld. De angst maakt ze vredelievend jegens de menschen- en kinderbedervers, die de macht in handen hebben, en nu kruisigen ze Christus, en ze doen of ze het jammer vinden. Maar ze willen zoo wel — want als je echt opstaat tegen de onchristelijke wereld, zie je, ja, dan gaat je betrekking er aan, en je kruidenierswinkel, en je spaarbankboekje. En kom overal aan, sla Christus zijn hersens in — maar kom niet aan de centen! Want Christus brengt onrust, en geld stelt je positie veilig. Hij zet de kinderen op tegen de ouders, en de menschen tegen de maatschappij. Daarom hebben ze hem ook gekruisigd, hè. . . .”

„En hij hangt in alle kerken als een voorbeeld. . .”

„Ja, als een afschrikwekkend voorbeeld. . . .”

De jonge predikant glimlachte, nu wat spottender, en Bas moest goed nadenken, om te begrijpen: waarom!

III.

Het nieuwe leven was Bas 'n wondere openbaring. Hij had zijn oude kosthuis behouden, maar verbleef den ganschen dag in dienst van den dominé. Soms werkte hij in de kleine garage, dan weer in den tuin. Hij hielp ook wel eens de huishoudster, maar niet al te vaak was dat noodig, want er kwam ook nog een werkster. De huishoudster van den dominé was jong en flink, maar nog al uit de hoogte; erg gereserveerd meestal. Niet erg vroolijk ook. Ze was verloofd met een stuurman, dien ze bijna nooit zag. „Ja, zei de

werkster dan wel eens, en als je zoo alleen bent, en je weet niet wat hij uitvoert daar in Afrika of zoo..” en ze lachte. Want de jonge werkster was wèl vroolijk en opgeruimd, al had ze het moeilijk. Ze was een jaar gehuwd geweest, en toen al gescheiden. Haar dochtertje had ze bij zich gehouden. Er werd een schijntje voor betaald. „Maar 't kind komt niks te kort, hoor. Ik dacht: liever wat meer zorgen, dan zoo'n hel. Ik was gewoon zijn slavin. Nooit was er wat goed. Alles was te duur en te slecht. Uitgaan deed hij met mij nooit. Altijd alleen. En dan kwam hij van 't biljarten thuis met een jenever-aseem om van te stikken. Toen ik zwanger was, schaamde hij zich voor me: hij wou heelemaal niet meer met me de straat op. Elken avond zat ik alleen. Toen de kleine kwam, zat hij in de kroeg; de baker haalde hem, maar omdat hij halfdronken was, verbood ze hem in de kamer te komen. En vloeken, dat hij deed! Neen, dat was niet uit te houden. Wat kan je je ook vergissen, hè.” En ze schudde eenigszins meewarig het hoofd, uit meelij met zichzelf. Doch dan kwam haar vroolijke natuur weer boven. „Nou weet ik niet, wat me overkomt. Ik ben met de kleine weer bij mijn moeder, moet vijf dagen werken, en niks geen gezeur...”

Als Bas 's morgens kwam koffiedrinken in de keuken of er zijn brood òp at, was het daar een heele drukte. De huishoudster praatte dan wat meer dan gewoonlijk, en de werkster verhoogde de vroolijkheid niet weinig. Ze wist levendig te vertellen, wat ze

beleefde en zag in de bioscoop of in de opera, waar ze wel eens heen ging. En als het romantisch geweest was, gaf ze wat sentimenteel een roerend relaas van de gebeurtenissen, ging er heelemaal in op. Bas vond het een gezellig hokje: de matten op den steenen vloer, het witte tafelkleedje, de groote volle keukenkast en de pannen en potten op de kachel of op het gasstel — hij kon het wel allemaal uitteekenen. Het was soms echt gezellig.

Maar toch was er vaak onrust in hem, als ze hem van alles vroegen. „Vertel nu ook eens wat.” Ja, wat? Zijn verleden was klein, voorzoover het kon worden beschreven. Het grootste deel der achttien jaren kon niet worden na-verteld. Het moest worden vergeten; het moest verdrongen worden. En als ze bijzonderheden vroegen, draaide hij er om heen, had het maar aldoor over zijn twaalfde jaar of daaromtrent, en verborg zijn gebrek aan kennis van de wereld door er op te wijzen, dat hij al dien tijd niet in een groote stad gewoond had. . Van zijn dertiende tot zijn achttiende jaar — dat was een verloren tijdperk, een periode waarover niet moest worden gesproken. Dat was de tijd van . . . de schande.

Maar het was nu toch voorbij. Het schuwe, dat Bas nog wel had, werd langzaam-aan overwonnen door wat meer blijheid en genoegen, dat het leven bood. Wanneer hij 's avonds thuis kwam, om zijn middagmaal te gebruiken, met 't vooruitzicht dikwijls van een vrijen avond — want de predikant reed dan weinig uit, of hij stuurde zelf — dan kon hij opge-

ruimd en luchtig van zin de trap opspringen, twee, drie treden tegelijk en zoo boven het overloopje opstuiven. De oude nachtportier was dan thuis en zat meestal voor het raam wat te lezen. De meisjes hielpen gewoonlijk de moeder, en deze, met haar altijd vriendelijk gelaat, haalde Bas met een lach in: „Ziezoo meisjes, we kunnen gaan eten, hoor...“ De tafel werd gedekt, en Bas draaide nog gauw even de gramfoon op en verheugde zich over de goede stemming. „Traviata“, schreeuwde hij dan. En de oude keerde zich wat om, zei, dat hij die opera nog gezien had, twintig jaar terug, van 'n troep Italianen... zoo waren ze er niet meer... dat was schitterend geweest. En zoo, in aangenaam humeur, zetten ze zich aan tafel. Het tetterende, luide, soms harde geklank van de gramfoon hield op, en dan begon Bas wat leven in de brouwerij te brengen, monterde met grapjes het jongste meisje op en plaagde de oudste met haar leeftijd, die haar nu wel verliefd maken zou....

„Op den slagersjongen“, wedde moeder. Die was uitgezocht, omdat hij rood haar had.

„En toch is het een aardige jongen“.

„Natuurlijk. En wat 'n bezuiniging zal dat geven: altijd gratis licht.“

„Ja, jij bent niet zoo'n licht...“

„Maar Bas is bij een dominé in dienst en die heeft het licht en het leven...“

„'t Is zonde“, zei de moeder.

„En die zet zijn licht niet onder de korenmaat“.
Zelfs de oude had er plezier in.

„Ja, maar juffrouw Smid zegt, dat het een duistere dominé is. Heelemaal niet vast in de leer. Zooals hij over den hemel preekt en over de opstanding van Jezus: allemaal symbolisch, zegt ze. . . .“

„Och, wat zal die ouwe ziel haar hoofd nog breken met de verklaring van den bijbel! Laat ze dat maar overlaten aan die nieuwe dominé's.“

En zoo praatte men dan wat over alles en niets, totdat de tafel werd opgeruimd. Bas ging zich dan verkleeden en met zijn goede pak aan trok hij meestal de stad in. Zonderling, dat hij geen vriend had. Wel had hij eens een anderen chauffeur ontmoet, met wien hij was opgestapt, maar dat was hem niets bevallen. Liever ging hij een kijkje nemen in de leeszaal, waar hij alles vluchtigjes doorsnuffelde en het meest plezier had in het bewonderen van foto's en 't lezen van anecdotes. Dan weer wandelde hij wat in de lentelucht langs het strand of in de boschjes langs den ouden Scheveningschenweg met zijn hooge, nog kale maar dicht loover belovende boomen. Soms ook bezocht hij de bioscoop en het variété, waar hij stil kon genieten van het komische en meewarig meeleven met al wat droef was. De eenzaamheid drukte hem in de groote stad niet; ze was de voorwaarde tot zijn vrijheid. Geheel vergeten te zijn, door niemand lastig gevallen, op te gaan in de groote menigte en toch heelemaal je eigen leven te leven — dat was Bas een vreugde.

En toch, naarmate de lente veld won en de guurheid van het eerste voorjaar verminderde, groeide in Bas weer zijn oude, onbegrepen verlangen. De lente scheen droomerig in de lucht te zweven, ze kwam nader en nader, alles geurde van haar vernieuwendem adem, en de mensch werd het spoedig gewaar. Een stroom van nieuw bloed scheen in de aderen gegoten, frisscher en sneller klopten de harten en het hoofd was vol licht, dat de oogen zagen en waarvan de verbeelding wonderen tooverde. Het Al scheen van nieuwen geest bezielde, jong en opgewekt, vervuld als een openbarstende knop. De lente is vruchtbaar en ze roept den slapenden mensch wakker, tot de overgave, tot de schenkende deugd. Alles deelt van zijn rijkdom mede en alles vraagt om de belevenis dier eenheid, waarvan de natuur den droom wekt. Bas gevoelde zijn heimwee en zijn geluk; hij had iemand willen omhelzen, willen kussen; hij had een ziel willen omarmen om de zaligheid der lente te uiten. En als hij de jonge knopjes bezag, de kleine groene blaadjes, zacht en donzig, deze voorboden van het feest, dat de natuur vieren ging, dan kwam een diepe verteederling over hem voor al wat jong en nieuw was; en een klein, soezend kindje, de vuistjes saâmgeknepen rond het wollig dekentje van het wagentje, wiegend en schommelend, terwijl Bas 't bewonderde, doortrilde hem met innige ontroering.

IV.

De dominé zou preeken over de gevangenen. . . .

Waarom? Bas had hem er nog nooit over gehoord. Maar nu zou hij het doen. Waarschijnlijk had hij daarover gelezen? Natuurlijk moest Bas die preek bijwonen. Enkele malen was hij ter kerk gegaan, uit belangstelling voor den jongen predikant. Waarom was die eigenlijk nog in de kerk? Wat hij vertelde was oproerig en verontrustend, maar toch zeker niet stichtelijk. Wat deden de Bijbel en Jezus en God daar nog bij: de woorden betekenden in zijn mond gansch iets anders dan gewoonlijk. Er waren ook niet veel menschen in de kerk geweest. De volbloedchristenen moesten van dat radicale gedoe niets hebben, en de revolutionairen kwamen niet in de kerk. Neen, de dominé stond hopeloos zwak tusschen de partijen in. Bas wist wel, dat er ruzie was geweest met den kerkeraad, die hem had verweten, dat zijn leer onjuist was. Maar de predikant moest flink van zich hebben afgeslagen. Ontslaan konden ze hem wel niet; dat werd een onmogelijke procedure. Maar het was toch iets halfs: nog in de kerk, en eigenlijk ongeloovig. Want de dominé haalde ook alleen datgene uit den Bijbel, wat hem te pas kwam.... En hoe verklaarde hij het dan nog!

En nu zou hij preeken over „Wie Uwer zonder zonden is, hij werpe den eersten steen.” En het zou gaan over de gevangenis. Dat had hij al verteld. En dus ging Bas dien Zondagmorgen ter kerke. Vreemd toch! Die Zondagmorgens waren kil en koud. De straten half leeg, de menschen plechtig en ingetogen, weinig rijtuigen of auto's, de meeste gordijnen voor

de ramen nog gesloten. Hier en daar trof orgelmuziek het oor, soms een gramfoon, een enkele piano. De klanken stegen traag op in de lucht en schenen iets hards en koude te hebben, alsof het klankbord der wereld stroef was en stijf. Ook schalde uit een benedenwoning wel, schrill en verstorend, een harde kiffstem, die den Zondag inwijdde met fel gekef. In de groote stilte klonk dit alles vreemd en onwezenlijk.

En dan de warme, hooge, ruime kerk. Het orgel speelde al en de tonen leken het geweld te breken, melodieus en zacht. Elke toon scheen een eigen leven te leiden, tot hij met andere vervloede of in de ruimte zich oploste. Een gewijde sfeer hing hier ongetwijfeld, vond Bas. Muziek was altijd mooi. . . . Neen, er waren niet veel menschen. Dat was niet zóó gezellig. Maar och, er waren er voldoende, en ook nog al wat vrouwen. Waarom kwamen die nu juist voor dezen predikant? Meest waren ze op leeftijd, erg verzorgd en wat buitenissig; sentimenteel, om zoo te zien; die vereerden natuurlijk den dominé, omdat hij jong was en origineel. Dweperig staarden ze naar den preekstoel, alsof daar het groote wonder verschijnen ging. Zou zoo'n vreemde preek haar gemoed nu vullen? Zouden ze er iets van verstaan? Of was het alleen maar de zucht tot sensatie misschien. . . .

Eindelijk verscheen, in eenvoudig zwart gekleed, de dominé. Het orgel zweeg, een korte zegen, onhoorbaar bijna gesproken en toen de zang. Dat bleef toch maar gegalm en mooi was het niet. . . .

De dominé stond op. Hij leunde op de handen, die rond den kathederrand waren geslagen; hij begon aarzelend. Over verdraagzaamheid, en het farizeïsme. De farizeeër was geen slecht mensch, maar het type van fatsoen en van conventie, die de oude, overgeleverde gebruiken goed acht en het daarvan afwijkende veroordeelt. Zoo wordt hij hard en onbillijk. Want hij oordeelt niet naar 's menschen waarde, niet naar het innerlijk, alleen naar de uiterlijke daad. En de motieven tot de daad roert hij niet aan. De farizeeër is de middelmatige mensch, noch geheel goed, noch geheel verkeerd, die zich vasthoudt aan den regel, en niet aan den geest. Hij zweert bij den bijbel, bij het gebruik, bij de wet, en eischt daaraan gehoorzaamheid. Dat is zijn gansche zedeleer. En als hij zelf maar niet in aanraking komt met wet of gebod, is het hem goed. Het gaat immers niet om de gezindheid, maar om de daad, om de handeling. .

Zoo ongeveer was de inleiding; en toen begon de predikant te scheiden: den mensch en zijn daad. Waardoor beging hij die? De omstandigheden, de armoe, de opvoeding, het inzicht zijn belangrijke factoren tot het bepalen van de daad, om van de liefde, de alcohol en de drift maar niet te spreken. Zijn we niet allen zwak en zondig? Doen we niet allen wat verkeerd is? En toch oordeelt onze eigen-gerechtigdheid over onze medemenschen, oordeelt vaak hard en onbarmhartig. . . . Elke mensch is onze broeder, omdat hij een ons gelijk wezen is. En één is onze Meester, Jezus Christus, want hij is voor ons

allen de vleeschgeworden Waarheid. Wanneer wij onzen broeder oordeelen, omdat hij afweek van den weg tot Hem, dan veroordeelt Hij ons, omdat wij evenzeer Hem hebben verraden en gekruisigd. Niet alleen negentien eeuwen terug is de Goddelijke waarheid op aarde gedood, maar voor en nadien is ze elken dag gesteenigd. Onze handen, ja, ons aller handen zijn bevlekt met het bloed van den Heiland, dien we immer weer aan het kruis slaan. . En zouden wij dan oordeelen over den moordenaar, den dief, den vervalscher? Laten we liever Gods erbarmen inroepen over onze eigen zonden. . . .

Hier brak de predikant zijn rede af. Het orgel viel plotseling in, en als een welluidende waterval wierp het de klanken in de kerk omlaag. Bas overpeinsde de preek. . . . Hij wist, dat Jezus als het zinnebeeld der Wijsheid moest worden gezien, en zelfs als dat der Waarheid. „Het licht scheen in de duisternis, en de duisternis heeft het niet in zich opgenomen“, had de dominé aangehaald. Maar toch moet de waarheid ons vrij maken. De opvatting zóó was wel mooi. Die kon iedereen aanvaarden.

○ Toen de predikant zijn rede hervatte, scheen hij geprikkeld en strijdlustig. „Gedenkt den gevangenen, alsof gij hun medegevangene waart, schreef Paulus. En niet alleen uw vrienden of familieleden, maar allen, die gekerkerd zijn voor alle misdaden zult ge gedenken. Want gij zijt allen de schuldigen voor hun martelaarschap. De armen vroegen brood en een woning, en ge hebt hun die geweigerd. Ze hebben

genomen, wat uw hebzucht niet offeren wilde, en als wilde dieren hebt ge hen gekooïd. De verstootenen, zij vroegen uw liefde, en ge hebt ze verwezen naar de vereenigingen voor de liefdadigheid en de publieke armenzorg. En toen deze vernederden, wanhopig en onverschillig tevens, den oorlog verklaarden aan u en namen wat ze begeerden, hebt ge hen gestraft. Ge hebt kroegen gebouwd bij duizenden en drank bereid voor millioenen, en daarvan zijt ge rijk geworden en gezeten; maar wie struikelt over den drempel uwer hel hebt ge overgeleverd aan de politie.... Want de fatsoenlijke rentetrekker durft het slachtoffer van zijn winstzucht niet in de oogen te zien. O, wat zijn wij allen toch lafaards. Den broeder die valt, trappen wij van ons weg. De mensch, die faalt, bergen we òp in een hok. We juichen de stoutmoedige gewetenloozen toe, die slagen en millionair worden; als ze hun broeders hebben verkocht, hun ziel versjacherd op de markt en het volk hebben leeggeplunderd, dan is het ons voldoende, dat hun brandkast vol is, om hen te zegenen. En toch heeft de Heer gezegd: „Ge zult U geen schatten vergaren op aarde.” Maar wie op dien weg tot roem valt, vóór hij het doel heeft bereikt, hem noemen we den boef en den misdadiger. In oorlogstijd wordt de roof en de sluipmoord geëerd, en wie zijn broeders doodt is een held; en toch zijn die dooden geen vijanden geweest van den moordenaar, toch waren ze elkander onbekend. En er staat geschreven: „Ge zult niet dooden....” Ja, reeds te

toornen op uw broeder is zonde. . . . En wanneer één onzer in drift of angst of dronkenschap zijn tegenstander doodt, dan verachten wij hem en weren hem levenslang uit de wereld. Waarom? We roemen op school onze grootste barbaren en tegelijk leeren wij de kinderen uit den bijbel: „Wie het zwaard neemt, zal door het zwaard vergaan. . . .” Want we zijn de farizeeërs, die ternauwernood de steeniging ontkwamen en nu gereed staan, den eersten steen te werpen.

Waarom werdt gij nooit betrapt op diefstal, of op verduistering, of op openbare dronkenschap? Vraagt het u zelf af. Het is bloot toeval. Elk mensch eigent zich het goed van anderen toe, elk bedwelmt zich op deze of gene wijze. Niemand onzer kan zeggen: ik zal nooit stelen, ik zal nooit een moord begaan. Dat weten we niet, want we hebben de omstandigheden niet in onze hand. Dat is onze grenzelooze zwakheid. . . . We weten niet, waartoe we zelf in staat zijn, en we huiveren van ons zelf. Het onbeheerschte beest in ons wroet en worstelt met ons beste wezen; dat beseffen we, en we vreezen voor de toekomst. Maar als een ander bezwijkt, vervult ons leedvermaak. En toch zeg ik u, dat vele braven slechter zijn dan één die een moord doet; en dat talloozen grooter dieren zijn dan één die zich bedrinkt; de dief in zijn cel is de gevaarlijkste niet; maar de geraffineerden, die zich altijd redden ten koste van het goed der armen, zij zijn de minsten; maar ze willen het niet zijn. . . .

Gedenkt onze gevangenen. . . wie onzer doet het?

Wanneer wij een gevangenis zien, de hooge, zware muren met de kleine raampjes als doode oogen, dan weten we: achter elk getralied venster zucht een mensch, als u en ik. Verlaten van de wereld, gescheiden van de vrouw, die hij liefheeft, weggerukt van de kinderen, die vragen, waar vader is, en waarnaar hij verlangt. . . . Armoë en schande vatten het gezin in haar greep, en de veroordeelde verstompt en sterft af, omdat het hem verboden is, als een mensch te leven; het is hem zelfs niet toegestaan zich te herzien of te verbeteren. Menschen, die slechter zijn dan hij houden hem in hun klauwen. De zon schijnt en schittert, maar zijn oogen mogen haar niet bewonderen; de lente komt en de natuur ontwaakt, maar de gevangene zal als een doode niets van het levende zien; de vogels zingen, en de wandelaars zijn vroolijk, doch in zijn cel, alleen, verlaten, zal de verdoemde schreien om zijn verloren leven. En als hij dit doodenhuis verlaat, wanneer voor hem de deuren opengaan, dan vindt de verloren zoon geen gelukkige vader die de armen voor hem opent, maar slechts de haat en de smaad der wereld, die hem van zich afstoot en verderft, want het is dikwijls beter gehangen te zijn, dan gezeten te hebben: want voor den veroordeelde, die het merk draagt zijner straf, is de samenleving het graf aller vreugde. . . .

Groote dichters, die de cel hebben gekend, hebben haar ons beschreven als de vreeselijkste aller martelingen. Niet de misdaad der gestraften vervult ons het meest met weerzin, doch de wraak der fatsoen-

lijke menschen, die geen hart hebben. De fransche dichter Verlaine heeft de gevangenschap doorleefd, en zijn verzen zijn in tranen gedrenkt. . . .

Wanneer ge dezen middag gelukkig zijt, vergeet dan uw broeders niet in de ballingschap. Ze wonen dicht bij u, en toch een eeuwigheid van ons af. En als ge Christen zijt, schaamt u dan. Want het is den Christen niet geoorloofd, zijn naaste te haten of te verachten, maar wel geboden, dien te steunen en weder op te richten. Zoudt gij Uw kind straffen, als het struikelde bij het leeren loopen? En toch martelt ge den mensch, die viel door omstandigheden, die wij menschen geschapen hebben. Wij, wij allen tezamen, zijn verantwoordelijk voor onze mislukte broeders — hun schuld is de onze — hun smaad is uw schande. Wat is er gebleven van de eenvoudige leuze: „Doet geen kwaad“? Niets. En de wereld van barbaren, waarin wij verkeeren, de samenleving der onmenselijkheid verstikt den mensch in bloed en tranen. Al het menschelijke is vermoord door den mensch. Op de slagvelden, in de fabrieken, op de straat kunt ge het zien — en de steenen vestingen, die onze gevangnissen zijn, staan daar als stomme getuigen van onze wreedheid, als aanklaagsters der menschen voor God en Jezus Christus. Ze getuigen tegen ons, en niet tegen de gevangenen. Een schande is het, veroordeeld te zijn, zoo zeggen de velen. Maar de Christen wéét en begrijpt, en hij vermaant de wereld, dat de ware schande is, onzen naaste te veroordeelen tot deze mishandeling. Want het is wel

droef, maar geen schande, gevallen te zijn en de nederlaag te hebben geleden op den weg der moeiten, op den kruisweg des levens. Schande is het, den gebrokene en den geslagene, den mislukte en den zwakke, den arme en den zieke weg te trappen in de duisternis en de vergetelheid. . . .

De aarde is vol van degenen, die geoordeeld zijn; en vol van hen, die geoordeeld hebben. Het vonnis der geschiedenis en der komende menschheid valle neer op de laatsten. Ons hart zij bij de verdrukten, met wie Christus rondwandelde op aarde; en ons medelijden, méér dan onze verachting zij bij de harteloozen, zooals Christus óók was met de tollenaars en de boozen. En wij verzuchten slechts: „Heere, vergeef het hun, want zij weten niet, wat zij doen.

Amen. . . .”

V.

Bas was ontroerd. Hoewel zijn ruige verleden hem ál te groote gevoeligheid had doen ontwennen, was hij toch thans getroffen. Bijwijlen was een traditioneel en conventioneel gezegde hem onaangenaam en zalvend voorgekomen; hij had ze uit anderen mond gehoord, van dominé's die hij verachtte. Maar wanneer de weemoedige, somtijds sentimenteetele stem van den spreker zacht tot hem doordrong en hij begreep, hoezeer die taal in overeenstemming was met het beste in zijn eigen ziel, luisterde hij met volle overgave. Alles riep hij zich voor den geest,

wat de predikant noemde: de gevangenis, de cel, de buitenwereld, die „schande" sprak over de misdadigers. En juist daardoor wogen de woorden zwaarder dan ooit in zijn hart.

Tijdens den nazang en het orgelspel nam Bas de overige aanwezigen op. Ze waren stil en onder den indruk. Maar menigeen vertoonde een zekeren trek van ergernis rond de lippen of zag verbeterd naar den preekstoel. Deze christelijke rede had nieuwe vijanden toegevoegd aan de vele, die de dominé reeds bezat, dat was zeker. Allen zongen zij mede, maar wie weet met welk een woede. En het was duidelijk, dat ook in deze kerk dit Christendom een ketterij was. De God der wrake was machtiger dan de Vorst der Liefde, omdat de mensch zelf nog vol dierlijke instincten was.

Als één der eersten verliet Bas de banken en door de opengeworpen breede deuren stroomde hem het licht van den zonnigen dag tegemoet. Hij verlangzaamde zijn stap, om van deze heerlijkheid te genieten, en buiten, even vóór de kerkdeuren, toefde hij nog wat, zonder te weten waarom. De zon stond nu reeds hoog in de lucht, en blauwig-bleek koepelde zich de hemel boven de aarde. Nieuwe geuren vulden de laan, en de kerkgangers riepen vroolijk elkander toe. Bas had in zich nog de herinnering aan alle droefheid, die de preek had gewekt, en het was nu, of hij een duisteren kelder had verlaten, waarin het licht niet doordringen kon. De gevangenis, de cel....

„Hé, Boy, óók in de kerk geweest! Kerel, wat een prachtig pak heb jij aan.... Lente hè?”

Andere kerkgangers schoven Bas voorbij.

„En hoe vond je de preek, moeder?”

„Mooi hoor, heel mooi. Wat die man toch praten kan hè! 't Is net een gramfoon soms, zóó achter mekaar....”

„En ik zeg maar, dat er tegenwoordig heel goed voor de gevangenen wordt gezorgd. Mijn zwager, die bij de reclasseering is....”

„Wat een vreemde man, hè? Verbeeld je, dat wij óók wel eens een dief of zoo zouden kunnen worden; hij is gewoonweg beleedigend met zijn insinuaties..”

„Hij stelt een gevangene bóven ons; maar dat is..”

„Prachtig weer voor een zomerhoed, zeg. We gaan vanmiddag tea-en bij....”

„...En mevrouw Vermeulen had wéér die blauwe robe aan met die tresjes....”

„Ik zeg: hij wordt te brutaal.... het is te erg geweest....”

„....En de petroleum staat al op 518, de rubber op 427, en als de oorlog nog langer duurt....”

„Een sentimenteele preek hoor. Geef mij maar een Catsie....”

„Ik hoop, dat de Franschen dezen slag nog niet winnen. Want dan zou de mark weer dalen, en ik heb er....”

„Mama, is die dominé al getrouwd?”

En als verwezen schuifelde Bas langzaam voort temidden van het publiek....

VI

De lente was gekomen. Reeds woonden de vogelparen in hun nestjes en vlogen af en aan met levendige, bedrijvige vlugheid. Het lichte groen der weiden en boomen was bekoorlijk en geurig. In de boschvijvers snaterden en schetterden de eenden al met groepjes, fijne, donzige jongen. Kleine muschjes, lüchtig geveerd alsof ze waren geplukhaard, poogden te fladderen in den tuin. En het was lente in het hart van Bas. Vroolijk was hij, uitgelaten, begeerig, verlangend.

De jonge werkster was er óók weer, en haar lach was als de zon zelf, of als klaterend water, of als het vreugdig gezang der vogels. Bas wist er geen woorden voor. Waarom betooverde hem die lach? Omdat het vóórjaar was. En omdat hij een man werd, die het leven aandurft en gelukkig zijn wil. En ook, omdat haar oogen gedroomd hebben in de zijne, niet één maal, maar vele keeren al. . . .

Onbegrijpelijk teer is de liefde, wanneer ze komt, zooals een jong en fijn-geaderd blad uit de windselen ontspruit. Een gebaar, een woord, een blik — ze zijn alles. Hoe gelukkig was Bas, dat hij haar in de oogen mocht zien, en dat zij de zijne zocht. En dan die verwonderde, en ook aanmoedigende lach. Hij was op haar verliefd. En zij? Zou ze probeeren, hem iets te schenken van wat toch het allergrootste en zaligste was in het leven: van de liefde? Bas zocht en ontvlood haar tevens. Hij reed uit met de auto zonder haar te groeten; dan, eenmaal terug, schaamde hij

zich over zijn bedeesdheid. Hij zocht haar op en in haar nabijheid wist hij niet, wat te zeggen, en verlegen vroeg hij, of er werk voor hem was. En zij had geglimlacht, dat er hier toch niets voor hem was te doen! Alsof hier niet gansch zijn leven en alle hoop was gestalte geworden in een vrouw!

Tijdens het koffie-drinken waren ze met hun drieën geweest. Bas was daar dankbaar voor, want met haar alleen — wat zou hij zeggen? Als hij maar eenmaal durfde, als het ijs was gebroken, já, dan zou hij brutaal genoeg zijn. Maar hij had den moed niet, en sprak veel met de huishoudster, om zijn verlegenheid te verbergen. En toch had Greta het wel bemerkt, dat wist hij. Hoe zou ze zijn, als hij eens vroeg....

Enkele dagen later vroeg hij haar iets. Ze hadden met hun drieën gesproken over de nieuwe film, en de huishoudster was bij den dominé geroepen. Zoo bleven ze alleen. Bas was blij, dat er een onderwerp was, om het gesprek voort te zetten. Hij stond bij het tuinraam en zei:

„Ik zou die film wel willen zien....”

„Ja, ik óók.”

„Heb jij hem nog niet gezien? Neen?”

„Zullen we 'm samen gaan zien?”

En haar oogen stemden toe. Zoo was het eerste verbond gesloten tusschen twee menschen, die het toeval had bijeengebracht, en die het noodlot weer scheiden zou....

Een zonderling genot hield nu Bas gevangen. Toen

hij langs haar ging, raakte hij haar arm, en deze lichte aanraking van haar lichaam, slechts even be-roerd door een wegglijdende hand, bracht hem in vervoering. Een wonder was hem de vrouw; en haar naam. . . . Greta! Hij mijmerde over den klank van dit eenvoudige woordje, alsof het den hemel voor hem besloten hield.

Des avonds thuis was Bas uitgelaten onstuimig. Hij stoeide met de meisjes, dat het een lust was. „Er was natuurlijk iets met hem aan de hand. Zóó vroo-lijk, zóó wild! Een goede dag gehad, zeker? Ja, daar zat wat achter. De lente zat in de lucht — neen, dat was niet pluis. Hij was vast verliefd. Wie was het?

Bas kleurde en daardoor verried hij zich. En toen hij er een oogeblikje later op betrapt werd, dat hij stilletjes voor het raam stond te mijmeren, zoo maar te staren stond naar niets — toen hij daarna zich flink wasschen en „op zijn zondagsch“ kleeden ging, was voor de gansche familie het feit bewezen. De jongste zei het, toen Bas de deur uit was, met een zekere geheimzinnigheid in haar stem: „Bas heeft een meisje. . . .”

VII.

Glimmend en zwaar-ronkend wachtte de auto voor het huis van den dominé. Bas stond aan de deur; elk oogeblik kon de predikant komen, om den dokter naar huis te brengen. De geneesheer had een visite gebracht, en het was wat plotseling en zonderling geweest. Daarom was de chauffeur zeer onverwachts

opgebeld, en Bas had zich moeten haasten, uit de stad — waar hij inkoop deed voor „zijn patroon” — terug te keeren. Juist verademde hij een oogenblik, toen de predikant en de geneesheer naar buiten traden, vlug de auto instapten en Bas verzochten, flink voort te maken en snel te rijden. Er was een zeer bepaalde onrust op het gelaat van den jongen dominé, maar de dokter scheen onverstoorbaar. Hij was een groote, forsche man, breed en zwaar van gestalte, en de donkere baard gaf hem een krachtig aanzien. Joviaal scheen hij, en in tegenstelling tot den altijd wat nerveuzen predikant zeer beslist in zijn optreden. Hij had zich in de auto geplaatst achter den rug van Bas, en daar de voorruitjes gedeeltelijk waren neergelaten, kon deze flarden van het gesprek opvangen, voornamelijk de woorden van den dokter.

Automatisch stuurde Bas de wagen door het ruoer van de drukke stad. Onbepaald dreven zijn gedachten af en verbleven slechts van tijd tot tijd bij de woorden, die hij opving. De dokter sprak alsof hij doceerde, met gezag en overtuigd.

„De wet, zegt u? Maar de wet is toch niet heilig. Het zou een ramp zijn, indien er geen wetten waren; maar óók, als men ze blindelings volgde. . . . Dacht u, dat de wet tegen de abortus werd gehandhaafd? Natuurlijk niet. Mag een geneesheer niet het recht hebben, zijn patienten te opereeren, indien hem dat gewenscht voorkomt? Zwangerschap kan toch een vloek zijn, nietwaar? Welnu, wij kunnen dat het beste beoordeelen. . . .”

„...Nee, neen. Voor de massa moet de bedreiging met straf blijven. Indien de abortus niet strafbaar was voor het volk, dan zou het in de beestachtigheid vervallen... Meten met twee maten? Natuurlijk! Wat Jupiter geoorloofd is, is niet geoorloofd aan den os, nietwaar? U wilt toch niet het groote verschil ontkennen tusschen de standen? Ja, ja, met theorieën... En ik spreek niet over de vrouwen. De vrouwtjes, dominé...” Hij lachte luid en aanstekelijk. „U bent een echte Christen. Ja, helaas! U wilt broederschap, gelijkheid en zoo, omdat het in de Bergrede staat... Met verlof, maar in het Nieuwe Testament staat toch ook nog wel wat anders!” De dominé verdedigde blijkbaar zijn zienswijze, maar Bas verstond hem niet. Toen kwam weer de zware stem van den dokter:

„Kijk eens, ik interesseer me bijzonder voor het sexueele leven. Neen, het is niet de lente, ha, ha..

Ik bedoel, bij wijze van studie-object. En uw standpunt moet toch leiden tot opheffing van het gezag in 't algemeen. U wilt alleen dienen en niet heerschen. De man moet de vrouw, de vrouw den man dienen. Maar dat leidt tot de vrije liefde, mijn waarde, tot de huwelijksloosheid... De bourgeoisie, de aristocratie? Maar dat is iets anders! Liefde kan best bestaan, zonder te leiden tot de consekwentie van huwelijk en kinderen. Maar hoe zou de massa dat opvatten? De aristocratie en het intellect, dominé, moeten zich beperken, want zij moeten de weinigen blijven, tegenover de velen. De uitstekenden moeten

nooit te groot worden in aantal; dat leidt tot verflakking, u weet het. Maar het gewone volk moet toch de voortplanting in stand houden, en de tucht. . .”

„Waarom zal de superieure enkeling zich voor het vulgus offeren? Wie werpt zijn paarden voor de zwijnen? Wat bent u toch naïef; kinderlijk, dominé, kinderlijk. Ja, u bent natuurlijk een democraat. Dat is zoo het moderne standpunt. Maar waartoe leidt de democratie? Als het volk de baas is. . . ja, dat is democratie. . . als het gemeen de lakens uitdeelt . . . de heerschappij van de meerderheid, de tyrannie van de ònontwikkelden en de onwetenden. Waar leidt dat toe? Dat het geen enkele regeering meer wil, dat is 't gevolg. De volledige, complete anarchie, nietwaar? En dan. . . ja, broederschap! Och, kom. Een economische chaos, dat is het eenige. De menigte kan wel vernietigen, niet scheppen. . . Dat is niet te veranderen. U ziet het toch? Als onze democraten iets nieuws, iets groots tot stand willen brengen, vragen ze het den enkeling. Ze kweken zelf weer de leiders, de nieuwe aristocraten. Die houden hen nog in bedwang. Vallen die óók weg, dan. . . Natuurlijk, nu is het óók niet alles. Maar het kon slechter”.

Een oogenblik zweeg hij weer. Onverstaanbaar klonk de stem van den predikant. „Ach — hoorde Bas weer den dokter — ach, uw Christendom! Maar dat is toch heelemaal onbruikbaar. Voor elke maatschappij, mijn waarde. Voor elke. Het is altijd ònpractisch. En de samenleving moet praktisch zijn..

Waar zou ze anders voor dienen? Idealisten zooals U...."

„De wet is goed, want tucht is noodig. Maar wij .... nu ja, wij staan.... bóven de wet, já zeker. Als dát niet geoorloofd was! Dat is toch óns recht, nietwaar, ons vóórrecht?.... Gevaarlijk meent u.... voor óns is de wet niet goed, ja, daar hebt u gelijk in.... Maar als ik ook niet overtuigd was van wederzijdsch vertrouwen, van solidariteit onder óns, van de stilzwijgendheid onder gentlemen.... O! ik twijfel er geen oogenblik aan.... Men verraadt zijn klasse niet onder ons.... zeker, ik herhaal, óns voorrecht...."

Bas verlangzaamde zijn vaart, zocht terloops het nummer van den dokter, en stopte. De geneesheer wierp reeds zelf het portier open. Zijn stem klonk nu luider in de vrije lucht: opgewekt, vroolijk zelfs, een stem met durf.

„Blijft u zitten, dominé, blijft u zitten. Hartelijk dank voor het transport. Dat was best. Als ik mijn laatste reis maak, houd ik me zéér aanbevolen, hoor. Met iemand als u, en met zóó'n wagen, staat de hemel open.... voor den grootsten zondaar..... haha.... Au revoir, au revoir...."

De dominé glimlachte nerveus en wrang. Hij zag Bas niet aan, toen deze het portier dicht wierp.

„Naar huis", zei hij.

LIEFDE.

I.

TOEN Bas dien eersten avond was uit geweest met Greta, was de poort eener nieuwe toekomst voor hem geopend. Ze hadden, beiden eerst wat onwennig, dan maar zoowat gebabbeld. Vooral over haar kleine meid. Wat hield ze van dit kind, dat haar geheel toebehoorde en dat het voorwerp was van ál haar liefde! Niets was haar voor deze schat te veel. Ze woonden samen bij haar moeder, en wat een echt goed leven hadden ze niet! Ze moest wel flink werken soms, maar 's avonds wachtte haar de omhelzing van het kind, en dat vergoedde toch alles. En de jonge vrouw vertelde van het huis, waar ze woonde. Haar moeder had een pensioentje, want haar vader was al enkele jaren terug overleden. Een goede man was 't wel geweest, maar koppig en vasthoudend, ook als hij ongelijk had. Hij was nog al bazig, zie je. Zoo'n man is voor een vrouw erg vervelend. Waarom kon een vrouw ook niet wat vrijheid hebben en ook eens haar zin doen? Als je nou hield van kortere rokken dan andere vrouwen, en van een aardig, klein hoedje, en van lage schoentjes, moest je dan, omdat je arbeiderster was, gekleed gaan als een ouwe kraai?

Bas lachte. Hij had reeds lang haar flink-gevormde

beenen bewonderd en haar echt-vrouwelijken gang. Zij was niet dik, en zelfs niet bepaald gevuld: haar gelaat was wat smal en teer; maar haar lichaam was breeder aan de heupen en de dijen, die bij het loopenden rok eenigszins wiegend droegen. Ze was een rijpe vrouw, en haar forsche borsten welden op onder haar blouse. Bas had haar lang reeds bewonderd om haar lijf; hoe zou ze naakt zijn? Ze was een jaar of vier ouder dan hij; zij had de bekoring en de aantrekkingskracht van een jonge, bloeiende vrouw . . . op een jongen. Haar liefde zou hem zijn als een geschenk, als een genade; want in haar zag hij meer dan hij zelf was: een gansche nieuwe wereld.

Ze waren naar de bioscoop geweest en hij kon haar geheel de voorstelling naast zich voelen, haar dij tegen hem aan, haar arm naast de zijne, haar hoofd en heur springende haren vlak bij zijn slaap; ze geurden om te kussen, die krullende haren. Soms boog hij zijn gelaat voor 't hare en haar adem beroerde zijn wangen. Hij greep haar hand vast in de zijne en ze zag hem aan met een verlangende innigheid.

Beiden hadden ze genoten van een ontroerende film. Het was „Roes” van Strindberg; de tragiek van deze beelden, het bijna verschrikkelijke spel van Asta Nielsen wekte iets verhevens in gevoelige zielen. De smart van een mensch baart bijwijlen een schier mystiek ontzag voor het Leven, dat in zijn schoonheid vreeselijk zijn kan. Het vult de harten en al wat de mensch zeggen wil, lijkt onbeduidend en nietig. Eerst liepen ze beiden dan ook zwiingend

voort, arm in arm, alsof dit heel gewoon was. Het verwonderde hem noch haar. En toen zij sprak, het eerst, was het heel eenvoudig en innig. „Het was mooi. Als je iets droevigs hebt gezien, heb je de neiging om van alle menschen te houden." En hij zei in simpele overgave: „Ik houd alleen van jou." Ze drukte stil zijn hand in de hare en zag tot hem op. Weinig spraken ze en op het laatst liepen ze heel langzaam voort, om niet te spoedig te scheiden. Toen, in de stille straten, buiten het gewoel der stad, stonden ze stil: twee menschen die wedergeboren waren in de lente, twee eenzamen die gemeenzaam lief hadden elkander, en den nacht en de sterren en de stilte. . . .

Hij nam haar gelaat in bei zijn handen en kustte haar op haar oogen en haar wangen en haar warme, lieve mond. . . .

II.

De jonge dominé moest weg! Reeds lang werd er tegen hem geëgiteerd en gecomplotteerd; hij moest er uit! In een rumoerige kerkeraadsvergadering was het geëischt. Wat leerde hij? Opruiende taal, ongodsdienstige gedachten, afkeer van de kerk. Zijn catechisanten stonden óp tegen de ouders en lachten om de dwaze sprookjes van den bijbel. Hij had Gods Woord bezoedeld en door den modder gehaald. En dat juist midden in de mobilisatie!

Het was tot een pijnlijke demonstratie gekomen, toen eenige soldaten in de kerk aanwezig waren. De

predikant sprak over de beteekenis van Jezus' wederopstanding en trachtte duidelijk te maken, dat de goddelijke Waarheid over de wereld moet zegevieren, ook al wordt ze gekruisigd door de menschen. Want nòg is de wereld het graf der Waarheid, nog staan de menschen op tegen God dien ze niet dienen maar verloochenen; en ze worden soldaat en militair en maken oorlogswinst en hun is de mensch niets; het Beest aanbidden ze, en ze zijn het Beest. .

Toen stapte met zwaren tred een sergeant-majoor naar het midden der kerk en wenkte enkele daar zittende soldaten, dat ze moesten opstaan en de kerk moesten verlaten. Het gaf veel opschudding; de preek werd even onderbroken, en den dominé steeg het bloed naar het hoofd. Hij had toornig willen uitval- len, maar bedwong zich. Toen, in-eens, terwijl de militairen de kerk verlieten, sprak hij, haastig, im- proviseerend, over Judas, over den kleinen alledaag- schen mensch, die voor wat geld en wat brood zijn Meester verkocht, zooals de mensch van het huidige Christendom, en de kerk, die óók de menschen en hun belangen méér dient dan God. . . .

Op dat oogenblik stonden drie leden van den kerkeraad op en verdwenen met eenig misbaar. Het was een brutale en kleingeestige demonstratie, die allen onthutste. De dominé vermande zich, hij zag bleek, maar bijna profetisch sprak hij voort, in het wilde weg, over den vloek die rustte op de kerk, omdat ze de leer had verkracht en versjacherd voor wat goederen in de doode hand. Ja, overal was het

de doode hand der kerk, die het leven hielp vermoorden, overal de versteening, de dienst aan den geldgod, aan het tastbare goud, en de dienst jegens den oorlogsgod, den bijbelschen Jehova, heer der heerscharen. Maar mensch-zijn, dat is geest-zijn, dat is levend getuigenis zijn van hoogere waarden van menschelijkheid en waarheid, dat is opstandig zijn en rebelsch....

Deze predikant kon niet in de kerk blijven. Na de preek werd het hem aangezegd, en de leden van den raad, woedend, opstuiwend, rood van verbeteren drift en wraakzuchtig, eischten zijn uittreding. Zeker zou de militaire overheid zich beklagen, maatregelen eischen misschien. En wanneer hij niet week voor kerkelijk en wereldsch bestuur, wanneer hij niet erkende, dat zijn leer onzuiver was en onkerkelijk, en onchristelijk — ja, óók onchristelijk, want had niet Jezus gezegd: „Geef den keizer wat des keizers en Gode wat Gods is” — dan.... dan.... zou hij uitgestooten worden, met smaad en schande.... wegens onzedelijken levenswandel!

De predikant had weinig gezegd: „Ik verkondig het evangelie aan alle schepselen. Wát zal ik anders doen?” En toen de bestuurders dreigden en zich opwonden, had hij slechts geantwoord: „Uw geweten spreekt in uw toorn; u bent niet woedend op mij, maar op u zelf.” Doch tegenover den laffen aanval op zijn persoonlijk leven, verloor hij zijn gemoedelijkheid, en terwijl hij de kamer verliet zei hij slechts, bitter en verachtend: „Smeerlappen....”

III.

Boven de aarde flonkerden in alle pracht de sterren, stralend in de eeuwige verten aan den horizon van het heelal. Warmte dampte uit den heeten, geschroeyden grond. Het was één dier fel-zonnige voorjaarsdagen geweest, en de moede menschen genoten in den zoelen avond van de verkwikking, buiten te zijn. Voor hun woningen en op de balcon, in de tuinen en voor wijdopengeslagen ramen zaten velen rustig te dommelen of zacht wat te keuvelen. Vredig was dit einde van den brandenden dag.

Reeds verscheidene malen nu was Bas op bezoek geweest bij Greta thuis. Haar moeder had hem zeer vriendelijk ontvangen en het kind... dat was heerlijk. Hij was dol op dit kind! In haar gebroken taaltje babbelde ze met hem over haar kleine wereldje, waarin ze nog opging, en Bas, die de hardheid kende der wezenlijke samenleving, vond vreugdige verkwikking in de fantasieën over de poppen en de honden en katten, en hij verhaalde haar een eenvoudig sprookje, dat ze nauwelijks begreep, maar waarvan het vreemdsoortige haar boeiend verbaasde. Telkenmale als Bas nu weer kwam, legde de kleine gansch op hem beslag gedurende den korten tijd, dat ze nog mocht op blijven. Ze ging toch al laat naar bed, zei haar moeder steeds, en dus mocht ze niet steeds blijven spelen. Maar het was Greta en haar moeder een gelukkige verrassing, dat Bas zoo van kinderen hield, en vooral van dit meisje.

Dezen warmen avond was ze langer ópgebleven dan gewoonlijk, die kleine. Maar nu was ze toch ingeslapen. En voor de geopende kamerdeuren op het achterbalcon spraken, zachtjes en opzettelijk gedempt, om het kind niet te wekken, twee menschen die in elkander geluk gevonden hadden. Stil zaten ze naast elkander, de handen ineen, en ze zagen op naar den eindeloozen hemel.

„Het is heerlijk”, zei ze.

„Heerlijk, met jou en de sterren....”

Een zoele zwakke wind streek over hun hoofden, die ze naar elkaar toeneigden. Bas lei zijn wang tegen de hare; hij kuste haar, in verrukking, de warme lippen.

Langzaam wierp nu de opdoemende maan haar blauwig-blanke licht over de torens en de daken. Als glimmende spitsen en melkwitte vlakken staken die uit boven de dommelende wereld.

„Zoo mooi kan de wereld zijn....”

„Mijn heele wereld is in jou.”

Een oogenblik was het roerloos stil. Geen zucht, geen windje, geen geluid hing er in de lucht.

„Het is zoo stil, dat we alleen op de wereld lijken te zijn....”

Hij omvatte haar lichaam nu met bei zijn begeerige handen, en onrustig zag hij haar in de oogen. Zijn mond drukte hij heftig op de hare.

„Ik houd zoo van je; ik verlang naar alles van je. Laat me bij je blijven.... dezen heelen nacht....”

„Ik zou het wel willen. Maar nu niet. Morgen....
blijf dan bij me....”

Ze had haar hoofd op zijn schouder gelegd, haar handen om zijn hals. „Ik wil heelemaal van jou zijn”, zei ze; eenvoudig en met volle overgave.

Langzaam streek de koelte langs hem en stak de avondwind op. Hier en daar werd met luiden slag een deur of raam toegeworpen. Killer werd het, kouder de avondlucht.

Een oogenblik rilde ze. „Nu is alles niet zoo mooi meer”..... Maar hij kustte haar, steeds en steeds weer, wild en onstuimig.

„Jij bent alles voor me....”

Dicht drukte ze haar lichaam tegen hem aan. Er slierde licht en snel een dunne wolk voor de maan. Roeriger scheen de stad te zijn nu, en uit de straten klonk licht geraas.

„Laten we naar binnen gaan”, zei ze.

Ze stonden op. Toen plotseling, kwam zwellend geraas nader, en klonken op, vaag en verward, luide schreeuwende stemmen in de nabije straten. Uit hun tuintjes achter de huizen snelden de menschen het huis in, om aan de voordeur te zien, wat er gaande zijn kon. Nader kwam het joelende, maar gedempte geschreeuw. En onverwachts scheurden felle kreten door de lucht. „Honger! Honger!”

Bas verbleekte. Hij zag haar aan met verschrikte oogen. „Een demonstratie! Een hongerbetoging..”

Ze lieten elkanders handen los en sloten de deuren. „Blijf zoo lang hier, zei ze. Ga niet op straat. Je

weet nooit, wat er gebeuren kan..... Wat is het leven toch droevig...."

IV.

Op een zonnigen ochtend reed Bas de glimmende auto voor het huis van den dominé voor. Hij wachtte slechts een kort oogenblik, toen deze reeds naar buiten trad en vlug de auto in stapte. Hij moest naar den dokter.

Bas zorgde, snel te rijden. Niets scheen den predikant te raken van al wat voorviel in de wereld. Van Bas' jonge geluk had hij niets bemerkt; de zonneshijn op het gebladerte der volle boomkruinen zag hij evenmin. Nu, meer dan ooit, was hij in zichzelf gekeerd, wantrouwig bijna jegens de heele wereld. Hij had zijn ontslag genomen uit het kerkverband, omdat de kerk volslagen onchristelijk was. Maar niet dat hinderde hem, want zoodra men hem daarover sprak, verdedigde hij vurig en met hartstocht dit rebellische standpunt. Er was iets anders en Bas had er van vernomen. Men beschuldigde hem van het geven van aanstoot, door samen te wonen met een ongehuwde vrouw. Ze heette zijn huishoudster, nu ja... en de heele goëgemeente kletste er op door. Bas stond er zeer onverschillig tegenover. Indien de jonge dominé en een flinke, gezonde vrouw nu van elkaar hielden, zonder te willen huwen... dan was het hún zaak. Wat waren de menschjes toch klein!

Hij zette den dominé af voor het huis van den dokter. Diens eigen auto stond ook voor. Zijn chauff-

feur drentelde wat op en neer. Hij kwam bij Bas wat staan praten. „Rij jij ook een pil?” „Neen, zei Bas, een dominé.” „Nou, zei de ander, een pil is niks. Maar as je 'n dominé rijdt, kan je evengoed bij een begrafenisonderneming gaan....”

Bas lachte. „Nou ja, zei hij, maar ik geloof dat deze dominé een uitzondering is....”

De ander schudde wijsgeerig het hoofd. „Een dokter helpt er heel wat in den hemel, zei hij, maar niet allemaal. Maar een dominé preekt ze allemaal in den hemel!” En hij trok grappig zijn wenkbrauwen op.

Op dat oogenblik ging reeds de deur weer open. „Ik moet weg, zei de dokter, maar ik rijd met u mee.” En tot zijn chauffeur: „Haal me af van het ziekenhuis, hè?” Toen stapte hij bij den dominé in.

Bas moest hem nu naar het ziekenhuis brengen. Een aardige, joviale dokter was het. Bas had hem bij den predikant thuis nog enkele malen ontmoet. Hij behandelde de huishoudster, die ziek was geweest. Niets ernstigs, bloedarmoe of zoo. En altijd was de kerel opgeruimd. Hij sprak ook altijd nog al luid. Bas kon hem nu weer aardig verstaan, al zat hij niet aan zijn kant. Hij herinnerde zich het vorige gesprek in de auto. Een echte bourgeois was het wèl, een aristocraat. Maar origineele opvattingen over de wet had hij. Dat was verduiveld aardig: je stapt over de wet heen. Als je tenminste tot zijn klasse behoorde. En wáár was het ook.

Bas verstond nu meer den predikant, en die sprak altijd veel zachter. Ze hadden het over de huishoud-

ster. „Het schoelje ook... maar hoe weten ze het? In den kerkeraad is 't me voor de voeten geworpen, dat ze wisten, dat u....” „Och, kom! Ik weet toch van niets! Laten ze het dan bewijzen....”

„Ik ben u zeer dankbaar, dokter. U weet: het was voor haar. Ik had wel de consequentie aanvaard.... U garandeert dus, dat alles in orde is. Ik moet jegens haar verantwoord zijn, nu ik binnenkort vertrek..”

„Volmaakt gezond. Geen enkele complicatie. Ik ben er blij om. Geen dank, geen dank. Vooral niet, nu dat kerkelijk gespuis.... Het zit hem, dominé, in dat Christendom. Dat maakt huichelaars van de menschen, het bederft heel hun wezen, het heeft hun geleerd te veinzen en te simuleeren. In uw kerk is een goed geneesheer hard noodig, die alles uitsnijdt wat rot is. Maar, mijn waarde — en hij lachte hartelijk — aan die operatie sterft de patient onherroepelijk....”

„Ik wilde die geneesheer zijn. En u kent 't resultaat. Met vuil werpen, spionneeren in je particuliere leven, als farizeeërs je aanpakken.... Het is niet uit te houden, dokter....”

„En toch moest u in de kerk blijven. U moest niet weggaan, heusch niet. De gezonden hebben geen heelmeester noodig, maar de zieken, nietwaar? Ik zit ook liever niet in het ziekenhuis, hoor....”

„'t Is moeilijk, heel moeilijk....”

„Nou, u weet: alles is prachtig afgeloopen. Vertrouwt u mij: ik zwijg als het graf. Als u dus blijven

wilt, vecht het dan uit; aan uw persoon raken ze niet...."

„Mijn besluit staat vast, dokter. Ik ga er uit. Ik zoek nuttiger werk...."

Bas stond voor het ziekenhuis op den Zuidwal. Hij stopte onverwachts, met een ruk. Nog vóór hij uitstapte, was reeds de dokter uit de auto gesprongen. „Tot ziens, amice!" En hij groette met een hoofdknik Bas.

De predikant scheen wat opgeruimder en verlicht. „Rijd door de boschjes naar den boulevard", zei hij. „Langzaam."

En terwijl ook Bas genoot van den heerlijken adem der bosschen, van de harslucht der dennen en van den geur der bladeren en bloemen, mijmerde hij over zijn liefde, over zijn jonge vrouw.... Ja, zijn vrouw was ze nu, in vollen zin des woords. Hem behoorde ze toe met heel haar lijf en wezen. Ze zouden nu wél spoedig trouwen, en een eigen huisje hebben, met haar kleine meid. En later.... wie weet,.... met hun beider kind.... een donzig-zacht teer menschje.

V.

Het begin van den zomer was vol onrust geweest. Het volk was opstandig geworden, dit vierde oorlogsjaar, want het leed gebrek. Het schreeuwde om brood en om kleeding. Herhaaldelijk waren nu reeds broodkarren geplunderd, groote magazijnen leeggehaald. Stoeten van vrouwen met ondervoede kinde-

ren aan haar rokken belegerden de winkels. Enkele avonden reeds waren er demonstraties geweest van de revolutionairen, die betoogen wilden op het Binnenhof en voor het koninklijk Paleis. Straten hadden ze opgebroken en met baksteen en klinkers werd de politie bekogeld. Overal postten de uitdagende marechaussees en de huzaren; samenscholingen waren verboden. Herhaaldelijk ook was er met scherp geschoten; onschuldige, weerlooze burgers waren getroffen en gedood. Een meisje was op verren afstand neergelegd. Tientallen waren door sabelhouwen gewond. En het volk leed honger. . . .

Overal giste het nu; de massa's waren niet langer in bedwang te houden. En Bas leefde geheel met haar mee. Angstig had Greta hem bezworen, niet op straat te gaan, als er weer relletjes waren. En haar moeder, wat behoudender bovendien, had hem de nutteloosheid ervan trachten aan te toonen. Maar Bas kon het niet laten. Hij was steeds opstandiger geworden, ondanks de wat grootere vreugde in het leven. Ook de zonderlinge dominé had toch veel invloed op hem uitgeoefend en hem al het verkeerde der wereld goed doen inzien. Daar waren nu de groote voorraden levensmiddelen in handen van de rijken, de speculanten, de opkoozers, de zwendelaars. De arbeiders moesten alles duur, schandelijk duur betalen, en dan nog kregen ze veel te kleine rantsoenen. Maar de bourgeoisie genoot dubbel en dwars; ze stelde een weelde en een welvaart ten toon, uit oorlogswinst

verkregen, die een uittarting waren voor de slovende bevolking. Wie werkte werd steeds armer, wie knoeide en „handelde” steeds rijker. Was die toestand dan niet onhoudbaar en schandelijk? En zoo was Bas op verscheidene vergaderingen en meetings geweest van de revolutionairen, had hij een enkele keer mee-betoogd. Eén gevoelde hij zich met de werkers en de zwoegers, met de armen en de proleten. Was hij niet zelf een kind uit de onderste lagen der maatschappij? En niet zelf een arbeider?

Nu waren er weer geen aardappelen geweest, geen meel was er aangekomen. Moest dan de arbeider maar berusten? Neen, hij moest de straat op en het uitvechten. De regeering van de bourgeoisie moest gedwongen worden tot toegeven; ze moest haar voorrechten niet kunnen handhaven. De revolutionairen riepen dien avond een protestmeeting bijeen: Daar moest Bas heen....

Het was in den tuin overvol. Zij aan zij stonden de duizenden, die gretig de woorden der sprekers in zich opnamen. Als de kapitalisten profiteerden van den oorlog, als ze vatsig zich vet mestten ten koste der volkeren, moesten de arbeiders dat dan dulden? Neen, ze moesten zelf de macht veroveren.... Rusland had het voorbeeld gegeven. Daar waren de soldaten bij millioenen gedeserteerd, daar waren de arbeiders meesters geworden van de fabrieken, daar hadden de boeren zelf voor zich het land veroverd. Hier was het vaderland van de rijken, de heerschers,

de uitbuiters — dáár was er een begin mee gemaakt, om het tot bezit te maken van de boeren en arbeiders. Die hadden daarginds beslag gelegd op de voorraden en de treinen en de fabrieken; die hadden hun parasieten wèggetrapt en den oorlog beëindigd. Dát voorbeeld moest gevolgd worden!

Bas trilde van aandoening. In hem was de begeerte naar verlossing reeds lang gewekt. Nu echter werd ze opgezweept tot wraakzuchtige woede tegen de barbaren, die regeerden, tegen de bloedhonden, die menschen gebruikten als machines om geld te maken, als kanonnenvleesch. Uitgeroeid moesten ze worden, weggerukt van den bodem dien ze leegzogen....

Toen de spreker zijn rede had beëindigd, klonk een daverend, hartstochtelijk handgeklap. „Demonstreeren!” riepen er enkelen. „De straat op!” De voorzitter der bijeenkomst kondigde een anderen woordvoerder aan, één die kalm en nuchter den toestand ontleedde en den lach, den honenden, sarcastischen lach wist te wekken door zijn droge, maar onbarmhartige ontmaskering der heerschers. Maar hij wekte geen geestdrift, en de stemming zakte. Bas kocht enkele kranten, waarmee druk werd gecolporteerd. „De Tribune” en „De Vrije Socialist”. Hij wist eigenlijk niet, wie de felste was. De communisten waren geweldig in actie, en hun partij veroverde in Rusland de macht. Ze riepen allen over de heele wereld op, hetzelfde te doen. Hoe rekenden ze af met het koningshuis, met de bourgeoisie, met de

regeering, met de sociaal-democraten, die het volk hadden verkocht en verraden. . . . Dat was alles fel, hevig, mokerend! „De Vrije Socialist” was veel kalmer, soms bezadigd, maar toch ook tegen alles opstandig; en de ouwe Domela met zijn geestverwanten, de anarchisten, wilden verder gaan dan de communisten. Als de revolutie er is, dan blijve ze; zoo schreven ze. Dan geen staat meer, geen heerschers, geen leiders die weer nieuwe meesters worden. Dan volle vrijheid voor de arbeidersklasse en voor de persoonlijkheid.

Bas doorleefde het alles in een roes. Hij juichte mee, als een spreker woorden zei, die insloegen. Hij was als een laaiende vlam, die ópslaat en zich uitbreiden wil. Enkele duizenden stonden hier zij aan zij, opgevoerd tot toorn en tot strijdlust. Ze riepen om daden! Er moest gedemonstreerd worden in de binnenstad. En na den derden spreker wekte de voorzitter daartoe op. Er ging gejuich op uit de ziedende massa; langzaam, maar geduldig wrongen de honderden zich door den te nauwen ingang naar buiten. De Prinsegracht stond reeds vol belangstellenden en weldra was de geheele breede weg overstroomd van betoogers. Terzijde stonden hier en daar wat politieagenten in groepjes bijeen, onmachtig tot ingrijpen. De breede schare van rebellen dreef voort naar de binnenstad. Bas liep in de voorste rijen en zong de daverende Internationale mee, als oorlogslied dreunende tusschen de huizen.

De Groote Markt was afgezet; een lange rij marechausees trachtten den weg te versperren. Een oogenblik aarzelde de massa. Toen brak ze aan de kanten door; tientallen holden voort; de marechausees op de hoeken wendden den teugel, hakten er op in, wild slaand in het rond, met den flikkerenden sabel. Karabijnkolven suisden neer op de hoofden der betoogers. Vrouwen gilden, mannen vloekten; Het cordon was verbroken. Verspreid stonden nu de marechausees tusschen het volk, en met schier wanhopige razernij sloegen ze in het rond. Enkelen trokken den revolver en schoten midden in de menigte. Talrijke voortsnellende menschen struikelden, vielen ter aarde, gilden van angst. Maar de groote massa drong door tot in de Schoolstraat en de Vlamingstraat.

Bas was mee door het kordon heengebroken, toen dit in het midden bezweek. Hij had gezien, hoe een paard van één der marechausees was omlaaggetrokken, hoe de berijder was ontwapend en afgeranseld, maar hoe de andere gewapenden, door een salvo in het rond, hem hadden ontzet. Toen was hij voortgesneld en in de Schoolstraat aangeland. Daar stortten geweldige spiegelruiten onder een steenenregen donderend in-een, en overal rinkelden de verbrijzelde ruiten. Begeerige handen plunderden de etalages, forsche kerels sprongen naar binnen en wierpen voorraden schoenen, levensmiddelen op straat. Politie-agenten en rechercheurs trachtten de

menigte te stuiten. Het was te laat. Een agent, die een vrouw arresteren wilde, werd aangevallen en op den grond getrokken, geranseld. Een rechercheur kwam hem, met een revolver en een gummistok, ter hulp. Oók hij werd zoodanig geslagen, dat hij een winkel binnenvluchtte. Steeds driester drongen de oproerigen verder.

Toen rukte van de andere zijde een troep politieagenten en marechaussées aan. Ze dreven de menigte terug. Enkelen hunner drongen dóór, waar de hoofdgroep op te groot verzet stuitte. Reeds naderden ze Bas steeds meer. Deze was bezig, uit den winkel geworpen schoenen verder te reiken, en soms wierp hij ze over de hoofden der begeerige massa heen. Een vrouw drong naar voren, stak de handen uit: een paar schoenen. Ze greep ze en drukte ze tegen zich aan. Het was gelukt. Schoenen had ze; twee paar. Voor wie? Voor haar zelf, haar man, of haar kinderen? Wat deed het er toe. Ze had schoenen!

Plotseling, achter haar, greep haar een rechercheur bij den arm en sloeg haar met den wapenstok op het hoofd. De vrouw viel op de knieën, bloed sijpelde van haar voorhoofd. Ruw rukte de kerel haar op. Bas zag het; wilde woede vervulde hem; met één sprong was hij bij de vrouw en zijn harde vuisten dreunden op het hoofd van den huurling. Een worsteling volgde; Bas ontrukte den ander zijn gummistok en ranselde hem in het gelaat. Uitzinnig van toorn wreekte hij de mishandelingen, zijn lotgenooten, zijn klasse aangedaan, op dezen eenen....

Tegelijk zag hij zich omringd van woest rond zich slaande politie-agenten. De massa week. Bas sprong op; maar een hevige sabelhouw over zijn hoofd en rug deed hem struikelen; voorover viel hij. Een vlag van sabelslagen striemde zijn lijf. In een toestand van diepe verdooving werd hij meegesleurd door drie agenten; hij kermde van pijn. Met de knieën viel hij eenmaal op den grond. Ze trokken hem ruw weer op en duwden hem stompnd voor zich uit.

Bas was gearresteerd.

HET VOOR-ARREST.

L

TOEN Bas weer tot bezinning kwam, lag hij op den harden steenen vloer van een dichte, kleine, dompige cel. De duffe lucht benauwde hem in het stikdonker, en wáár hij de handen uitstreckte: overal stuitte hij tegen de muren. Het scheen of ze steeds nauwer zich om hem heen sloten, of ze hem gingen verpletteren en verbrijzelen en of het dak hem zou neerslaan. Als een nachtmerrie gingen hem verward de gebeurtenissen voorbij: de demonstratie, de plundering, het gevecht en de gevangenneming. Hij kon zich geen rekenschap geven van dit alles, het hem was als een vage en wanordelijke herinnering. Hij zag weer de koppen der menigte, de marechaussées, de begeerige handen der vrouw, het verwrongen gelaat van den rechercheur, de muren, de koude, harde persende wanden van de cel....

Dan verviel hij tot berustende, denklooze lijdelijkheid. Niets meer betsond er voor hem, niets was er meer in de gansche wereld. Plotseling priemde een stekende pijn in den rug hem tot bezinning; toen hij met het hoofd tegen den wand rustte, klemde hij de tanden oopen: smartelijke wondeplekken waren hem geslagen; hij betastte zijn hoofd en richtte zich

op; maar hij viel op de knieën terug, steunend van pijn. Een diepe bedwelming viel over hem.

Toen hij weer tot bewustzijn kwam, straalde licht in de cel. Een plompe voet trapte hem tegen de dijen. „Sta op. Vooruit. Ben je nog niet uitgeslapen, lamme-ling. . . .” Een forsche, ruwe brigadier stond vóór de celdeur, rammelend met de sleutels. Over zijn schouder zag een jongere politie-agent op Bas neer. „Sta op voor den donder. . . .”

Moeizaam verhief Bas zich. Zijn gelaat vertrok en hij wankelde. Tastende bewoog hij zich naar voren. Grof en aanvallend greep de brigadier hem bij den arm, trok hem de cel uit. „Zoo, zoo; gekalmeerd, hè. Nog bleekjes van de emoties. Nou, jij kan nog lang genoeg op je verhaal komen.” Hij duwde Bas vooruit, een korte gang met gegrendelde celdeuren uit, langs kale kamerdeuren, naar een ruime kamer, waar hooge lessenaars voor de ramen stonden. Drie mannen zaten daarvoor te schrijven en keken op.

„Is dat die vechtersbaas?” treiterde er een. Hij fluisterde wat tot den rechercheur naast hem. Dan, uitvallend: „Zeg kerel, kan jij niet recht op je pooten staan?”

De tranen drongen Bas thans in de oogen; hij was volledig verloren. Hij wist het: alle smaad begon weer opnieuw. Droefgeestig zag hij rond zich, hij nam nauw de lange tafels waar in het midden met de kale keukenstoelen. En langs de wanden leelijke kasten.

„Ga hier zitten”; zei de brigadier. Bas gehoor-

zaamde werktuigelijk. Hij betastte zijn hoofd, dat vol builen en pijnlijke plekken zat. Op den rug brandde een wonde, heet en stekend. Verwezen staarde hij voor zich uit.

Een ander kwam op hem toe. „Heb je al gegeten?" Bas schudde van neen. „We zullen zien; dat we wat voor je krijgen." En hij telefoneerde om thee en brood.

Het was koud en kil hier. De gedachten van den jongen, die nu zoo oud leek, dwaalden weg naar het slaapkamertje bij zijn vrienden, naar het kleine, vredige heerenhuis van den predikant. En naar haar, naar Greta. Zijn denken stokte; bang was hij, de werkelijkheid te zien zooals ze was voor hem. Een vreeselijke angst beving hem; wat wisten de bekenden er van, van wat er gebeurd was? Wat zouden ze allemaal denken? Vannacht zouden ze alleen in zijn kosthuis vreemd hebben opgezien, maar Bas was wel meer niet komen slapen. Nu, vanmorgen, zou de dominé vragen, waar Bas bleef. Dan zou Greta het weten. . . . Ze zouden. . . . Neen, hij dorst niet verder te denken aan dit alles. Wanhopig zag hij door de vale ruiten op een kleine, hoog-ingesloten binnenplaats.

Een werkvrouw bracht een kop bittere, gekookte thee met dunbesmeerde oudbakken boterhammen en Bas at, werktuigelijk. . . .

II.

Tegenover hem zette zich een rechercheur. „Laat

eens zien, zei hij, wat je in je zakken hebt. Gooi d'r maar uit." Een paar brieven, foto's, wat geld, een potlood. De ander schreef het op. „Is dat je naam?" en hij wees op een envelop. „Nou, de zaak is nog al eenvoudig hè Je begrijpt: ontkennen geeft niks. Hoe eerder je bekent, hoe gauwer je de kans loopt naar huis te kunnen gaan...."

Een oogenblik leefde Bas op; als hij nu onmiddellijk vrij kon wezen, kwam alles nog terecht, met zijn werk en met Greta. Dan had hij nog den tijd vóór 't proces voorkwam. En er was weer hoop.... Maar neen, hem zouden ze niet vrijlaten; het was een truc, natuurlijk, om hem aan 't praten te krijgen.

„In elk geval helpt ontkennen je niet," zei weer de rechercheur. Er zijn teveel getuigen, want ze hebben je met z'n allen van dien agent afgehaald en je vastgegrepen. Het is een geluk voor je, dat je geen gestolen goed bij je hebt. Dat zou de zaak nog verzwaren. Hoe kwam je zóó stom? Afgesproken met je kameraden, zeker? Neen.... Nou ja, dat doe je toch niet alleen.... Kijk eens: je hebt natuurlijk samengewerkt met andere lui, om die winkels te plunderen. Je moet dus hun namen kennen. Hoe eerder je die opgeeft, hoe beter voor jou. Al dat gedraai geeft niks. Je moet je dus wel bedenken...."

Het was een dreigement. Bas wist het. De politie vermoedde iets, en deed nu alsof ze het wist; ze wilde het afdreigen. En ze wou hem verlokken met de belofte van de vrijheid....

„Je bekent in elk geval, dat je aan die plundering

hebt meegedaan, nietwaar?" Bas schudde het hoofd. De rechercheur stooft op. „Ja, wat is dat voor gebliksem? Eerst zegt je van ja en dan weer niet. . . . Wou je soms zeggen, dat we je uit je bed hebben gehaald, zeg?"

Er kwam een lange, lompe kerel binnen, een superieur blijkbaar. Hij liep onverschillig op Bas toe. „Zeg lammeling, zit recht. Zoo'n jonge knul en dan in mekaar zitten als een oud wijf. Vooruit, recht-op." Dan tot den rechercheur: „Is het proces-verbaal al opgemaakt? Neen. Bekent de vent niet?" En bulderend tot Bas: „Zeg eens, als jij niet wat voortgang maakt, ga je zóó weer de cel in. Verstaan? En met de boeien om je pooten. Denk je, dat we hier zitten voor jouw plezier? Vertel op."

Bas schudde het hoofd. Wat moest hij vertellen? Het was alles als in een roes gebeurd. „Ik kan me niet veel meer herinneren", zei hij.

„Wel, allemachtig! Zullen we jou wat helpen, kereltje? Als jij je binnen een kwartier niet alles herinnert, gooien we je zoo in het cachot, begrepen?"

Nu was hij weer met den rechercheur alleen. Die deed goedmoedig. „Je ziet het: alles is bekend. Wees nou wijzer, want voor ons is het ook geen pleziertje. Laat eens kijken. Je bent op die vergadering geweest op de Prinsegracht? En met de massa meegeloopen, natuurlijk. En meegeholpen ruiten in te gooien? Neen? Maar je was toch heelemaal vooraan. De vorsten hebben de boel kapot geslagen. Dat kan niet anders. Daar moet jij bij zijn geweest. En die

zijn er ook met het goed vandoor gegaan. Daar heb je natuurlijk aan mee geholpen. Wie hebben het voor je weggesleept? Ja, is 't niet zoo. . . . zóó schieten we niet op. Al dat gedraai van je brengt je niks verder."

Bas dacht aan Greta, aan zijn werk, aan den predikant, die hem wachtte. Wat zou er gebeuren met hem. . . . met haar, ja, vooral met haar. . . . Als ze nu eens zijn hulp noodig had. . . .

„Dat je 'n politie-beambte bijna hebt doodgeslagen zul je toch wel niet ontkennen, hè. Dat zou een beetje gek zijn. Nou, biecht nou maar op. Je was dus bij het ingooien van de ruiten tegenwoordig, je hebt mee-geplunderd, toen heb je gevochten. . . . Ja, nou weer niet? Moet dat gezeur lang duren soms? Als je bekent, ben je er toch af. Je krijgt voorloopig hier een kamer, en we vragen aan den officier van justitie of je naar huis mag. En anders. . . ."

Bas voelde, dat het huichelarij was met dat naar huis gaan. En hij kon toch niet bekennen, wat hij niet had gedaan. Dus schudde hij het hoofd. „Dàn moet je het zelf maar weten", antwoordde gemelijk de ondervrager.

De lange, ruwe kerel kwam weer binnen. „Niks opgeschoten? Nou, dan maar weer in de cel." Hij riep even. Twee agenten traden op Bas toe. „Steek je handen uit." Ze wierpen hem de knellende, striemende boeien om de polsen. „Vooruit ingerukt." En met een stomp in den rug werd hij weggeleid. In den gang liep hij één der agenten in den weg en die trapte hem tegen de enkels, òpvliegend, duwde hem met

een schok voort, kneep driftig zijn arm. En met een ruk trokken ze Bas in de cel, wierpen de deur met een luiden slag toe, honend en opgewonden.

Tot den middag toe zat Bas wederom in het donkere, duffe hok. Slechts een klein luikje gaf licht. Aldoor peinsde hij over Greta, over haar alleen; het woelde in hem, en volledig verslagen voelde hij zich door het verschrikkelijke leven. Wat moest er nu uit hem worden? Hoe moest dit alles eindigen. . . . In een nieuwe rampzalige gevangenschap! Alles was nu afgelopen; wat zou ze schreien, hoe ellendig zou ze wezen, als ze het hoorde. Als ze ziek werd. . . . En dan, dat was het vreeselijke raadsel: als ze eens zwanger was. . . . Dan had ze hem geheel nodig, dan kòn ze niet buiten hem. Dan zou ze zelfmoord kunnen plegen uit angst voor de schande en de smaad. . . . Wat zou haar moeder zeggen, haar familie. . . . Misschien werd ze uitgestooten, als het zoo was. En wáár moest ze terecht komen? Het was om waanzinnig te worden van al deze pijn en ellende. . . .

Des middags werd Bas opnieuw vóorgeleid. Nu voor den commissaris zelf. Die treiterde hem met zijn angst om te bekennen, zijn draaierijen, zijn gekonkel. En toch had hij mee-geplunderd en moest hij medeplichtigen hebben. Zoo iets doe je altijd met een groepje, nooit alleen. Hij wist toch wel, wie zijn handlangers waren. . . . Hadden de boeien hem nog niets geleerd? Weg maar weer. . . .

Voor de derde maal wierp men Bas in de cel. Hij had niets gegeten noch gedronken. Zijn pijnlijke

lichaam was onverzorgd. De boeien knelden nu hevig. Dien morgen waren zijn gedachten weggedwaald, doch nu moest hij denken aan zijn eigen toestand. Want de polsen waren gesnoerd, rood zetten ze op. In de schouders en de ellebogen vermeerderde de gewrichtspijn. Hij probeerde, de armen wat te bewegen en te loopen. Het was onmogelijk. En weer zette Bas zich neer op den grond....

Tegen den avond nam de rechercheur hem opnieuw een verhoor af. Bas kreeg koffie en wat brood. Maar hij at niet; hij voelde zich ziek en afgemat. De boeien waren hem nu afgenomen, doch de pijn was vermeerderd. Hij gaf nauwelijks antwoord op de vragen van den beambte. Die concludeerde: „Bas was met de demonstratie meegeloopen, had ruiten zien inwerpen, had meegeholpen aan de plundering en daarbij een ambtenaar in de uitoefening van diens functie mishandeld, en zich tevens tegen zijn arrestatie verzet“. De rechercheur maakte het stuk op, las het voor. Of het goed was.... Bas wist niets meer. Hij onderteekende de gebrekkig gestelde verklaring. En hij schreide....

III.

Bas had nu een kleine kamer toegewezen gekregen. Er stond een rustbed en een stoel. De ruiten van het eenige raam waren ondoorzichtig en getralied. De nacht was zeer onrustig voor hem voorbij gegaan; hij had het straatgewoel duidelijk vernomen tot middernacht. Toen de torenklok één uur sloeg, lag hij

nog geheel wakker. Een enkele auto ging suizend en met signaalstooten voorbij. Bas blééf wakker. Hij zag omhoog naar het plafond; nu eens liep hij, dan weer strekte hij zich uit op het bed. Met de hand had hij zijn rug betast; die had blijkbaar gebloed, want het hemd bleef vastgeplakt aan de huid, en hij dorst het niet los te scheuren. De linker-enkel was opgezet; blauwe plekken vertoonden zijn dijen en armen. Een tergende hoofdpijn drukte hem neer, dwong hem soms, de oogen te sluiten. Eindelijk, tegen vier uur in den morgen, overmande hem de slaap en afgemat zonk hij op het bed neer, een dunne deken over zich heen. Visioenen verontrustten hem; hij zag Greta in den greep van den rechercheur en ze bloedde uit de oogen. Wilde koppen naderden hem en boeiden de polsen. Magere, knokige vingers rukten hem vleesch uit den rug. . . . En met een schok werd Bas wakker, richtte zich op, angstig en moe.

Toen de ochtend was aangebroken, bracht een portier, door het luikje in de deur, wat brood en thee. Bas dronk wat van de thee, maar hij kon niet eten; de keel was hem toegesnoerd; gansch den ochtend wachtte hij; niemand naderde zelfs zijn deur. Hij was vergeten en verlaten. Als hij belde, kwam niemand vragen, wat hij behoefde. Het gebouw leek uitgestorven te zijn. Eindelijk, tegen den middag, werd hem een bord eten gebracht: wat bruine boonen en spek. Hij vroeg den commissaris te spreken, doch die was niet aanwezig. Wachten moest hij. En zoo ging heel de dag voorbij, langzaam, martelend, voor

een mensch, die gevangen, slechts alleen was met zijn eigen smartelijke gedachten. Zelfs de verstrooïing van het lezen ontbrak; elke verlichting van het arrest was hem onthouden. Zoo ging de tweede avond in en de grauwe nacht, met zijn nieuwe eindelooslijkende zorgvolle gepeins.

Den morgen daarop werd Bas eindelijk voor den commissaris geleid. Er moest een biljet ingevuld over zijn verleden, zijn leeftijd, zijn beroep. Het was bekend, dat hij nog steeds onder toezicht stond. Natuurlijk werd hij gevangen gehouden. Hij moest naar het Huis van Bewaring. Er was naar hem geïnformeerd door zijn kostbaas, zijn meisje, zijn patroon. Ze wisten er alles van. Bas moest gefotografeerd, en dan naar de cel.

„Mag ik niet even schrijven?”

„Dat moet je in het Huis van Bewaring vragen. Hier niet. Opgemarcheerd!”

Nog dien eigen middag stond Bas in het kleine kantoortje van het Huis van Bewaring, waar hij kon worden ingeschreven. Hij moest wachten en werd voorloopig ingesloten in een smalle cel, waar slechts een enkele bank stond en een leege privaatton. Het was er koud. Werkeloos rustte Bas met den rug tegen den muur, zonder eenige afleiding. Weer overdacht hij àl wat er was gebeurd in zijn geheele verleden; nu was alles vergeefs en verloren. Het was voor hem met het leven gedaan.

Buiten klotsten tegen de steenen de klompen der gevangenen, die gingen luchten. Eentonig en droef-

geestig klonk het langzame geklapper van het hout op de luchtplaatsen. Op en neer gingen de gekerkerden, heen en weer, moeizaam, stommelende soms, met een kleurloos geklank. Een enkele maal klonk een stap over de gang. Tweemaal werd er aan de deur gefluisterd met heesche stem. „Wie ben je? Voor het eerst? Hoelang heb je.... Sst....” Een bewaarder naderde. Langen tijd daarna een andere gevangene, weer een ganglooper zeker, met een schor gefluister. „Heb je tabak of sigaretten? Leg ze in den rand van de ton. Alles wat je hebt.... Weg....” Een zachte tik tegen de deur ter waarschuwing, dat iemand in aantocht was. En dan weer uren in eenzaamheid, jammerlijk verlaten....

IV.

Bas zat alleen „op cel”. Hij had een frisch bad genomen, en de bewaarder had er schande van gesproken, dat iemand in voorarrest, die gewond was, zóó had moeten blijven loopen. De wond op den rug was leelijk genoeg, en natuurlijk zou den volgenden dag de dokter komen.

De cel was niet groot, maar gelukkig tamelijk licht. En ze bevatte juist datgene, wat noodig was. Een krib, een tafel, een bankje — en in den hoek een paar plankjes met een waschblikje, vork, lepel en mes, een bord, een inktpot.... Bas had het opgenomen, maar het interesseerde hem niet. Zijn gedachten waren elders: altijd en altijd bij Greta, bij haar die hij liefhad, bij het eenige wezen op de

wereld dat hij beminde. En nu... hoeveel leed had hij haar berokkend, hoeveel ellende over haar gebracht....

De eerste dagen had hij slechts water en brood. Ternauwernood sliep hij, want immer martelden hem de angsten voor de toekomst. De dokter was reeds geweest; hij had de wonde verbonden, wat slaapoeders voorgeschreven en ziekenvoeding. Wat kon hij meer doen? Bas was reeds dankbaar geweest, dat de geneesheer een mensch was, en geen snauwende ambtenaar zonder ziel. Doch hoe dorstte heel zijn wezen naar liefde!

Na enkele dagen mocht Bas schrijven. Eindelijk dan toch een middel, om Greta te bereiken, om zijn graf open te breken. Hij zond haar den volgende brief:

„Greta,

Je hebt nu natuurlijk reeds gehoord, wat er met mij is gebeurd. Over deze zaak mag ik je niet schrijven. Het doet er ook niet toe. Alleen martel ik mezelf dag en nacht met de vraag, hoe jij nu tegenover me staat. Greta, ik heb jou boven alles in de wereld lief; ik wil liever sterven dan jou leed aandoen; en ik weet, dat dat alles jou heel veel verdriet moet doen. Zou je me dat kunnen vergeven? Zou je op me kunnen wachten, tot ik weer vrij ben? Alles wil ik goed maken, alles je vergoeden, wat je nu om mij lijdt. Schrijf het me, want ik verga van angst om jou. Wees sterk, wees heel sterk, en vergeet nooit, dat

je leven moet voor je kleine meid, zooals ik leven wil voor jou. Je weet, waarom ik bang ben. Ik weet niet, hoe je toestand is, Zul je heel gauw schrijven? Ik moet weten, zie je, hoe het met jou is. Die verschrikkelijke onzekerheid houd ik niet uit.

Heb over mij geen zorg. Ik leef slechts voor jou. In gedachten zie ik je in je lieve oogen en kus je."

Na enkele dagen ontving hij het antwoord. Toen hij den brief had gelezen, barstte hij in snikken uit.

„Hoe kon je mij dit aandoen, Bas? Heb ik niet altijd jou liefgehad, ben ik niet trouw en bezorgd geweest voor je? En nu! O, ik kan het niet schrijven . . . . Alles is voor mij nu verloren, heel mijn leven is weg. Waarom geef je me prijs aan de schande, waarom laat je me in de ellende achter? Je wist toch, hoe ik van je hield. Ik heb me heelemaal aan jou gegeven. Ik weet niet, wat ik doen moet. Radeloos loop ik rond. Het is, of alle menschen het weten. Jij zou me toch trouwen, jij zou voor me zorgen, en ik vertrouwde zoo vast op je. Hoe kon je me zóó vergeten! Ik begrijp het niet, zie je, dat je zoo roekeloos je mee liet sleepen en dat je mij vergat en wat er van me worden moet. . . . Ik slaap geen enkele nacht meer, en ik doe niets als schreien. Ik weet geen raad meer, Bas. Waarom heb je me dit aangedaan. . ."

V.

Er was eenige dagen later een lange brief van den dominé.

„Toen ik je adres had, heb ik onmiddellijk besloten je te schrijven. Greta is wat zenuwachtig, maar ik heb haar beloofd, dat ze op mij rekenen kan en dat ik, als het noodig is, voor een advocaat zal zorgen. Wees niet angstig over haar; ik zal voorloopig alles doen, wat ik kan, om haar het leven wat minder donker te laten inzien.

Maar eigenlijk schrijf ik je, om jou wat op te beuren. Ik beschouw je heelemaal niet als een slecht mensch natuurlijk. Je roekeloosheid vergeef ik je. Ik vind het verschrikkelijk, dat je dáár in de cel zit, maar niemand is voor mij een misdadiger. Een groot russisch schrijver, Dostojewski, heeft bij de „boeven” in Sibië heel veel menselijkheid en vriendschap gevonden, en hij schreef: „Slechte menschen zijn overal, en onder de slechte ook goede. Wie weet, misschien zijn deze menschen niet zooveel slechter dan de andere, die niet in de gevangenis zijn gekomen.” Zoo dacht ik en ik schudde zelfs mijn hoofd over deze gedachte. En och! als ik toen slechts geweten had, hoe juist deze was!” Jij zit nu natuurlijk voor heel iets anders, maar als je ooit echte „misdadigers” ontmoet, vergeet dan niet, wat deze Dostojewski heeft geschreven. „Ik ben, zegt hij, onmiddellijk bereid te bewijzen, dat onder deze gevangenen, martelaars uit den minst ontwikkelden kring, bewijzen van zedelijke ontwikkeling worden gevonden. Zoo waren er in deze gevangenis (waar hij zat) menschen, die ik jaren heb gekend, die ik aan wilde dieren gelijk waande en dan als zoodanig

verachtte; maar plotseling, op het aller onverwachts, ontvouwde hun gemoed zich met zulk een schat van gevoel en van hartelijkheid, legden zij zulk een levendig begrip van hun lijden en van dat van anderen aan den dag, dat mij de schellen van de oogen vielen en ik aanvankelijk niet durfde gelooven, wat ik gezien en gehoord had."

Kijk Bas, jij denkt misschien nu: ik ben voor altijd kapot, omdat ik heb gezeten, want dat is een schande. En je vreest, dat de menschen je een misdadiger zullen noemen. Och, zijn ze beter dan die misdadigers? Neen. Ik heb hun dat als dominé dikwijls genoeg gezegd, en daarom moest ik hun kerk uit. Maar ik houd het vol.

We hebben nog wel eens zoo gesproken over mijn geloof, hè? Ik ben nu de kerk al zoowat uit en zal leeraar worden. Nu geloof ik ook, dat jij gelijk had, als je zei, dat het beter is, ons geen Christenen meer te noemen, en die namen als God, Jezus enz. niet meer te gebruiken, als we er toch heel wat anders onder verstaan dan de kerkelijke vromen. Daarom wil ik me van alles los maken en een echt vrijdenker wezen. Jij zag dat misschien toch beter in dan ik, dat ik heelemaal met den godsdienst niets meer te maken had. Nu wil ik er niets meer mee te maken hebben, zelfs niet met den naam. Eigenlijk moesten de menschen zich voor dien naam, die zoo bezoedeid is, schamen.

Iedereen, die ruim en menschelijk gaat denken, ziet het barbaarsche in van de manier van straffen.

Een engelsch schrijver, die ook twee jaar heeft gezeten, Oscar Wilde, heeft zelfs dit opgemerkt: „Wanneer men de geschiedenis leest, niet in de gecasteerde uitgaven voor schoolkinderen, maar in de oorspronkelijke bronnen van elk tijdvak, walgt men niet van de misdaden, die de slechten hebben bedreven, maar van de straffen, die de deugdzamen hebben toegepast, en een gemeenschap wordt on-eindig meer verdierlijkt door de geregelde toepassing van straf dan door het mogelijke vóórkomen van misdaad. Klaarblijkelijk volgt hieruit, dat hoe meer men straf toepast des te meer misdaad er in het leven wordt geroepen, en de moderne wetenschap heeft dit meerendeels helder ingezien en het tot haar taak gemaakt de straf te verminderen, voorzoover ze dit mogelijk oordeelt. Overal waar ze strafvermindering heeft doorgevoerd, is ze tot uitmuntende gevolgen gekomen. Hoe minder straf, hoe minder misdaad. Wanneer er heelemaal geen straf meer zal zijn, zal de misdaad òf ophouden te bestaan, òf als ze voorkomt, zal ze door geneesheeren behandeld worden als een zeer bedroevende vorm van waanzin, die men met zachtzinnige verzorging moet trachten te genezen. Want wat men tegenwoordig misdadigers noemt, zijn in het geheel geen misdadigers. *Uithongering en lief zonde is de moeder der moderne misdaad.* . . . Natuurlijk zijn niet alle misdaden vergrijpen tegen den eigendom, maar een misdaad behoeft niet onmiddellijk tegen den eigendom gericht te zijn om toch te kunnen voortkomen uit ellende en blinde woede

en neergedruktheid, door onze samenleving gewekt."

Je ziet, dat beroemde schrijvers slechter hebben gedacht over de gevangenis dan over de menschen, die er in zijn opgesloten. Daar behoort jij nu ook onder. Laat je er niet door terneerslaan, jongen. Het gezelschap, waarin je verkeert, is niet zóó slecht, als het lijkt. Wie zijn rede gebruikt, ziet dat in. De oude wijsgeer Epictetus heeft zelfs gezegd: „Dief en echtbreker kunnen voor u niet bestaan, zoo ge waarlijk hebt leeren inzien, wat uw eigendom is en wat niet." Hij bedoelde: de mensch heeft geen recht op eigendom. En een Romeinsch keizer, Marcus Aurelius, heeft geschreven: „Hij, die het kwade doet, is mijn blinde broeder." Dat is heel mooi gezegd: we zijn allen broeders, en de blinde moet worden genezen, en niet worden gestraft.

Ik schrijf je dit alles, om je wat afleiding te bezorgen en tegelijk je wat op te beuren: verneder je zelf niet, houd het hoofd omhoog, blijf de menschen trotsch in de oogen zien. Want je bent niet minder of slechter dan anderen.

Ik geloof, dat deze brief een heele preek is geworden, nietwaar? Je verleert je oude vak niet spoedig! Maar als het je niet verveelt, wil ik je graag nog wel eens schrijven. Houd je goed!"

VI.

Bas doorleefde nu weken van ongekende en onbeschrijfelijke foltering. Zijn eigen lot was hem volmaakt onverschillig. Meermalen verlangde hij naar een

plotselingen dood, en gedachten aan zelfmoord drongen zich op. Slechts enkele korte briefjes had hij van Greta ontvangen: dat alles nog hetzelfde was gebleven, dat haar angst even groot was als de zijne. Dat beduidde dus, dat ze vreesde, zwanger te zijn. En dan. . . . Bas dorst er niet aan te denken. Dan zou ze misschien tot de diepste armoe en de grootste ellende vervallen. Een ongehuwde moeder — de vader in de gevangenis — het was alles tezamen het meest vernietigende vonnis, dat ooit over een vrouw kon worden geveld. Zou ze het alles verduren? Zou ze niet even moedeloos en troosteloos worden als hij zelf?

In enkele weken was Bas vreeselijk vermagerd. De wangen waren ingevallen, zijn oogen brandden hem in het hoofd, een koortsblos lag op zijn gelaat, voortdurend trokken de lippen zenuwachtig tezamen. De dokter wist er niets tegen te doen, Bas zelf voelde zijn zwakke lijf gesloopt. Enkele malen reeds was hij voor den rechter geroepen, om verhoord te worden. Bas had de verklaring herroepen, voorzoover hem daarin plundering en verzet tegen zijn arrestatie was tenlaste gelegd. Doch door de pertinente verklaringen van beëdigde politie-ambtenaren, die volgens hem meenedig waren, bleef de beschuldiging gehandhaafd. Natuurlijk zou Bas voor de rechtbank in het ongelijk worden gesteld, zelfs indien hij niet reeds in een gesticht was gestraft geweest. De strafmaat was nog twijfelachtig, maar laag zou ze niet wezen.

Onder al deze neerdrukkende zorgen gevoelde Bas zich oud worden. De haren langs de slapen begonnen te grijzen, het gelaat kreeg een uitdrukking van spitse scherpte. Zijn magere handen beefden altijd in nerveus beweeg, en zijn oogleden knipperden voortdurend. Telkenmale wanneer iemand zijn cel binnentrad, schrok hij op en was geheel in de war, volslagen ontredderd. Het viel zoodanig op, dat een der bewaarders hem waarschuwde, „dat hij op die manier in het gekkenhuis terecht zou komen.” Maar Bas was niet in staat, zich tegen dezen innerlijken chaos en tegen de verwoesting zijner zenuwen te verzetten. Hij was na korten tijd een gebroken mensch.

Toen kwam er een brief van Greta, die hem dooréenschudde en geheel verwarde. De luchtige toon ervan was hem als een genadeslag, hoewel hij gevoelde, dat het niet anders kon. Ze schreef hem het volgende:

„Ik heb je een mededeeling te doen, die je zeker met verlichting zult ontvangen. Met mij is alles weer in orde. Je hoeft daar geen zorgen meer voor te hebben, want voor mij heeft het vertrouwen, dat ik in je stelde, geen gevolgen gehad. Nu is alles tusschen ons ook uit. Laten we elkaar de volle vrijheid teruggeven. Ik heb heel veel van je gehouden, en ik ben je altijd trouw geweest. Maar mijn liefde heeft een verschrikkelijke klap gehad en na alle bezorgdheid en ellende is ze vernietigd. Toen jij was gearresteerd wist ik, dat je niets meer voor me kon doen. Je begrijpt dus wel, dat ik iemand nam, die bereid zou

zijn, voor me te zorgen en me te trouwen. Ik had hem niet lief, want ik was nog geheel vervuld van jou. Soms haatte ik je, en soms had ik weer medelijden met je. Maar ik verloofde me in stilte. Je moet me daar niet hard over vallen, Bas. Hoe had ik ooit moeten zorgen voor mijn kleine schat, als ik zelf niet meer had kunnen werken, als ik een tweede kind verwacht had? Ik had dan toch moeten trouwen, ik zag geen anderen uitweg.

Nu ben ik erg gerust, omdat er gelukkig niets met me is. Maar mijn liefde voor jou is toch weg, Bas, en wie weet, hoe lang je nog in de gevangenis moet zitten. Moeder wil beslist niet, dat ik je ooit weer zien zal. Ze vindt je heel erg slecht. Ik heb er ook veel spijt van, dat het zoo ver tusschen ons is gekomen. We moeten elkaar nu maar vergeten, dat is het beste...."

VII.

Het proces was vóór geweest. De eisch was uitgesproken. Met de handen voor het gelaat zat Bas in zijn cel alles te overdenken. Drie jaar gevangenisstraf was er gevorderd. Drie jaar eenzame opsluiting!

Toen hij de rechtzaal was binnengeleid door een hondschen veldwachter, die hem ruw bij den arm had gevat en zóó had voortgeduwd tot in zijn beklaagdenbank, had hij vaag het publiek gezien en de pers. De getuigen waren toen achter hem binnengetreden, doch hij had niet mogen omzien. De veldwachter achter hem had met een por en een snauw beduid,

vóór zich te kijken. De dominé was de eenige getuige à décharge, en de advocaat had hem goed verdedigd. à décharge, en een advocaat had hem goed verdedigd. Deze had verschillende tenlaste-leggingen bestreden, moest boeten voor wat een massa van duizenden had bedreven. De massa-suggestie had dit jonge mensch gegrepen, en hij was feitelijk meegesleurd als slachtoffer der omgeving, waarin hij verkeerde. Daardoor was zijn eigen verantwoordelijkheid beperkt. Bovendien was bewezen, dat eigen belang of zucht tot diefstal volstrekt uitgesloten waren, en deelneming aan de plundering kon volgens den advocaat zijn client niet ten laste worden gelegd. Hij pleitte dus clementie.

De officier van justitie had daarop smalend meegedeeld, dat hij bij zijn eisch reeds de uiterste clementie had betracht, omdat hij rekening had gehouden met het feit, dat beklaagde uit een misdadig milieu voortkwam en reeds verscheidene jaren tuchtschoolstraf had ondergaan wegens zijn verwaarloosde opvoeding. Daarmee scheen een sfeer van vijandschap te zijn ontstaan tegen Bas, en de predikant had door zijn zeer vleierende getuigenis van goed gedrag daaraan weinig veranderd. Men wantrouwde kennelijk zijn idealistische beschrijving van de goede eigenschappen van den beklaagde. Bas had het opgemerkt, hoe alle rechters hem opnamen alsof hij een bezienswaardigheid was geweest. De stotterende en herhaaldelijk talmende officier van justitie had hem met een paar onnoozele oogen aangestaard. De president van de rechtbank had hem op een militaire wijze onder-

vraagd, afgemeten en beleedigend wantrouwig. Een bijzittend rechter, dik, vadsig, had hem met de uitpuilende oogen boven zijn lorgnet langdurig aangestaard, bijna met open mond, zoodat hij er als 'n mandril uitzag. De griffier noteerde gemelijk minachtend Bas' antwoorden en zag hem telkens van terzijde aan met duidelijk sprekende verachting. Bas had het alles gevoeld, en de stemming van allen was tegen hem geweest. Het zou dus wel drie jaar blijven....

En alles stond nu dien avond in de kranten. Het ergste juist: dat hij reeds gestraft was, dat hij een boefje was, uit een „misdadig milieu”. En Greta zou het lezen, de anderen wisten het nu óók. De schande was nu wel volkomen. Het was uit met alle droomen en alle hoop. Nog eenmaal had hij Greta geschreven, dat hij zoo eindeloos veel van haar hield, dat hij altijd háár als de eenige vrouw ter wereld, als zijn eerste en groote liefde zou herdenken. Ze had nog niet geantwoord. Wat zou ze nu hem schrijven, als ze het alles had vernomen?

Drie dagen later kwam haar felle, meedoogenlooze brief. Al haar liefde was tot helle haat geworden. „Je zult je verwonderen, dat ik je nog een keer schrijf, maar het is mijn plicht. Je zou me in de schande hebben laten zitten en zelfs als ik met je getrouwd was, had je me te schande gemaakt. Ik wil je nu in je gezicht zeggen, dat ik je haat en dat altijd zal blijven doen. God heeft me er voor gespaard, in kommer en armoede een kind ter wereld te moeten brengen van jou en misschien een hoer te worden. Over je liefde

behoef je me niet meer te schrijven; ik weet nu, wat je verleden is en nu ik dit alles gelezen heb, dank ik God dat alles uit is tusschen ons. Moeder haat je meer nog dan ik. Vandaag krijg je de laatste woorden van me, omdat ik niets te maken wil hebben met iemand die in de gevangenis hoort en alleen onder toezicht was vrijgelaten. En nooit heb je ons daar iets van verteld!

Ik wensch je later veel geluk; bij mij zul je het niet vinden...."

Langzaam vloeiden Bas de tranen over de wangen en in grenzelooze rampzaligheid staaarde hij voor zich uit. Na langen tijd werd hij zich bewust, dat zijn ooggen rustten op een kalender-blad. En hij las: „Looft den Heere, want Hij is goed, en zijne goedertierenheid is in eeuwigheid." (Psalm 107 : 1)

MISDADIGERS.

I.

BAS was tot drie jaar gevangenisstraf veroordeeld. Hij had 't verwacht en hij had afgezien van hooger beroep. Zoo weinig hechte hij aan het leven, dat deze uitspraak hem onverschillig had gelaten. Hij was bevreesd voor de werkelijkheid. De gewezen predikant schreef hem nog van tijd tot tijd, doch hij was voor Bas allengs een vreemde geworden. Het geestdriftig idealisme begon den gevangene hol te lijken en waardeloos tegenover het ware leven en de rauwe werkelijkheid. Zeker, men kon schrijven over vergeven, over redelijk oordeelen, over broederschap en dergelijke ideeën meer — maar dat alles was toch slechts franje. De werkelijkheid was, dat de mensch vecht voor zijn brood ten koste van alles en allen, en dat hij volstrekt gewetenloos was en zedeloos. Daarom was hij het beste af, die het óók zijn kon en de menschen nam zooals ze waren. Pas je aan, anders ga je te gronde. En wie dat vergeet, is verloren. Bas had het vergeten, en hij was nu kapot. .

Spoedig zou hij nu wel naar de gevangenis verhuizen. Maar er was nog geen plaats en daarom was hij gebleven in het Huis van Bewaring als „passant”. Met zijn vijven zaten ze in de gemeenschap, en telkens veranderde het gezelschap weer; de een

ging, de ander kwam. Sommigen bleven enkele dagen in hun doorgangshuis, anderen weer weken. Zoo maakten ze kennis met elkaar in de bedompte hokken, waar de stinkende privaten je den adem benemen. . . .

In verborgen hoeken van de cel en de luchtplaats hadden de gevangenen het neergeschreven „Weg met de gevangenis" en „Leve de vrijheid" en in gebrekkig rijm kromme regeltjes, die getuigden van het herdenken der nachtkroegen, der roofholen en der meiden, die heimwee verrieden naar 't pinoza-bestaan, naar de toffe binken van de vlakte, naar de nieses; en die spraken van stoutmoedige kraken. En daar in de sombere atmosfeer van lichtlooze cellen, in de wanden gegrift van de getraliede slaapkooien, in de hoeken van donker-gewelfde gangen, krasten ze in een opflikking van opstandigheid hun zinnetjes: „Hier temt men ezels en apen — maar geen pinozaknappen. . . ." totdat onverwacht sleutelgerammel hen deed opspringen met sluwe oogen en verbergende gebaren.

Toen Bas zijn verhaal deed aan de reeds opgesloten, zijn relaas van jeugd en gevangenschap, klopte een oudere inbreker hem op de schouders: „Goed, dat je van je hebt afgebeten. Sla ze rot. Ik veroordeel nooit een moord. Als ik ergens een kraak zet, en iemand staat me in den weg, dan sla ik hem met een breekijzer op zijn hersens. Komt het te hard aan, ja, dan peigert-ie. Maar als het noodig is, ontzie dan niemand."

Na enkele weken had Bas reeds drie inbrekers zien komen en gaan. Eén hunner zeide hem: „Ik ben arbeider geweest, zonder vooruitzicht. Niks kon ik van de wereld genieten; anderen gingen goedgekleed, ik liep als een stuk vuil. In théâters, in café's, in cabarets kon ik niet komen. Waarom die anderen wel en ik niet? Ik begon eerst gereedschap te gappen en toen ik het verkocht gaf de snees me een wenk, waar méér zat. De schore was best en ik hoefde in geen drie maanden te werken. Geen pesterij, geen gekanker, geen gecommandeer! Een kraak is beter dan een vaste betrekking. Als er tenminste geen loenenaars bij je zijn en als je oppast voor de temeiers, want die brengen je aan de galg. Mij hebben ze verloend. Ik ging voor schut, omdat ze kienen in mijn koffertje vonden. De schoften zeien toen, dat mijn vingerafdrukken waren gevonden in de zaak die afgelegd was. Dat kon niet, want ik draag altijd handschoenen. Maar ik weet, wie me heeft verloend!" En hij beloofde, als zijn twee jaar er op zaten, dat hij dan dien loenenaar zoo zou aftakelen, dat-ie binnen twee dagen zou peigeren.

II.

Een zonnige dag, hoog-gehemeld blauw, waarvan de gevangenen boven het matglas een streepje gewaar werden. Soms klampten ze zich aan de binnentralies, om wat meer te kunnen zien van de lucht door zich op te hijschen. Het was in de cel domperigbenauwd. Karel, de inbreker, zat ijverig zakjes te

plakken en met zijn groote oogen keek hij bijwijlen Bas aan, die wat zat te lezen uit verveling. „Kerel, wat ben jij akelig mager.”

Een gewezen koloniaal liep met groote vloeken en klapperende klompen van de eene wand naar de andere; zijn grauw gezicht en slordig-moeilijke gang verrieden genoeg van het indische kolonialenleven. Hij zat voor een zwijntje, dat hij voor zijn kalle had gesneest, en hij vloekte op den „kolera-directeur”, op het gebefte gajes dat hem had veroordeeld en op de granderes die hem voor cchut hadden gezet. „En daar heb ik nou die verschutting voor dat grafkop van een kolera-hoer, die nou natuurlijk met een andere bink in de koffer ligt.”

Half te slapen lag tegen de tafel een souteneur, die ze plat hadden geslagen toen hij bankpapier knokte, dat hij gesnaaid had uit de platvink van een boertje, dat zijn nacht wou doorbrengen in een peesklapper. Hij had al een paar keer gevraagd, of zijn haar mocht worden geknipt, maar de directeur vond, dat hij maar wachten moest tot hij in de strafgevangenis kwam. Dan ging het er kaal af. Met zijn ongeschoren gelaat, zijn wilde baard en zijn stoppelsnor, met de lange, blonde, verwaarloosde haren en de verlopen, lichte oogen zat hij daar te piekeren. „Die gooserd zit zwaar te tuchten.”

En naast Bas, beweeglijk gebarend, zat de altijd opgewekte syndikalist, die onschuldig was veroordeeld wegens diefstal met inbraak. Drie jaar! En thuis een vrouw met twee kinderen. „Ik heb veel op

m'n geweten, dat is waar. Maar deze keer heb ik niet meegedaan — en ze grijpen me. Ik krijg twee jaar — in hooger beroep drie. En waarom? Omdat ik in dienst al eens een superieur heb afgetuigd, en omdat de politie last van me had. Als je als revolutionnair een hamer jat, krijg je negen maanden. Maar als je christelijk bent en je drukt een ton achterover, dan krijg je drie maanden voorwaardelijk!"

Buiten klonk een zware stap. Sleutels rammelden bij de deur, die langzaam werd opengetrokken. Een dikke bewaker vatte post in de deuropening. Een oogenblik heerschte er een angstige stilte: een verschrikt opkijken, een handbeven, een schichtig waarnemen.

Dan de geruststelling. Het was een goeie bewaarder. „Ik kwam ereis kijken, of alles in orde was." De syndikalist stond op. „Most-je ook 's spinzen?" En de souteneur ging gemoedelijk naast hem staan en vroeg den bewaarder beleefd: „U hebt toch ook in Amsterdam gestaan? Weet u niet, of dat mokkel van Hage voor schut zit? Die kalle zat in voorarrest voor het peezen op den klapper."

„O! je bedoelt Witte Griet.... Die is al van d'r vijftiende jaar af op de baan. Ja, die zaak loopt nog. D'r gooser zit ook voor schut...."

„Rooie Karel?"

„Nee, die zwarte...."

„Zeg bewaarder...." Plotseling flikkerden zijn oogen, hij wond zich op. „Die rooie Karel, hè, nou

die heeft 't heele jaar al loopen bietsen. Die bink die steelt niet meer — is het niet treurig?"

III.

Op een avond zaten ze rond de tafel te vertellen.

„We hadden laatst, zegt er één, een hulpbewaarder, een echt boertje. Die kwam post rondbrengen en hij had een ansichtkaart bij zich voor één van de gabbers. Die vent kon niet lezen!

„Wie heeft er een naam met een geetje en een haatje en een aatje en een ennetje", zeit-ie. Nou, wij proestten natuurlijk! Toen vraagt de sufferd: „Wie woont er dan in een dorpje met een torentje, waar drie kraaien omheen vliegen." Nou, toen bulderden we! „Ik zal 'm maar weer mee nemen, zei-ie toen, want 't is ook veul te mooi voor jullie."

„Nou zegt de souteneur, de bewaarders zijn veel stommer dan de gevangenen. Laatst was er één, die was slagtersknecht geweest. Die linkmiegel hield een heele verhandeling over de rechtspraak. „Kijk, zei d-ie,, jullie weet dat natuurlijk niet zoo, maar er zijn twee soorten van rechtspraak. De eene, dat is de gewone, met wetten en zoo, zie je. Maar de andere is erg moeilijk en ingewikkeld; daar moet je „bij" voor wezen. Dat noemen ze de filosofische rechtspraak." Wat een knul, hè?"

Het zou nog wel een uur duren, voor het tijd was, de getraliede ijzeren kooi in te kruipen. En daarom vertelde Joop, de inbreker, uit het pinoza-leven. „Toen we in Mokum plat waren, zijn we naar Ant-

werpen gegaan. Op de kolen zochten we nog een groenzoetertje en we schudden er door de flik nog drie meiers uit! Die bink dacht dat-ie de kaarten goed kende! Maar in Antwerpen waren we gauw gedallast! Toen zegt blonde Gerrit: „Laten we een kraak zetten“. Het was vlak naast een grande-spiese. Eerst spinzen we en Gerrit zou waarschuwen, als het „deins-je“ was. Ik probeerde de kienen, en het lukte. Laten we nou voor drie ruggen pikaan slaan, vlak naast de grandere! Als we voor schut waren gegaan, had er minstens kimmel jan op gestaan. Drie jaar“, zegt hij er bij voor Bas. Die schudt zijn hoofd. „Waarom schei je er toch niet mee uit?“

„Ik wou, dat ik het kon. Maar ik kan 't niet laten. .
't Is zoo fijn, jò!“

En dan vertelt Hein. „D'r was een gala-bal, en ik wou d'r naar toe om te jatte. Bij een Jood had ik een fijne klofte gehoord, een zwart pijtje, lakstiefels natuurlijk, en dronken Gijs zou me met z'n manke knol brengen. Dan kon-ie natuurlijk niet snorren, en dat kostte me een joetje. Afijn, ik stap d'r binnen, waar dat bal was, en ik zoek de garde-robe. Ik moest natuurlijk heel wat achterover drukken, om m'n avond goed te maken. Laten ze me daar nou een zootje kalles hebben gehoord voor die klofte. Nou, toen moest ik de balzaal in. Niks hoor. Op 't laatst had ik een fokse slang, en een neusknijpertje. Dat was alles. Nou, ik d'r weer uit. Daar kom ik die trap af, en nou stonden die neuzen van de lakstiefels heelemaal omhoog, omdat ze me te groot waren. Ik

struikel, en ik keilder languit over de keien. En die sufferd van een dronken Gijs roept hard: „Maar Hein, leg-ie daar nou....” Daar stond ik met mijn deftigheid! Toen ben ik met dat zwarte pijtje naar de Zeedijk gegaan. Je had die nieses motten zien spinzen, toen ik daar aankwam!”

„En heb je dat goed teruggebracht?”

„Ben je temmus. Dikke Jaap het dat van me overgenomen voor beis joetjes, toen-ie ook op visite most.”

Ze lachten. De koloniaal haalde een brief te voorschijn van Lange Tienus en vroeg, of Bas hem wou voorlezen. En Bas las: „Beste Binke, Nou zit ik bij mijn ouwetje, dat goeie mensch is temmus van dat ik weer terug ben. Ze is niet betoegd, hoor, zoo arm als 'n rot, en ze het hard wat fokse schore noodig. Als ze geen bonje maakt verkoop ik voor haar die loene daaie, dat is jofele schore. Zeg, toen ik met de kolen in Mokum kwam, zag ik dat niese van me met een andere gooser. Laat ze de koléra krijgen. Ik gaf geen sjoege. Ze het ook een jan gescheft. Ik gun het er. Nou, ajuus.”

Er was even stilte. Niemand kende Lange Tienus persoonlijk. Bas gaf den brief terug. „Die zit hier gauw wéér.”

„Nou ja, we kunnen het geen van allen laten. Wij krijgen ook geen werk meer. Moeten we soms armoe lijden? Wie arm is, is te lui om te stelen, zeg ik maar.... En steel je — nou dan kom je terug....”

IV.

De gevangenis en de Huizen van Bewaring zaten vol. Daarom stopte men de hechtenisklanten bij de passanten, wanneer dit noodig was. En zoo verschenen er achter elkander enkele zonderlingen, die hun hechtenisstraf kwamen uitzitten.

Op een namiddag werd een lange, magere man binnengeleid, met een bijzonder en intelligent gelaat. Hij had wegens eenvoudige opruiing, een nietig persdelict, zeven dagen hechtenis te ondergaan, die hij als principiëele strijder niet wenschte af te koopen. „Ik ben voorstander van dienstweigering, zei hij. Een dienstweigeraar vervangt toch zijn militairen dienst niet door het betalen van boete of door het verrichten van ander werk voor den militairen staat. Hij gaat dus de gevangenis in. Zou ik dan w(l mijn vrijlating met geld koopen? Dat kan ik niet met mijn geweten overeenbrengen.”

„Ik kan het niet met mijn geweten overeen brengen, om hier te zitten”, zei Joop.

„Ik evenmin, antwoordde de vreemde. Maar het is de overmacht.”

Toen hij vernam, waarvoor Bas gevangen zat, had deze onmiddellijk zijn sympathie gewonnen. „Ik zal in de krant over je schrijven, dan krijg je veel post en als je iemand noodig hebt, kunnen we misschien iets voor je doen.”

Bas maakte een afwerend gebaar. Hij haatte de wereld meer dan ooit. „Wat voor werk doet U”, vroeg hij.

„Ik ben schrijver“, zei de ander.

„Politiek?“

„Nee, niet direct. Ik schrijf wel politieke artikelen, maar dat is geen literair werk.“

„U schrijft dus romans?“

„Weinig. Meest schetsen in tijdschriften en critieken. De gewone lezer verwacht van den roman heel iets anders dan ik kan geven. Hij wil, dat in den roman een groot aantal boeiende gebeurtenissen zijn samengebracht en hoopt op een onverwachte en bevredigende ontknooping. Maar het leven is anders. Het is romantischer dan welke roman ook. Maar de complicaties zijn veel ingewikkelder en duren altijd voort. Er is geen einde. En heelemaal geen slot, dat den lezer bevredigt. Wie geen verbeelding heeft, kan heel goed het leven nabebelden, het weergeven, en wel zooals hij dat beleefde, dus met zijn ontroeringen. Maar dan wordt het verhaal nooit een echte roman. De lezer vindt het eentonig, gewoon, saai, omdat hij er het leven van allen dag in terug vindt. Maar hij wou juist dat leven ontvluchten. Daarom zoekt hij het komische, of het romantische, of het dichterlijke — maar nooit het werkelijke.“

„Maar er zijn toch ook heel realistische romans?“

„Dat is de vraag. Wat de massa realistisch noemt, is vaak een gezochte methode, om verborgen handelingen in onnatuurlijke aantallen of verhoudingen aan het licht te brengen, bijvoorbeeld uit het sexueele leven. En deze bijzonderheden prikkelen den lezer. Toch is ook het sexueele niet anders dan het

begeerde, het gezochte, het verbeeldingsleven. In de werkelijkheid legt het slechts op momenten beslag. Neen, wat werkelijk is, is den lezers gewoonlijk een gruwel. Een kleine schets boeit hen nog, maar romans uit de alledaagsche praktijk verdragen ze slecht.

Neem bijvoorbeeld het leven in de gevangenissen. Iemand van het personeel, een bewaarder bijvoorbeeld, zou er een heele serie romans over kunnen schrijven. Maar bijna nimmer hebben ambtenaren een letterkundigen aanleg: ze hebben geen geest, ze hebben alleen een minimum machinaal verstand. De beschrijving blijft dus voorbehouden aan de gevangenen. Maar die hebben een geheel persoonlijken kijk op het geheel, dat ze niet overzien, en ze maken er een geschiedenis van met één hoofdpersoon als centrale figuur. De gevangenis zelf staat niet in het middelpunt. Daarom zijn er bijna geen echte gevangenisromans."

„Maar er bestaan toch ook geen romans van steden of landen of zoo. Dat wordt geschiedenis en geen letterkunde."

„Precies, maar ik geloof, dat de hoogste beschrijvende kunst juist is die, welke de geschiedenis herschept. De mensch vreest zijn geschiedenis, hij is bang van de werkelijkheid. Daarom wil hij die nooit goed kennen, daarom leert hij er ook nooit iets uit. De atmosfeer komt hem onverdragelijk voor, en uit vrees in die moerasdampen van een zieke wereld een onbehaaglijk gevoel te zullen hebben, pakt men haar niet aan, ruimt men het moeras zelf

niet op. Men overgiet alles met een saus van speciale kunstschoonheid. Dat heet dan esthetiek."

„Ik geloof ook waarlijk, dat de werkelijkheid te verschrikkelijk is, om zoo rauwweg weer te geven."

„We moeten ook het schoone zien in het vreeselijke. Nietzsche heeft opgemerkt, dat heel weinig menschen het schoone zien in het gruwelijke van een daad."

„Dat is er ook niet. Hoe zouden we dat ooit kunnen bewonderen?"

„Ik weet het niet. Ik kan het me zelf niet verklaren. Er zit iets schoons in het vreeselijke. Schopenhauer zegt, dat de wereld heerlijk is om te zien, en toch verschrikkelijk om te beleven. Het is zoo. De droeve werkelijkheid moet het eenige materiaal zijn voor onze kunst."

Toen, plotseling, omdat Bas het niet begreep, zei hij:

„De gewone lezer wil het mooie, dat plezierig aandoet, dat aangenaam stemt, dat hem in een goed humeur brengt, dat hem troost. Maar de schoonheid is niet mooi. Ze is verheven, en ontroert ons zóó, dat ons heele innerlijke wezen wordt omgewenteld. Wie de schoonheid zoekt, moet bereid zijn, een ander mensch te worden: beter, voorname, hoogerstaande, opstandig. Hij moet te keer gaan tegen zijn eigen leelijkheid, en zich zelf herscheppen." Droomende, voor zichzelf sprekende, ging hij voort: „De schoonheid is tragisch. Ze is als een bliksemstraal uit een prachtig gekleurden hemel, die onheilspellend boven

ons dreigt. Als een bliksemstraal in ons hart...."

Toen, als ontwakend: „Maar onze kunstenaars zijn kwakzalvers, kooplui in klatergoud — oplichters.... Wat een rommel is toch de maatschappij...."

V.

Wanneer 's avonds de bel luidde, en de bewaarder de kooien opende en sloot, was het voor bijna elken gevangene tijd, in afzondering zich ter ruste te leggen. Daar er slechts vier slaapkooien waren, moest één hunner daarbuiten in een bijzondere krib slapen, en hij kon de overigen een bezoek brengen. Meestal beschikten de gevangenen wel over een ijzerdraadje, waarmee ze vernuftig de deuren openden en samen kwamen in de cel. Er werd dan geheimzinnig zacht verteld, en deze verhalen waren slechts aantrekkelijk, omdat ze verboden waren. Indien dan een bewaarder langs kwam, of door het kijkglasje in de deur gluurde, stoven allen in hun kooi en hielden zich slapende. Het was een kinderlijk genoeg, dat elken avond weerkeerde.

Bas hield niet van deze stoornis. Hij wilde geen spelbreker zijn en daarom ontbrak hij niet. Maar zijn gedachten waren elders. Niemand buiten de cel zou aan hem denken of met hem mede leven. Maar Bas zelf kon niet nalaten, zich voortdurend weer in de herinnering terug te roepen het geluk, dat hij met de eenige vrouw, die hem had liefgehad, beleefd had. Indien zij nog een weinig liefde voor hem had, zou hij door zijn verlangen gedragen en voortgestuwd,

sterk genoeg zijn, dezen slag te boven te komen. Hij zou dan droomen van haar en van hun beider toekomst, en vergeten zou hij alle ellende van het oogenblik. Een doel had hij dan om na te streven, om te leven.

Nu was gansch het bestaan doelloos en ijdel. Zeker, nu leefde hij nog met vier andere menschen in gemeenschap. Ze leidden hem af, ze hielden hem bezig, ze boezemden hem bijwijlen belang in en vaak ook verveelden ze hem. Maar hij leefde door hen.

Dat was alles nog wat er van de wereld voor hem was overgebleven. Vier gevangen menschen, met wie hij was opgesloten in een hok. En daarbuiten niets, niemand. Eindeloos leeg was heel dit leven. Slechts vervuld van zwaarmoedig stemmend leed en van moordende droefgeestigheid.

Wanneer het dan donker was, en allen eindelijk in hun eigen krib sliepen, lag Bas klaar wakker. Door het matglas van het kleine ruitje zag hij het bleeke licht vloeien van maan of sterren. Daarbuiten was de wereld nu tot rust gekomen. Slechts een enkel signaal weerklonk nog in de verte. Nu was ieder mensch alleen met wie hem lief was — of geheel eenzaam met niets dan de eigen gedachten. Bas dacht er aan, hoeveel menschen nu rust, troost en liefde zochten bij elkander, als een bescherming tegen het aansluitende duister van den nacht en de kou van de zonnelooze wereld. Maar hij lag daar achter de gekruiste tralies, temidden der zware muren en gepantserde ruiten, met niets dan zijn moede hoofd

en zijn zware hart, waarvan de hoorbare kloppingen harde slagen leken op zijn gewonde ziel.

Het leven was één lange, droevige treurnis. Het lijden ervan was angstwekkende werkelijkheid, het geluk slechts een voorbijgaande, bedrieglijke droom. En wanneer Bas zachtjes insluimerde, dan tooverden zijn verbeeldingen hem het frissche en vroolijke gelaat voor van ééne steeds weerkeerende vrouw, die lachte. En ze lachte, tot hem het zweet parelde op het voorhoofd en hij wild van pijn en verlangen oprees uit de dekens, de handen tastende uitstak en met fel begeeren wendde naar haar hals en haar wangen, tot ze met een doffen schok stootten tegen den ijzeren wand van de kooi en de gevangene, ontwaakt, moe en afgemat, terugviel op den harden stroozak, waar zijn waanzinwekkend waken duurde tot den grijzen ochtend.

HET DOODENHUIS.

I.

 E waren tenslotte met zijn tweeën gebleven: Bas en een juist aangekomen nieuwe passant, een oud maar levendig joodje, met iets wonderlijks en mystieks over zich, met een droomerige verbeelding en een hartstochtelijke berusting; hij sprak zóó geestdriftig over eigen lijdzaamheid, dat men weldra twifelen ging aan de natuurlijkheid daarvan. Doch alle aanvaarding van leed had haar grond in zijn beschouwingen over God en zijn brandend geloof in Hem. Reeds den eersten dag sprak hij er Bas over, dat één wonder hem nog redde van de vertwijfeling: het wonder van Gods genade. Want vast stond het bij hem, dat God zich over hem ontfermde en hem ondanks zijn zonden had uitverkoren. Daarom zag hij alle smart en ellende slechts als een tijdelijke beproeving, die tenslotte rijk zou worden beloond. Het was de heilige overlevering, het waren de gewijde geschriften, die hem in dit geloof hadden gesterkt. Was niet Israël het uitverkoren volk Gods? En zegende God ook thans niet de Joden met groote begaafdheden?

„Ik ben een vervloekte heler, een godvergeten snees geweest in het leven. Maar in mijn eenzaamheid zoekt mijn God me op en opent me de oogen voor

zijn heerlijkheden, zooals hij Mozes in vuur en verschrikking zijn Wet openbaarde. . . ."

„Ik geloof niet aan die oude vertellingen“, zei Bas. „Wat ik zie, dat is de groote ellende. Nergens is er een spoor van Gods goedheid of wijsheid.“

„Zeg dat niet. Als wij gestraft zijn zal God daar niet zijn bedoeling mee hebben? Als wij hier de zon niet zien, dan schijnt ze toch. Als wij het geluk niet beleven, dan is het er tòch. En als we blind zijn voor de Waarheid, dan heeft God ze toch aan ons gegeven. . . .“

„Als er een God is, dan heeft hij ons de armoe gegeven en het kwaad en de typhus en de gevangenis en de heele rotzooi. Dan is hij een vader, die zijn eigen kinderen verdoemd heeft.“

„Zeg dat niet, vloek je eigen zaligheid niet. Lees dan toch onze psalmen, lees hoe het hart van heel ons volk heeft gesmacht naar Gods goedheid en erbarmen, omdat er geschreven staat, dat Zijne goedheid geen grenzen kent.“

„Altijd weer dat, wat er geschreven staat. Altijd die paar ouwe boeken, die ze niet eens meer begrijpen kunnen!“

Toen sprong de ander in vuur op.

„Dacht jij, dat de vrijdenkers dan niet zweren bij de boeken? Er was op het Waterloo-plein een atheïst, die wou niks van ons koopen. Want, zei-d-ie, ik heb één boek, waar alles in staat! Nou, en wat was dat? Dat was een ingebonden jaargang van „De Dageraad“. Dan zijn onze psalmen toch altijd meer

waard dan zoo'n heele jaargang van ochtendschemering!"

„Nu ja, een goed vrijdenker houdt zich ook niet aan een boek, maar aan zijn eigen gedachten. De rede moet het uitmaken.”

„Wat weet de rede van de wonderen van Mozes en Eliza, wat weet ze van de heerlijke schittering van El Sjaddai, wat ziet ze van de wedergeboorte van Zion, wat van de visioenen van Jesaja...”

Bas stond nu bij het raam. Bruusk brak hij het gesprek af. „God en de hemel zijn een mooi sprookje, maar de gevangenis is een verschrikkelijke werkelijkheid...”

De oude was onverwachts stil geworden. In het gansche Huis was het rustig. Een enkele langzame stap van een bewaarder of een ganglooper weerklonk bijwijlen. Schemer verdrong reeds het daglicht. In die vreeselijke stilte, in die eeuwige eenzaamheid scheen een verstikkende angst beide mannen te bevangen. Ze zagen elkaar aan met oogen vol eindelooze wanhoop. Toen lei de oude het hoofd in de handen en hij steunde op de ruwe tafel. Hij bad. Een enkele gestamelde zin werd hoorbaar. „Bewaar mijn lieve kinderen en mijn Esther, eeuwige Tsebaoth...” En als overgaande tot een in-droevig klaaglied zei hij zacht een psalm: „Mijn God, mijn God, waarom hebt gij mij verlaten verre zijnde van mijn verlossing en van de woorden mijner klachten. Mijn God, ik roep des daags, maar gij antwoordt niet, en des nachts en ik heb geen stilte...”

Toen klonk er buiten luide een schreeuw, een dof gedreun. Bewaarders snelden toe met metalen, rinkelend gerammel hunner sleutels en hun zware stappen op de ijzeren trappen. Een hevig rumoer laaide op, en het vervaagde even plotseling. Eén gil, als van een waanzinnige, scheurde nog de stilte....

Op de muren werd er druk geklopt, aan beide zijden. De gevangenen gaven elkander een bericht dóór; ze begrepen het. Eén hunner had getracht, zelfmoord te plegen, door zich van de ijzeren trappen naar omlaag te storten op den vloer van beton....

II.

Dien morgen werd Bas ontboden op het kantoor. Het was zijn tijd om vervoerd te worden naar de gevangenis. Zijn eigen kleeren kreeg hij nog even aan, en een veldwachter leidde hem geboeid door de donkere gangen naar buiten. De gevangeniswagen stond voor. Een deurtje werd opengeslagen, een bankje uitgetrokken. Bas zette er zich op neer; de deur sloeg dicht. Het duurde nog lang, vóór de wagen afreed. In dit kleine hokje kon een mensch zich niet bewegen; de knieën zaten stijf gedrukt tegen den wand, het hoofd stootte tegen de zoldering, en hij moest de armen gevouwen houden. Het was er donker; vijf kleine gaatjes moesten alle licht en lucht aanvoeren. Een oogenblik snakte Bas naar ruimte en het licht, en hij scheen te stikken van de benauwenis.

Nu rolde de wagen hobbeland voort. Menschen,

auto's, fietsen passeerden. Een tram ging voorbij. Daar was het vrije, beweeglijke leven, naast hem, op één meter afstand, en hij zat daar, opgesloten als een gevangen beest.

De kar stopte, een poort werd geopend, men reed nog wat dóór. Sleutels rammelden. „Er uit!” En Bas stond op een binnenplaats, vóór de gevangenisdeur. Een bewaarder opende en reikte Bas een wit lapje, een celkap, aan een kleine bruine muts. Het gelaat bedekt trad Bas binnen.

De gevangenisgang was breed en hoog. Aan weerszijden lagen de celdeuren in de gele steenen. IJzeren balustrades liepen er langs. Vier smalle metalen trappen rezen boven elkander tot in den nok omhoog. En daar boven viel wat grijs licht in het doodenhuis.

„Loop naar het midden”, beval de bewaarder. Een groepje andere beambten stond er bijeen. Eén hunner kwam op hem af. Bas moest in de middenhal, waar vier gangen tezamen kwamen, wachten, het gelaat naar den muur gekeerd. „De majoor komt zoo.”

Hij kwam; een lange vent met een slordige vlasbaard, een hatelijke uitdrukking op het gezicht. „Hoe heet jij?” „Vermeeten”. „Heb je geen vóórnamen? Zeg dat dan. Nou, voortaan heet je 148, begrepen?” Een andere bewaarder liet hem inschrijven op een kantoortje, leidde hem naar een badcel, gaf hem gevangenis kleeren. „Dat pijtje staat je als aangemeten. Je hoeft je d'r niks in te schamen, want het zijn niet de grootste boeven, die het dragen.” Hij probeerde Bas wat op zijn gemak te brengen, leidde

hem naar zijn cel en gaf hem een tijdschrift. „Vandaag heb je niks te doen, morgen krijg je wel werk. De eerste twee dagen zit je op water en brood, dan krijg je ook middageten, en over drie weken gaat je kantine in.” Hij wees den gevangene het eetgerei, den privaetton, de opgeslagen slaapbrits. . . . .

Bas was nu gansch alleen. Een vreeselijke stank drong de cel binnen; klaarblijkelijk lag er buiten mest op den tuin. Hij sloot het raam, dat vervat lag in ijzer. Het matglas was ondoorzichtbaar en slechts de bovenste ruiten waren dat niet; een smalle streep van de lucht was te zien, door de zware tralies heen.

Bas opende het deksel van zijn ton. Er lag wat lysol in, maar de lucht was toch bedorven. Het was benauwd in de cel. Zou hij lezen, om zijn gedachten wat te verstrooien? Het was een oude Kroniek van 1860, waaruit een duffe lucht opsteeg. Neen lezen dat ging niet. Besluiteloos liep hij heen en weer in zijn cel en hij telde; zeven voet was ze breed, dertien voet lang. Het scheen hem toe, dat hij eindeloos lang heen weer liep, maar aan de schaduwen zag hij, dat de tijd langzaam voortkroop. Bas nam den kalender op. Hij las de spreukjes op elk blaadje., „Genadig en barmhartig is de Heer, lankmoedig en groot van goedertierenheid, Psalm 145 : 8.” En elders: „Bidt, en U zal gegeven worden; zoekt en gij zult vinden; klopt, en U zal worden opengedaan. Mattheus 7 : 7.” En dan weer: „Lijdzaamheid en lankmoedigheid zijn de ware gidsen op den weg des Hemels.” En als een opperst sarcasme na zooveel spot

met het leven der gevangenen, na zooveel hardvochtige ironie, stond er te lezen: „Niets is zoo heerlijk als het gezinsleven, waar liefde en kameraadschap ons de zorgen ontnemen en ons 't geluk wéérgeven.”

III.

De werkmeester was bij 148 geweest. Misschien dat er later nog wel technisch werk voor Bas wezen zou, in de werkcellen bijvoorbeeld, maar voorloopig moest hij maar helpen aan het boekbinden. Dan leerde hij nog wat. En zoo kreeg hij een stapel papier te vouwen.

De werkmeester kwam zelden kijken, de bewaarders nog minder. Des morgens kwam er een de deur openen; dan moesten de gevangenen hun waterkan buiten zetten en hun vuilnismandje en kregen ze mes, vork en lepel terug, die ze des avonds hadden moeten buitenhangen. Des middags kwam nogmaals een bewaarder vragen, of er water noodig was en 's avonds wenschte hij automatisch wel te rusten als gevaarlijke en scherpe werktuigen benevens het eetgerei naar buiten gingen. Het eten werd aange-reikt door een luikje en slechts de hand van den be-waarder was zichtbaar. Des morgens melk 's avonds koffie en 's middags een blikje warm eten. Dat waren de eenige gebeurtenissen, die de eentonigheid van het celbestaan verbraken. En eenmaal gingen de gevangenen, de celkappen voor, achter elkander, met den privaaton aan de hand, naar buiten. De tonnen werden neer gezet ter reiniging, en de mannen liepen

dóór naar de luchthokken. Aan drie zijden zware muren, naar één kant dikke staven en van boven afgesloten door dik gaas. Achter de tralies liepen op hun klossende klompen de gevangenen. Nog geen half uur lang, goed bespied door een alle hokken bewakend, met een revolver bewapend bewaarder. Dan sjokten ze weer in een rij terug, de cellen in, begraven en weggeduwd in een hok.

Den eersten Zondagmiddag was er iemand geweest van het Leger des Heils. Hij was gekomen, om Bas diep te doordringen van diens zonden en hem tot God te voeren, die hem slechts gestraft had, om hem tot bezinning te brengen. „Nu zit je hier, en buiten schijnt de zon, en de menschen gaan in hun Zondagsche kleeven uit, en ze genieten van hun vrijheid — en jij zit opgesloten. Is dat niet treurig? Zoo jong nog, en dan al recidivist. En alles door je eigen zonde, door je eigen schuld. Het is beter, ootmoedig te bidden om vergeving en genade.”

Bas was wit van woede geworden; hij beet zich op de lippen; hij kòn niet kalm debatteeren. „Ik ben niet slechter dan anderen. Iedereen in mijn omstandigheden had hetzelfde gedaan, als hij tenminste een hart had. Ik heb er geen berouw over. Het is een schande, dat ik hier drie jaren moet zitten.”

De ander had het hoofd geschud. „Je bent verhard, hè. Enfin, de tijd zal je wel klein krijgen. . . .” En hij was verontwaardigd heen gegaan.

Wat later op den middag was er zacht geklopt. „Hallo!” werd er gefluisterd. „Ja, je spreekt met

Kees, je weet wel, uit het Huis van Bewaring." Het was de kleine inbreker. „Ik moet hier op de gang wezen. Zeg, had je bezoek van de reclasseering? Vertrouw die schoften niet, hoor. Naast je zit een man, die heeft zeven kinderen. Een arme bliksem, en die krijgt geen reclasseering. Maar hiertegenover zit een bankier, die heeft de menschen voor twee ton opgelicht, en die krijgt reclasseering en huisgratie. Die vent heeft zijn eigen schoenen aan, en een matras van paardehaar. Elken dag heeft hij vleesch. Sst. .” Er was onraad. Even later kwam hij terug. „Je hebt nog geen kantine, maar ik zal je wel eens wat toestoppen. Ik werk in de keuken. Maar je bek houden, want geen eene bewaarder is te vertrouwen. Er zijn maar een paar goeie bij, en die moet je kennen. De rest is niks. Allemaal dienstkloppers. Bang van de brigadiers en den majoor. Maar gappen dat ze doen! Ze vreten het vleesch op van de gevangenen en ze drinken den heelen dag melk. Ik heb zelf gezien, dat ze electriche lampjes jatten en gereedschap. . . . .” Een harde klap. Hij was weg.

Bas wachtte. Even later opnieuw zacht gefluister. „Je moet die arme bliksem hier naast je eens aan kloppen. Maar 247 klopt niet. Die heeft vervolgingswaanzin gekregen. Hij denkt dat iedereen hem wil verloenen, de gevangenen ook. Hou je taai. . . .”

Er was dan toch nog eenige gemeenschap met anderen. Hij zou probeeren te kloppen. Maar 249 antwoordde niet. En mistroostig verzonk Bas in zijn eigen gedachten terug.

Wat toch in het leven had hem altijd achtervolgd? Hoe was hij weer hier gekomen? Een onweerstaanbaar noodlot dreef hem. Er was geen vechten meer tegen. Het zou altijd zoo blijven. En hier in deze moordende afzondering ging hij te gronde. Over drie jaar in de maatschappij terug? En wat dan; nog méér gebrandmerkt, nog méér tot schande vervallen..

Niemand in het leven gaf immers iets om hem; niemand wou houden van een misdadiger.... Alles was weggevallen, en terug in de wereld? Gemeden, ontvlucht, met den nek aangekeken, geen werk, honger lijden en uitgeworpen.... neen, in de cel was je begraven, bijna was je er dood. Onder de menschen terug werd je opnieuw vermoord. Hoe was het met zijn vader gegaan? En zoo'n toekomst — nooit! Wat dan? Niets, niets dat hoop gaf.... Waarvoor leefde hij dan? Er was toch niemand op de heele wereld, die iets om hem gaf.... Het was maar beter geweest, nooit geboren te zijn.... Nu was het misschien 't beste, dood te gaan en niets, niets meer te weten..

IV.

Van tijd tot tijd vond Bas in de luchtkoker wat gesmokkeld voedsel; kaas, margarine, soms suiker of een banaan. Hij was er grenzeloos dankbaar voor, al kon hij daar geen uitdrukking aan geven. De solidariteit onder de gevangenen kon dus groot zijn en sterk. Maar hij kon slecht met hen in aanraking komen. De eene gevangene naast hem klopte weinig, de andere nooit. Waren ze even zwaarmoedig als hij?

Bijna alle gevangenen kwamen uit de arbeidersklasse. En wat hadden die, om zich over te verheugen? De toekomst was voor hen even duister als de gevangenschap. En dan de zorg voor familieleden, vrouw en kinderen. Och neen, het was niet te verwonderen, dat ze wegstierven. Reeds nu deden Bas de oogen pijn, omdat ze steeds tegen de muren staarden. Hij voelde zich wanhopig zwak en uitermate zenuwachtig. Elk gerucht, elk bezoek deed hem òpschrikken. Als ze allen zulke wrakken waren, konden ze geen opgewektheid meer kennen.

Eens hadden twee bewaarders voor zijn cel een gesprek gehad en Bas had het afgeluisterd. „Weet je het van den majoor? Lingbeek heeft het gezien. Den dag nadat die bankier ontslagen is, is de majoor bij hem op bezoek geweest. Het komt wel uit, dat die zijn klantjes hier heeft, die hem goed betalen. . . .”

„Nou en brigadier Veldt dan. Die heeft van de ouders van 73 een heele serie kostbare postzegels gekregen, waar ik bij stond.”

„Als de adjunct ook het vóórbeeld geeft. De vader van 220 heeft hem en zijn vrouw meegenomen op een autotochtje, terwijl die jongen hier zat. En toen die knul er uit was, hadden ze allebei een nieuwe fiets.”

Bas luisterde scherp. Er kwam een derde bewaarder bij, die nog méér onthulde. „De adjunct-directeur heeft 150 weer schilderijtjes willen laten maken, en toen die geen zin had, heeft de adjunct hem zijn tijdschriften afgenomen en hij krijgt ander werk. En 17

heeft van de week een houten scheepje gemaakt voor den majoor."

"Wat? En die vent heeft pas een heele electriche kachel laten maken! En tegen ons schept-ie op, als we een lantaarn laten repareren."

"Ik wéét, dat de adjunct zijn heele huis vol schilderijen heeft van gevangenen en dat hij...."

De rest was onhoorbaar, want de bewaarders liepen door. Doch kort daarop fluisterde iemand aan de deur: „Heb je van nacht niet dat gehuil gehoord? Er is iemand gek geworden; hij heeft een soort toeval- len, maar ze zeggen, dat-ie simuleert. Ze hebben hem rot geslagen...."

Onmiddellijk daarop klonk een harde, bevelende stem. „Wat voer jij daar uit? Wat bliksem, sta jij te praten? Wat moet jij hier? Ga jij maar 's even mee."

Bas schrok. Die gevangene was gesnapt. Onrustig liep Bas zelf op en neer. Dat kon slecht afloopen.... Een bewaarder naderde. Sleutels rammelden voor de cel, de deur werd geopend. „Wat heeft 120 je verteld, hè? Vooruit, wat was het?"

Bas haalde de schouders op. „Ik weet van niets, zei hij. Ik heb niks gehoord." De bewaarder keek rond, zocht met het oog de cel af. „Zeker wat van 'm gehad, hè?" Bas beet de lippen op elkaar. Als hij ging zoeken.... De bewaarder zocht. Eerst onder den stapel papier, toen onder den ton, tenslotte tus- schen de dekens. Hij vond een klein pakje boter en een zakje suiker. „Hoe kom je daar aan?" „Dat lag in den luchtkoker." „Wie lei het daar in?" „Dat weet

ik niet." „Nee? Nou, dan zal ik je geheugen eens wat opfrissen. Je gaat op de bon."

Den volgenden dag werd Bas voor den directeur geleid, en omdat hij niet wenschte te zeggen, dat 120 alles had gebracht, werd hij veroordeeld tot zes dagen strafcel. Tegen den avond haalde de bewaarder hem op. „Klompen aan, kap op en je ton meenemen." Zijn straf begon.

De kale cel was donkerder dan alle andere. Er was slechts een lichtluik in de zoldering, en halverwege was een metalen plaat daarvóór geschoven. In de cel was een ijzeren kooi gebouwd: daarin werd Bas opgesloten. Niets bevond zich daar dan een hellende plank, waarop hij moest slapen. Zijn privaaton moest bij hem staan. Twee smalle kokers waren bestemd, om lucht toe te voeren. En in dit verschrikkelijke hol zou hij zes dagen verblijven, zonder werk, zonder iets te lezen te hebben. Het was om krankzinnig te worden en angst greep hem aan, wanhopige vrees voor zichzelf.

Bas zat op den rand van de plank. De weeë walmen van den stinkenden ton hingen rond hem. Het was nu geheel donker. Hij richtte zich op en stootte met het hoofd tegen de tralies. Schuifelende bewoog hij zich en stuitte op den muur. Een verschrikkelijke benauwdheid kwam over hem; hij struikelde over den ton en viel met het voorhoofd op de plank. Tastend kroop hij er op en strekte zich uit op het harde hout.

Wat later op den avond bracht men hem een deken en als een schampere hoon klonk het „Wel-te-rusten!"

van den bewaarder hem in de ooren. Op een plank in een donker hol, op water en brood, in een verpestende atmosfeer, en dan.... „wel te rusten"! Als een grafschrift was 't voor een nog levend mensch. .

En nu zat hij daar den ganschen dag en dikwijls heel den nacht voor zich uit te staren. Opnieuw drong zijn verleden als een nachtmerrie zich aan hem op. Hij begon verschrikkelijke visioenen te zien, waarin de menschen uit de oude steeg, de onderwijzers van den Kruisberg, zijn vader hun oogen strak op hem gericht hielden, terwijl daar doorheen het lokkende gelaat van Greta glimlachte, en de stille oogen van den gewezen predikant naderden, tot in een wilden chaos alle beelden samenvloeiden. Den derden dag scheen hem de rug gebroken van het liggen op de plank; hij had koorts en 's avonds begon hij te ijlen. Woest sloeg en trapte hij om zich heen, gansch zijn gelaat was gezwollen-rood, de oogen puilden uit en de slapen bondsden. Dan richtte hij zich op in een vreeselijke hallucinatie, hij mokerde tegen de staven van zijn kooi, worstelde met de tralies en een gil striemde op. . . .

Bewaarders snelden toe, draaiden het licht aan, dat opflitste. Dreigend hing Bas tegen de ijzeren stangen. Buiten zijn kooi grepen twee bewaarders zijn polsen en sloegen de boeien daar om. Ze trokken de handen los en zetten hem neer op de plank. Alle verzet, alle woedende hartstocht was plots geweken. Als een wrak hing hij tegen den kouden muur, de geboeide armen slap langs het lijf, grenzeloos afgemat. Heel

den nacht zat hij daar, in een vochtigen hoek, verteerd van koorts, uitgeput en vermagerd.

In den ochtend verscheen de dokter. Met zijn koelen, onverschilligen, hooghartigen blik nam hij Bas op. „Een beetje koorts en wat zenuwachtig. Voorloopig maar terug op de cel. Gewoon werken, wat tot rust komen en eten." Dat waren alle consignes; en alsof het heele geval hem eigenlijk bijzonder verveelde, drementelde hij weg.

Bas kwam terug op cel, afgemarteld door de zenuwoverspanning waarin hij verkeerde, neergeslagen door een knagenden hoofdpijn. Men bracht hem bruine boonen, maar zijn keel was toegesnoerd en hij at niet. Zijn vingers trilden, de handen beefden hem, hij schudde telkenmale schokkend met het hoofd.

In den middag trad een bewaarder binnen. „Jij bent óók 'n zenuwlijder", zei hij. Bas moest maar wat werken. Er waren aardappelen te schillen, dat zag zoo nauw niet. Want zoo'n zenuwpees kon tòch geen werk doen, dat een beetje nauw keek. Hij bracht Bas een zakje met aardappelen, een emmer met water en een mesje, roestig en vuil.

Gedachtenloos begon Bas te schillen. Zijn moede armen lagen op zijn knieën, zijn bevende vingers hakten stukken uit de aardappelen weg. Het was smerig werk. Herhaaldelijk sneed hij mis en door het gebukt-zitten, met het hoofd omlaag, nam zijn hoofdpijn toe in zoo hevige mate, dat hij telkens groote zwarte plekken en donkere vlekken voor de oogen zag, oogen die hem schroeyden in het hoofd. Dan liet

hij de handen moedeloos rusten en staarde doelloos voor zich uit als een rampzalige verlatene.

Na enkele uren keerde de bewaarder terug. Minachtend zei hij: „Is dat aardappelen schillen? Het is een bedonderd beetje, hoor. Afijn, zet je emmer maar buiten en veeg je cel aan.” Hij sloeg de deur hard dicht, om zijn misnoegen te kennen te geven.

Traag schuurde Bas over den vloer van zijn cel. Hij kòn bijna niet meer. Hij was op en kapot van de ellende. Zijn koorts nam toe. Het was of het bloed door heel zijn lijf heenraasde en hem sloeg. Nu was het opvegen gedaan. Eerst maar wat uitrusten. Neen, op dat stoeltje zonder leuning ging het niet. Hij moest steunen tegen den muur en zakte weg als een levenloos vod. Even ging het luikje open, er stond iemand vóór met een stuk brood en met koffie. Bas wankelde er heen, zocht zijn blikken beker, reikte hem over. „Schiet toch verdomme op! Ben je te lui om te loopen, zeg?” Met een ruk nam de bewaarder den beker, gaf hem plots weer gevuld terug, klapte vinnig het luikje dicht. „Wat 'n sijsjeslijmer”, smaalde hij; zijn helper lachte.

Bas kon den beker nauwelijks vasthouden. Hij schudde op zijn beenen, en de koffie schoot met scheuten over den rand. Met een smak zette hij den kroes op tafel, draaide er om heen, viel neer op het stoeltje. Heel de cel zweefde en schudde nu, als de dansende koffie, als de schommelende tafel. Wat flikkerde daar op, veelvoudig gezien door zijn benevelden blik, als een fascineerend metaal? Zijn vuist

sloeg er boven op. Het was het mesje, waarmee hij de aardappelen had geschild, nu schoongeschuurd en nat, glanzend en blinkend aan den scherpen punt. Dat was vergeten. Een wapen dat bleef dezen nacht. . . .

Waarom lag dat mesje daar met zijn vlijmende scherpste? Bas wond zich op; het lag daar uitdagend, alsof het riep: „Doe wat je wilde! Het kan nu uit zijn! Ben je bang? Vrees je den dood? Wil je niet de eeuwige rust?”

Bas ritste het weg, lei 't onder zijn dekens, liep opgewonden heen en weer. Een bewaarder wenschte wel-te-rusten, vroeg met een grappig geluid: „Wilt U het couvert buiten hangen?” en deed de ronde. Toen de bel luidde voor het opmaken der bedden, gluurde hij door het kleine kijkgaatje in alle cellen, één voor één. Weer klonk de bel, het licht doofde uit. Nu legden allen zich ter ruste.

Bas zat op den rand van zijn brits. Wat zwak, bleek sterrenlicht viel in zijn cel. Het scherpe lemmet klemde hij tusschen de vingers. Hij staarde tegen den muur aan! Wilde koppen braken erdoor: marechaussees, agenten, bewaarders. . . . Ze grijnsden haatdragend en lachten hard en fel. Maar boven dit helsche geluid uit klonk het zachte, vroolijke lachen van een vrouw, en haar oogen, haar mond zag hij vóór zich. De handen strekte hij tot haar uit. „Greta” . . . Bevend had hij het gezegd. Zweetdruppelen dropen hem van het gelaat op de handen.

Dan, met een ruk, met een hevigen houw sneed hij diep en fel in zijn pols. Een snerpende pijn dreef hem

òp. Doodsangst beving hem. Zijn hart hamerde het bloed met snelle mokerslagen door het lijf. Hij verhief zich in zijn volle lengte, de handen gestrekt naar omhoog, naar het lichtende venster, en hooger rekte hij zich in een bliksemenden stuip. Het bloed gutste in stroomen over zijn arm, zijn gelaat, zijn borst. Hij gilte één keer, kort en hevig. Toen wankelde hij, de knieën knikten, en hij zeeg neer voor zijn brits. Een siddering doorstroomde hem voor het laatst. Dan sloegen de handen omlaag op den vloer, en het zware hoofd tuimelde neer. Zijn wangen lagen in het bloed, dat kleefde aan de klamme haren....

V.

Den volgenden morgen lag de grauwe schemer in de kille, hooge steenen gangen. Een bewaarder opende mechanisch en eentonig, één voor één, de celdeuren en sloot ze behoedzaam. Toen, plots, verbleekte hij, zijn gelaat verstarde; hij beefde. Met een ruk sloeg hij de deur van cel 148 weer dicht. Met ingehouden adem snelde hij weg en hijgend deed hij zijn verhaal. De brigadier schoot toe, holde naar de cel.... Het was onherroepelijk; zelfmoord....

Men fluisterde, opdat geen der andere gevangenen iets er van zou gewaar worden. Het werk werd langzaam hervat. De dokter was opgebeld, onmiddellijk zou hij komen....

Na een half uur was de geneesheer in de cel. Hij nam het hoofd van den doode in zijn handen, betastte

het koude lichaam en de stijve armen. Toen, gemelijk en onverschillig zag hij neer op de bewaarders. „Het is gebeurd. Je ziet het: morsdood. Berg het lijk voorloopig weg voor de schouwing. . . . Ik kom vanmiddag terug." Hij rilde van de kou. „Geef me mijn jas." Een bewaarder, bleek en nerveus, snelde toe met een bontjas. Hij wikkelde er zich behaaglijk in. „Het is koud, zoo 's morgens vroeg." Nog eenmaal keek hij in de cel; de schouders haalde hij op. „Waanzin, hè. En daarvoor 's morgens om half zeven er al uit. . . ." Verstrooid en ontstemd groette hij en met haastige passen spoedde hij zich door de holle, kale gewelfde gangen met hun ijzeren trappen-geraamten weg. . . .

Hij verlangde naar zijn warme bed en dacht aan het zachte, donzige lijf van zijn vrouw. . . .

— — — — —
 Twee ontdane bewaarders droegen het lijk naar een verlaten cel. Ze legden het neer op den harden, ijskillen vloer, met het bebloede gelaat naar het grijze venster. . . .

Toen, plotseling, brak het gouden licht door de nevelige wolken en als een sproeiende bron goot de zon haar gloeiende stralen over den doode. . . .

EINDE

